Vindkraft – en nødvendig og sentral klimaløsning

Hvordan unngå konflikter og samtidig få utløst de beste prosjektene.

BELLONA

BELLONA

Bellona ble etablert 16. juni 1986, og er en uavhengig, ideell miljøstiftelse. **Bellona** har som formål å begrense klimaendringer, hindre forurensning, og arbeide for økt økologisk forståelse og vern av natur, miljø og helse.
Bellona har 65 medarbeidere og er etablert i Oslo, Brussel, Murmansk, St.Petersburg og Washington DC.

Forfattere:
Ragnhild GJærum
Håvard Lundberg
Sindre Stub
Janne Stene

© Bellona 2013

Design: Bellona/TE

Foto forside: Thinkstockphotos

Forord

Verdens klima er i endring. Den siste tidens ekstremvær i Norge og resten av verden er trolig bare en forsmak på hva vi kan vente oss dersom vi ikke løser klimakrisen; mer ekstremvær, hyppigere stormer og orkaner, mer tørke og flom. Havet stiger, temperaturen øker og stadig flere må forlate sine hjem for å berge livet. Vi er inne i en avgjørende fase. Om to år må verdens samlede klimagassutslipp nå toppen. Derfra må de gå nedover, år for år. Over 2000 av verdens fremste klimaforskere har konkludert med at klimaet trenger en utslippsreduksjon på mellom 50 og 85 prosent innen 2050..

En rekke klimaløsninger finnes allerede, løsninger som burde vært tatt i bruk for lenge siden. Som rik petroleumsnasjon forventes det at Norge tar sitt klimaansvar og miljøløsninger og miljøtiltak burde vært å se over hele landet. Store utslippsreduksjoner kan gjennomføres i energisektoren. I dag er over halvparten av Norges energiforbruk fossilt, og bidrar til å skape de klimaendringene vi ønsker å bekjempe. Heldigvis er Norge velsignet med et enormt, naturgitt potensial for fornybar energi. Bellona legger til grunn at vindkraft er en sentral del av løsningen og at Norge har noen av de beste vindressursene i Europa. Denne vinden kan bidra til at Norge går fra oljenasjon til fornybarnasjon – *dersom vi velger å bruke den*. Samtidig mener vi det er viktig å ta vare på rikdommen i naturmangfoldet. Arter utryddes i et rasende tempo, og hovedårsaken er menneskelig aktivitet.

I den offentlige debatten blir vi stilt overfor en konflikt mellom å redde verdens klima og å ta vare på verdens naturmangfold, og det gis et inntrykk av at vi må velge en av delene. Det er heldigvis ikke nødvendig. Ved å skille mellom reversible og irreversible konsekvenser, og prioritere hensynet til klima og naturmangfold, kan vi få mer skånsomme utbygginger. Bellona vil i denne rapporten vise hvordan den norske konsesjonsprosessen for vindkraftverk kan bli mindre lang og omstendelig og mere tilnærmelig for lokalbefolkningen. Undersøkelser viser at lokalbefolkningen er mer positiv til vindkraft der anleggene er satt i drift, enn der de kun er i planleggingsfasen. Vi kan og må tåle å se de nye inngrepene, enten det er vindkraft eller kraftlinjer.

Frederic Hauge, leder i miljøstiftelsen Bellona

Innhold

1. SAMMENDRAG 4

2. INNLEDNING 9

2.1. OM RAPPORTEN 11
2.2. METODE 13

3. VINDKRAFT SOM EN BÆREKRAFTIG KLIMALØSNING 14

3.1. VINDKRAFT I EUROPA 15
3.2. NATURINNGREP VED UTBYGGING AV VINDKRAFT 16
3.2.1. Naturmangfoldet i Norge 17
3.2.2. Rødlistede arter 18
3.2.3. Verneområder 18
3.2.4. Uberørt natur i Norge 19
3.3. KLIMA SOM TRUSSEL MOT NATURMANGFOLDET 20

4. VINDKRAFT I NORGE 22

4.1. STATUS FOR VINDKRAFT I NORGE 22
4.2. DAGENS KONSESJONSPROSESS 25
4.3. EL-SERTIFIKATMARKEDET 28

5. KONFLIKTER VED VINDKRAFTUTBYGGING 29

5.1. HOLDNINGER TIL VINDKRAFT 29
5.2. DE OVERORDNEDE KONFLIKTLINJENE 30
5.2.1. Naturinngrep og visuell forurensing versus klima 30
5.2.2. Hva er effektiv klimapolitikk 31
5.3. KONFLIKTLINJENE I ENKELTPROSJEKTENE 32
5.3.1. Behovet for ny energiproduksjon 33
5.3.2. Vindforhold 33
5.3.3. Feil i utredninger/Mangelfullt kunnskapsgrunnlag 33
5.3.4. Økonomiske aspekt 33
5.3.5. Naturmangfold 34
5.3.6. Reindrift 35
5.3.7. Kulturminner 35
5.3.8. Friluftsliv 35
5.3.9. Landskap og synlighet 35
5.3.10. Støy 35
5.3.11. Helsemessige konsekvenser 35
5.3.12. Alternativene til vindkraftverket 36
5.3.13. Manglende tillit til NVE som saksbehandler 36

6. ANBEFALINGER OG KONFLIKTREDUSERENDE TILTAK 37

6.1. HELHETLIG KLIMA-, MILJØ- OG ENERGIPOLITIKK 37
6.1.1. Klima- og energipolitikk med kurs mot 2050 37
6.1.2. Klima og naturmangfold 37
6.1.3. Fra fossil til fornybar energibruk 38
6.1.4. Økt fornybarandel i Europa 38
6.1.5. Videre fornybarsatsing for å fase ut fossil energi 38
6.1.6. Energieffektivisering eller ny kraft? 38

6.1.7. Klimaproblemet, behov for kommunikasjon til befolkningen 39
6.2. OMRÅDER FOR VINDKRAFTUTBYGGING 40
6.2.1. Dagens praksis for utvelgelse av områder til vindkraft. 40
6.2.2. Konsesjonsbehandling må legge til rette for trinnvis utbygging 40
6.2.3. Områder må settes av til vindkraft 41
6.2.4. Prosjektene Bellona mener må prioriteres 41
6.2.5. Andregangs konsesjonsprosess 42
6.2.6. Samordnet konsesjonsbehandling av områder. Sumvirkninger 43
6.3. PRIORITERING AV HENSYN 43
6.4. ENDRINGER I KONSESJONSPROSESSEN 45
6.4.1. Bedre kartlegging av naturmangfoldet 46
6.4.2. Tematiske konfliktvurdering 46
6.4.3. De dårligste prosjektene må lukes ut 47
6.4.4. Konkretisering og forbedring av utredningsprogrammet 47
6.4.4.1. Kunnskapsgrunnlag for beslutninger 48
6.4.4.2. Feltbefaringer 48
6.4.4.3. Felles metodikk for vurdering av usikkerhet 49
6.4.4.4. Bedre kartfesting av tap av inngrepsfrie områder (INON) 49
6.4.5. Ny konsesjonspraksis. Konsesjonen som gis må bli mer detaljert. 50
6.4.6. Krav om for- og etterundersøkelser 50
6.4.7. Drøfting av endring av klageadgang og nytt klageorgan 51
6.5. DIALOG OG INFORMASJONSSPREDNING 52
6.5.1. Informasjonsflyt i konsesjonsprosessen 52
6.5.2. Lokal deltakelse 54
6.6. VERDITAPSORDNING 54
6.7. MEKANISMER FOR OVERSKUDDSFORDELING 54
6.7.1. Kommunale fond og kompensasjonsordninger 55
6.7.2. Lokalt eierskap 55
6.7.3. Skatteregimer 55
6.7.4. Anbefaling og drøfting 56
7. VEDLEGG 57
7.1. ULIKE MENINGER I NATUR- OG MILJØVERNORGANISASJONER 57
7.2. GJENNOMGANG AV KONSESJONER 59

1. Sammendrag

Vindkraft er en sentral klimaløsning. Samtidig er konfliktnivået rundt vindkraft høyt. I rapporten har vi identifisert mange av temaene som er konfliktfylte. Bellona fremmer her mange forslag som kan gjøre vindkraftutbygging mindre konfliktfylt. I sammendraget oppsummerer Bellona de viktigste funnene. Målet med forslagene er å få en vindkraftstrategi der kun de beste prosjektene blir bygd ut, hvor dårlige prosjektene lukes ut på et tidlig stadium og at prosessene sikrer at konflikten rundt vindkraft reduseres.

Utvikling av vindkraft i Norge

Den første vindmølla i Norge ble plassert på Frøya i 1989. Det har siden vært en forsiktig utbygging, og i dag har vi passert 1 TWh årlig produsert energi fra vindkraft, eller om lag en prosent av Norges elektrisitetsforsyning. Med el-sertifikatmarkedet på plass, ventes det en større utbygging frem mot 2020. Tross den relativt spe utbyggingen, er prosjekter som omfatter like mye kraft som halve Norges elektrisitetsforbruk forhåndsmeldt eller konsesjonssøkt. Med de vindkraftressurser Norge har antar vi potensialet er mange ganger større. Rundt 70 prosent av Norges befolkning er positive til vindkraft. Utbyggingsprosjekter kan føre til mye motstand i områdene hvor de planlegges. Det positive er at undersøkelser viser at lokalbefolkningen er mer positiv til vindkraft der anleggene er satt i drift. De mest skeptiske er de som blir berørt av planlagte utbygginger, men holdningene endres når vindkraftverkene først er satt i drift.

Vindkraft er en viktig klimaløsning

De menneskeskapte klimaendringene er vår tids største utfordring. På verdensbasis må utslippene reduseres med 50-85 prosent innen 2050. Det vil si at vi må redusere utslippene våre til ett til to tonn per capita. Utslippene i Norge er i dag 11 tonn per capita. For at vi skal nå målene våre må vi få til en endring av energi produksjonene og forbruket vårt. Vi må få en omlegging til mer fornybar energiproduksjon, samtidig som vi tar i bruk ren energi på nye områder så som i petroleumssektoren, industrien og transportsektoren.

Tiden vi har for omstilling er knapp. Fra forrige klimaforlik til en ny klimamelding ble lagt frem tok det fire år. Dette sier noe om hvor lang tid det tar å utforme og vedta tiltak og virkemidler. Skal verdenssamfunnet lykkes med å nå to-gradersmålet, må blikket heves, planleggingen gjennomføres og de nødvendige tiltakene iverksettes for at vi skal nå målet om maksimum utslipp på ett til to tonn per capita i 2050.

Dagens beslutninger legger premissene for hvordan samfunnet og energisystemet er i 2050. Energisystemet må baseres på rene energibærere, ren produksjon og et energieffektivt forbruk. Det er nødvendig med investeringer som fører til omlegging fra fossil til fornybar energi. Fremdeles er over halvparten av det norske energiforbruket fossilt. Økt utbygging av fornybar kraft, deriblant vindkraft, kan realisere en bilpark basert på elektrisitet, elektrifisering av oljeplattformer og mindre bruk av fyringsolje i industrien og bygninger. Vindkraft er derfor et viktig element i veien mot nullutslippssamfunnet.

Naturinngrep fra fornybar energi

Tapet av naturmangfold og arter går i svært raskt tempo, og økosystemer blir stadig mer sårbare etter hvert som arter forsvinner. Både klimaproblemet og tapet av naturmangfold er to store miljøproblemer som må løses samtidig. En løsning på begge problemene er viktig for menneskenes livsgrunnlag.

Utbygging av vindkraft medfører inngrep i naturen. Både utbyggingen av vindparken og driften av den vil påvirke naturmangfoldet negativt. Men skaden et prosjekt medfører er høyst ulik fra prosjekt til prosjekt. Det er derfor nødvendig å velge de områdene som har lav påvirkning på naturmangfoldet.

Bellonas anbefalinger for å dempe konfliktnivået

Den norske konsesjonsprosessen for vindkraft er i dag lang og omstendelig, og det kan føre til at utbygging trekker ut i tid, eller til og med uteblir. Samtidig gjør den omstendelige konsesjonsprosessen det mulig å ta en rekke hensyn i behandlingen av et vindprosjekt. Nettopp denne fordelen mener Bellona bør utnyttes bedre slik at det store konfliktnivået som er rundt utbygging av vindkraft blir mindre.

NOK PROSJEKTER TIL Å PRIORITERE, BRUK MULIGHETEN

Bellona foreslår at det skal legges opp til en konsesjonsbehandling som er mer trinnvis. Per første januar 2013 er det 1,6 TWh utbygd, 5,7 TWh har fått rettskraftig konsesjon og 7,1 TWh ligger inne til klagebehandling i OED. Samtidig ligger over 10 TWh til konsesjonsbehandling i NVE og 5 TWh for fastsetting av utredningsprogram. I tillegg har over 13 TWh fått godkjent utredningsprogram for konsekvensutredningen til konsesjonssøknaden. Til sammen utgjør dette prosjekter som vil gi over 40 TWh ny vindkraft. I følge en rapport utarbeidet av de svenske energimyndighetene i forkant av innføringen av sertifikatmarkedet vil trolig dagens el-sertifikatordning føre til utbygging av rundt 7 TWh i Norge, noe også bransjen mener er et realistisk senario. Med det store antallet prosjekter som er, muliggjør det at større hensyn tas til naturmangfold og en kan tillate seg å være strengere i konsesjonsgivingen. Ny kunnskap om vindkraft og fugl vil trolig være på plass før vi har fått realisert mye vindkraft. Det er derfor bedre å være føre var, og avvise konsesjoner til prosjekter der det er tvil om de vil ha store konsekvenser for naturmangfoldet. Samtidig må de gode vindprosjektene passere konsesjonssystem raskere. Ved å la færre dårlige prosjekter versere i konsesjonssystemet vil også konflikten rundt vindkraft kunne reduseres samtidig som behandlingstiden på de gjenværende vil gå ned.

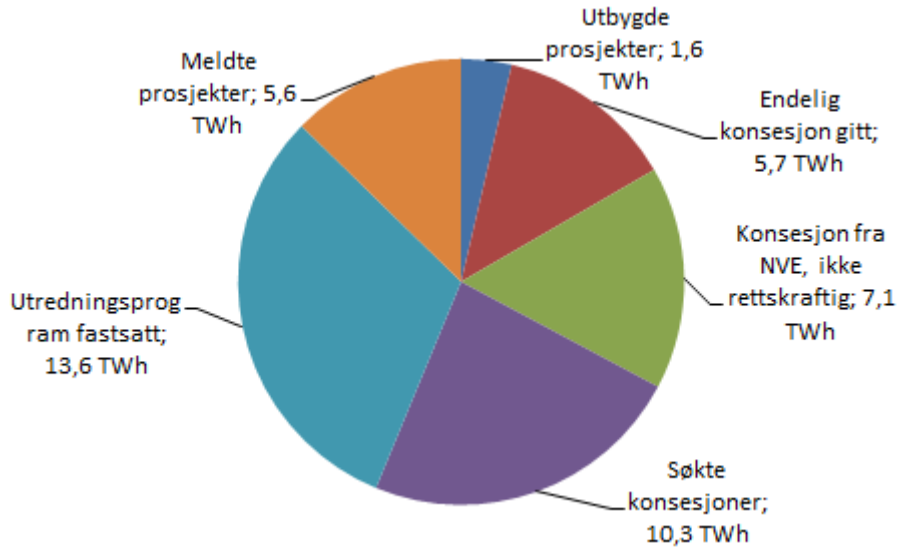

Figur 1. Figuren viser en oversikt over status for vindkraftprosjekter i Norge per første januar 2013. Til sammen utgjør prosjektene 44 TWh.

PROSJEKTENE SOM MÅ PRIORITERES

Bellona tar til orde for at vindkraftprosjekter og konsesjonsbehandling må prioriteres til områder der det trengs mer kraft, der nettkapasiteten er god og kan hindre nye nettutbygginger og der det er viktig for å erstatte fossil energi. Prosjekter som viser høy gjennomføringsevne bør også prioriteres. Verken tilhengere eller motstandere er tjent med at det fremmes prosjekter som aldri lar seg realisere.

OMRÅDER MÅ AVSETTES FOR VINDKRAFTPRODUKSJON

Bellona foreslår i rapporten at områder må settes av til vindkraftproduksjon for lang tid fremover. Med dette mener vi at det i konsesjonsbehandlingen må planlegges for at et område skal brukes til produksjon av vindkraft for generasjoner. I og med at vindkraft medfører naturinngrep vil skadene bli mindre viss man bruker de samme områdene om igjen.

Bellona er av den oppfatning at det ofte vil være hensiktsmessig å videreføre vindparker hvor inngrepene allerede har skjedd og at det kun unntaksvis, der hvor det er påvist drastiske konsekvenser for naturmangfoldet, bør vurderes å ikke fornye utløpte konsesjoner.

DET MÅ FORETAS EN POLITISK PRIORITERING AV HENSYN

I konsesjonsbehandlingen av et vindkraftprosjekt skal mange hensyn vektlegges. Selve grunnlaget for en konsesjon gis på bakgrunn av en samlet vurdering. Selv om NVE gjennom egne notater prioriterer enkelte temaer, så er det ikke gitt hva som er avgjørende for den samlede vurderingen.

Bellona mener at hensynet til klima og naturmangfold må gis økt prioritet fordi dette er av de største problemene verden står ovenfor å løse, samtidig som de er uløselig knyttet til hverandre. En slik prioritering må løftes opp på et politisk nivå, og gjenspeile viktige miljø- og energimål og involvere brede samfunnsinteresser i utformingen. Dette vil bidra til mindre usikkerhet rundt hvilke prosjekter som får konsesjon, og kan bidra til å dempe konflikten ved at færre dårlige prosjekter trenger å bli realitetsbehandlet.

DET MÅ UTARBEID NYE RETNINGSLINJER FOR DE TEMATISKE KONFLIKTVURDERINGENE

Bellona tar til orde for å utarbeide nye retningslinjer for tematiske konfliktvurderingene. Bellona mener at Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren må leverer hver sine tematiske konfliktvurderinger. Med dagens praksis for kulturminner får vindkraftanlegg som er synlige fra kulturminner dårlige karakterer i kategorien kulturminner, og dermed også for den totale "miljø"-karakteren. Om et prosjekt er dårlig for naturmangfoldet må ikke avgjøres om synligheten fra et kulturminne.

Bellona tar også til orde for å endre karakterskalaen for naturmangfold. Dagens praksis gjør at ingen prosjekter får gode karakter og skalaen skiller lite. Bellona tar til orde for at de tematiske konfliktvurderingene kan benyttes som et verktøy for å luke ut de dårligste prosjektene. Da må det bli tydelige hvilke disse er.

DE DÅRLIGSTE PROSJEKTENE MÅ LUKES UT PÅ ET TIDLIG STADIUM

Dårlige prosjekter som verserer i konsesjonssystemet gir grobunn for konflikt og misnøye mot vindkraft. De dårligste prosjektene må lukes ut tidlig for å hindre dette, samtidig bidrar dette til at den generelle saksbehandlingskøen blir kortere. Prosjekter som åpenbart har svært store negative virkninger på naturmangfoldet bør kunne lukes ut på bakgrunn av de tematiske konfliktvurderingene, når dårligste karakter oppnås. Den store tilgangen på vindkraftprosjekter gjør dette både mulig og nødvendig.

BEDRE KARTLEGGING AV NATURMANGFOLDET

For å fatte gode beslutninger med legitimitet i samfunnet er det helt avgjørende at kunnskapsgrunnlaget for beslutningene i konsesjonssaker er av høy kvalitet. Dette gjelder ikke minst for å kunne ivareta hensynet til naturmangfoldet og ulike miljømål innenfor dette området. Bellona mener det må settes av 500 millioner over en tiårs-periode for en kartlegging av naturmangfoldet.

ENDRING AV KLAGEADGANG

Påklaging av konsesjoner utløser automatisk full saksbehandling i OED, noe som fører til dobbel saksbehandling. Dette medfører til unødig lang behandlingstid for vindkraftsaker. Bellona foreslår derfor å snevre inn klageadgangen. I første omgang kan dette gjøres ved å kreve at påklaging av vedtak må grunngis, slik at en klage ikke automatisk fører til full gjennomgang av saken.

Bellona foreslår også at det opprettes en egen klagenemd for vindkraftsaker, for å fjerne beslutningen fra den direkte politiske styringen. Dette kan bidra til en mer profesjonalisert behandling av klagene. En forutsetning er at det foretas en politisk behandling av hva som skal vektlegges i vindkraftsaker.

MEKANISMER FOR OVERSKUDDSFORDELING

Bellona har i rapporten gått igjennom mulige mekanismer for en overskuddsfordeling. Vi har sett på muligheten for kommunale fond, lokalt eierskap og skatteregimer. Bellona mener en regelstyrt ordning bestemt av Stortinget vil være mest konfliktdempende og kunne bidra til bedre lokal

aksept. Forhandlingsbare kompensasjoner har i flere tilfeller vist seg å skape mer konflikt. Bellona anbefaler en statlig utredning om en lokal overskuddsfordeling.

2. Innledning

De menneskeskapte klimaendringene er vår tids største utfordring. Den globale middeltemperaturen har allerede steget med 0,7 grader celsius siden førindustriell tid. Millioner av mennesker, spesielt i fattige land, har fått erfare klimaendringene gjennom mer tørke, flom og naturkatastrofer. For å unngå enda større og farligere klimaendringer, har en rekke land satt seg som mål å hindre at jordens temperatur stiger med mer enn to grader celsius.

FNs klimapanel (IPCC) publiserte sin fjerde klimarapport ved utgangen av 2007. Basert på tilgjengelig forskning, konkluderte rapporten med at menneskelig aktivitet med overveiende sannsynlighet påvirker klimaet og at det er nødvendig med drastiske kutt i klimagassutslippene. Klimapanelet stadfestet at stabilisering av den globale oppvarmingen på mellom 2 og 2,4 grader krever en utslippsreduksjon på mellom 50 og 85 prosent innen 2050 i forhold til 2000-nivå, og at utslippstoppen må inntreffe innen 2015.[1]

Der klimapanelet forventet en økning i havnivået på mellom 18 og 59 cm innen 2100, peker en rekke nye forskningsresultater på at havet kan øke med mellom 80 og 200 cm innen 2100.[2,3] Der klimapanelet anslo at Arktis ville være isfritt sommerstid en gang i siste halvdel av århundret, mener forskerne nå at det vil skje allerede innen 2015.

For å unngå en global temperaturstigning på mer enn to grader må klimagassutslippene reduseres i alle sektorer. Forbruket av fossile brensler står for om lag to tredeler av de menneskeskapte klimagassutslippene. For noen typer aktivitet, som for eksempel husdyrbruk, er det ikke mulig å fjerne alle utslippene. For å nå utslippsmålene må noen sektorer derfor bidra mer enn andre. Dagens globale energiforsyning er dominert av fossile brensler, som står for over 80 prosent av den totale forsyningen. Fornybar energi står for 12,9 prosent, og vindkraft utgjør om lag 0,2 prosent. [4]

Skal vi nå målsetningen om maksimalt to graders oppvarming må fornybarandelen økes betraktelig. I 2050 må energiforsyningen vår komme fra fornybare energikilder og vi må ha fått et gjennombrudd i teknologien knyttet til karbonfangst og lagring. I mai 2011 la IPCCs arbeidsgruppe III frem rapporten *Special Report on Renewable Energy Sources and Climate Change Mitigation* (SRREN). Rapporten viser at fornybar energi kan utgjøre opp mot 80 prosent av verdens energiforsyning i 2050, dersom det utvikles politikk som legger til rette for en slik utbygging. Det vil kunne bidra til å holde konsentrasjonen av drivhusgasser i atmosfæren på 450 parts per million (ppm) i 2050, og dermed gjøre det mer sannsynlig å nå målet om å begrense den globale temperaturøkningen til to grader.

I 2008 publiserte Bellona rapporten *How to combat global warming*. Her viste Bellona hvordan verdens klimagassutslipp kan reduseres med 85 prosent innen 2050, ved å bruke eksisterende teknologier.[5] Norge har et stort potensial for produksjon av mer fornybar energi. I tillegg til et

[1] IPCC: *AR4*
[2] James E. Hansen, *Scientific reticence and sea level rise*, http://pubs.giss.nasa.gov/abstracts/2007/Hansen.html
[3] W. T. Pfeffer et al., *Kinematic Constraints on Glacier Contributions to 21st-Century Sea-Level Rise*, http://www.nature.com/climate/2008/0810/full/climate.2008.93.html
[4] FNs klimapanel (IPCC), *Special report on renewable energy (SRREN)*, http://srren.ipcc-wg3.de/report, besøkt 01.10.2011
[5] http://www.bellona.no/rapporter/How_to_combat_global_warming

stort potensial for bioenergi, småkraft og opprustning og utvidelse av eksisterende vannkraft, har Norge Europas beste vindkraftressurser.

Et samlet Storting, med unntak av Fremskrittspartiet, gikk gjennom klimaforliket i 2008 inn for at Norge skal redusere sine klimagassutslipp med 30 prosent fra 1990-nivå innen 2020. Ifølge forliket skal omlag to tredeler av disse reduksjonene tas i Norge, mens de resterende utslippskuttene skal oppnås gjennom kvotekjøp. 25 april 2012 la regjeringen frem sin klimamelding hvor målene ble opprettholdt og fulgt opp med virkemidler for hvordan disse målene skal nås. Virkemidlene var langt fra sterke nok for å nå de fastsatte målene. 7. juni samme år ble partiene bak det forrige klimaforliket enige om et nytt klimaforlik. Klimamålene ble opprettholdt og virkemidlene i Stortingsmeldingen ble styrket. Tross en styrkning av virkemidlene melder Cicero at virkemidlene ikke er tilstrekkelige for å nå målene.[6]

Til tross for at nærmere 100 prosent av Norges kraftproduksjon er basert på fornybare kilder er det fremdeles et stort innslag av fossile energikilder i forbruket vårt. I 2008 stod fossile energikilder for 55 prosent av det samlede energiforbruket.[7] De to største utslippssektorene er offshore oljeplattformer (varme og turbindrift) og veitrafikk, sjøfart og fiske. Andre store utslippskilder er bruk av kull og koks som reduksjonsmidler i industrien, forbruk av naturgass i gasskraftverk og oljefyring i fjernvarme og bygninger.

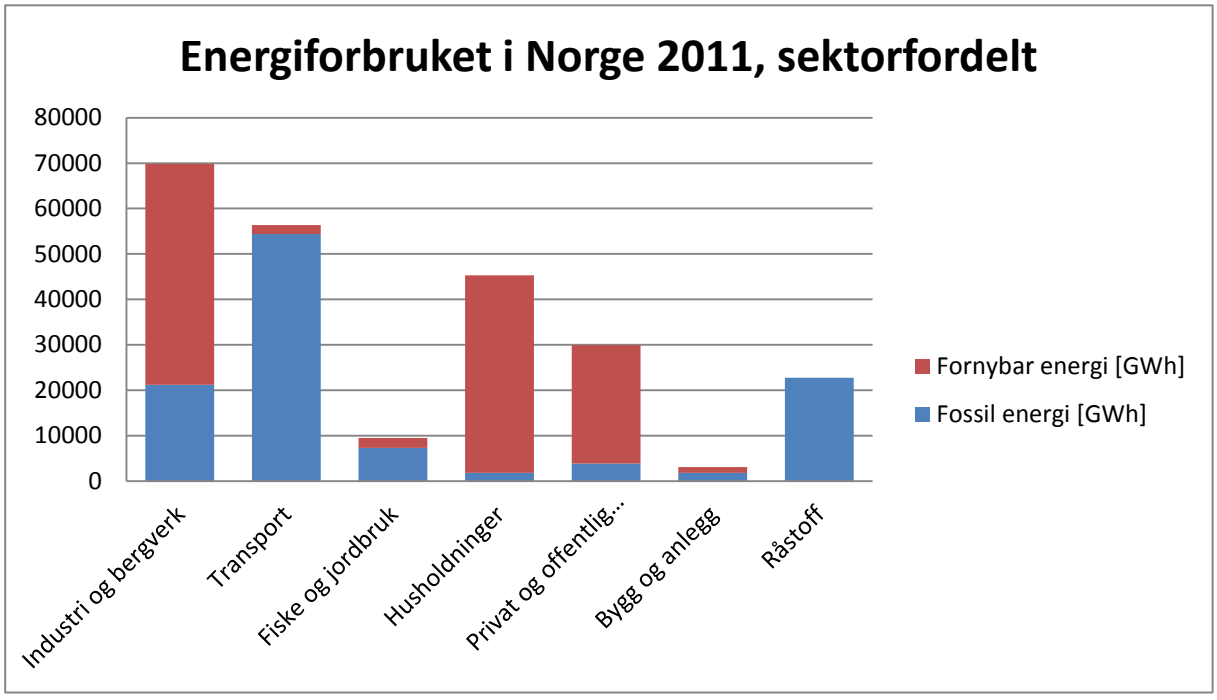

Figur 2 Energiforbruket i Norge i 2011 fordelt på sektorer, inndelt etter fornybar og fossil energiforbruk [GWh], unntatt petroleumsnæring[8]

For å redusere klimagassutslippene, må det forbruket av fossil energi reduseres. I noen tilfeller kan forbruket reduseres ved at prosesser eller forbruk energieffektiviseres. Det gjenværende

[6] http://cicero.uio.no/fulltext/index.aspx?id=9531 (besøkt 22.11.2012)
[7] Regjeringen, *Meld. St. 1 (2010-2011) Nasjonalbudsjettet 2011*, http://www.regjeringen.no/mobil/en/dep/fin/dok/andre/brev/brev_stortinget/2010/nasjonalbudsjettet-2011-trykkfeil.html?id=621903, besøkt 13.11.2012
[8] SSB: Statistikkdatabanken, energiregnskapet 2011, Energibenevninger konvertert etter beste evne.

forbruket av fossil energi må erstattes med ren fornybar energi. Økt produksjon av fornybar energi er derfor nødvendig for å konvertere det fossile energibruket. Produksjon av elektrisitet fra vindkraft kan benyttes til å elektrifisere oljeplattformer og elektrifisere bilparken, og det kan benyttes i varmepumper for oppvarming i bygg, fjernvarme og lavtemperatur varme i industrien.

Norske myndigheter har vedtatt flere målsetninger om vindkraftproduksjon. I stortingsmeldingen om energipolitikk fra 1998/1999 ble det fastsatt et mål om utbygging av 3 TWh vindkraftproduksjon innen 2010. Dette målet ble ikke nådd; ved utgangen av 2010 var produksjonen i Norge på om lag 1 TWh. I april 2011 ble loven om el-sertifikater fremmet for Stortinget. Denne ble vedtatt juni samme år og forplikter Norge til å finansiere 13,2 TWh fornybar energi i Norge.

Lenge var den største bekymringen og barrieren for utbygging mengden tilgjengelige prosjekter. I løpet av 2012 har derimot mange prosjekter blitt ferdig klagebehandlet i OED, og en kritisk masse av prosjekter er på plass. Det største hinderet for en utbygging av vindkraft i Norge nå er derimot at ulike skatteregimer i Sverige og Norge gjør det mer lønnsomt å investere i prosjekter i Sverige.

Med el-sertifikatordningen på plass, ventes en stor utbygging av fornybar kraft frem til 2020. Samtidig vet vi at kraftnettet skal forsterkes. Det vil derfor i den kommende tiårsperioden bli store inngrep i naturen som følge av denne aktiviteten. Denne rapporten ser nærmere på hvordan man kan redusere noen av konfliktene rundt naturinngrep, konsesjonsbehandling og prosjektgjennomføringen i årene som kommer.

2.1. Om rapporten

Målet med rapporten *Vindkraft – en nødvendig og sentral klimaløsning,* er å bidra til at de gode vindkraftprosjektene realiseres, slik at Norge kan bygge ut mer fornybar energi som kan erstatte fossil energi i Norge og Europa.

En viktig barriere for utbygging av vindkraft har vært det økende konfliktpotensialet rundt vindkraft generelt og rundt konsesjonstildelingen i de konkrete vindkraftprosjektene spesielt. Behandlingstiden for konsesjoner har vært lang, og når nesten samtlige i tillegg påklages til OED for ankebehandling, har mange prosjekter vært til behandling i årevis. I denne rapporten ønsker vi derfor å se på muligheter og tiltak for å redusere konfliktnivået ved vindkraftutbygging i Norge. Forbedringer innenfor konsesjonssystemet vil stå sentralt.

For at de gode vindkraftprosjektene skal realiseres må konsesjonssystemet og -behandlingen endres for å redusere naturinngrepene vindkraft medfører. For at vindkraft skal få ønsket legitimitet i befolkningen og hos større deler av miljøbevegelsen, må konsesjonssystemet i større grad ta hensyn til naturinngrep ved konsesjon av vindkraftverk. Til nå har rundt 7 TWh vindkraft fått endelig konsesjon fra OED, i tillegg ligger 23 TWh til behandling hos myndighetene, og ytterligere 14 TWh har fått godkjent utredningsprogrammet for konsekvensutredningen til konsesjonssøknaden[9]. Dette utgjør til sammen 44 TWh vindkraft. Dette utgjør også en stor

9 7 av de 26 TWh som ligger til behandling hos myndighetene (meldte, omsøkte og konsesjongitt fra

mulighet for å fremme de beste prosjektene med tanke på naturmangfold, lønnsomhet og gjennomføringsevne av prosjektet. Et av hovedmålene med denne rapporten er å belyse muligheter som kan redusere konfliktene rundt naturinngrepene vindmøllene medfører. Et bedre konsesjonssystem kan bevirke at det er de gode prosjektene med minst negative effekter på naturmangfoldet og andre interesser som blir realisert.

I *kapittel* 3 beskriver vi vindkraft som en bærekraftig klimaløsning og historiske utviklingstrekk for vindkraft i Europa og internasjonalt. Størstedelen av kapittelet er viet konsekvenser av naturinngrep på grunn av vindkraft og en beskrivelse av dette.

I k*apittel 4* beskriver vi historiske utviklingstrekk for vindkraft i Norge. Dette kapittelet gir en mer detaljert oversikt over dagens politiske, regulatoriske, økonomiske og teknologiske rammer for vindkraftutbygging i Norge. Det beskriver også status for vindkraft i landet.

Kapittel 5 omhandler de største konfliktlinjene i vindkraftdebatten. Vi beskriver hvilke tema som fremstår som de mest konfliktfylte, basert på vår gjennomgang av enkelte konsesjonsprosesser i nyere tid og kommenterer noen av disse. Her gjengir vi også ulike aktørers meninger i den offentlige energidebatten og konkrete innspill som er kommet gjennom konsesjonsprosessen.

Disse temaene følges opp i *kapittel 6*, hvor vi beskriver mulige konfliktreduserende tiltak og drøfter fordeler og ulemper ved disse. Bellonas anbefalinger vil beskrives i dette kapitlet.

I forbindelse med utarbeidelsen av denne rapporten har Bellona gjennomført to dialogmøter med Norges Naturvernforbund og Natur og Ungdom. Bellona har også hatt kontakt med flere av våre samarbeidspartnere i næringslivet og andre aktuelle aktører. Vi vil takke for de innspillene vi har fått i denne prosessen.

NVE) er gitt konsesjon fra NVE.

2.2. Metode

I arbeidet med rapporten har Bellona gjennomgått 55 klager på vindkraftprosjekter som har fått konsesjon (se kapittel 7, vedlegg), for å avdekke hva som har skapt konflikt i konsesjonsbehandlingen. Ved å gjennomgå NVEs oppsummering av innkomne klager, har vi utarbeidet en oversikt over hvilke temaer som har vært grunnlag for klager på NVEs vedtak.

Vindkraftprosjektene vi har sett på er valgt ut på bakgrunn av lokalisering og størrelse, for å oppnå en viss geografisk og størrelsesmessig spredning – fra Vest-Agder i sør til Nordland i nord. For prosjektene i Rogaland og Sør-Trøndelag har NVE gjennomført samordnet konsesjonsbehandling for flere prosjekter i samme område. Dette betyr at også klagebehandlingen har vært felles. Flere av prosjektene har fått stadfestet sine konsesjoner, mens noen per 1. januar 2013 fortsatt ligger inne til klagebehandling i OED.

Av tidshensyn har vi tatt utgangspunkt i NVEs oppsummeringer av innkomne klager, som de oversender OED for klagebehandling. I disse dokumentene går NVE gjennom samtlige av de innkomne klagene og beskriver ankepunktene. Ulike klageinstanser trekker ofte frem flere av de samme ankepunktene, men vektleggingen kan variere.

NVEs oversikt over klagene gir en veldig summarisk gjennomgang av disse og den gir ikke et bilde av hvordan de forskjellige aktørene vektlegger de forskjellige ankepunktene. For å få en fullstendig oversikt ville det vært nødvendig å gå gjennom både høringer til søknader og de ulike klagene. Det er utenfor rammene av dette prosjektet. Formålet med denne gjennomgangen har vært å se om det er et sammenfall i hvilke temaer som går igjen som problematiske og hvilke høringsinstansene mener NVE ikke tar tilstrekkelig hensyn til. Dette mener vi er godt reflektert i denne gjennomgangen.

Vi har gått igjennom 55 klager og i oversikten (kapittel 7, vedlegg) har vi samordnet de ulike ankepunktene i hoved- og underkategorier. Tabellen gir en oversikt over hvilke aspekter som synes å være mest konfliktfylte.

3. Vindkraft som en bærekraftig klimaløsning

Vindkraftutbyggingen og vindkraftens andel av den globale energitilførselen har gradvis økt de siste årene. Etter den spede starten på slutten av 90-tallet, utgjorde vindkraft i 2010 omtrent 1,6 prosent av verdens totale elektrisitetsforbruk.[10]

Med Norges enorme vindressurser både på land og til sjøs er det få som har så gode forutsetninger for å satse på vindkraft som oss. Vindkraft er en fornybar energikilde, uten forurensende utslipp. Samtidig kan vindmølleparker ha negative aspekter ved seg som kollisjonsfare for fugl, forringede levekår for plante- og dyrearter og synlige inngrep i landskapet. Derfor må vindkraftpotensialet utnyttes samtidig som de uheldige miljøvirkningene blir minimert.

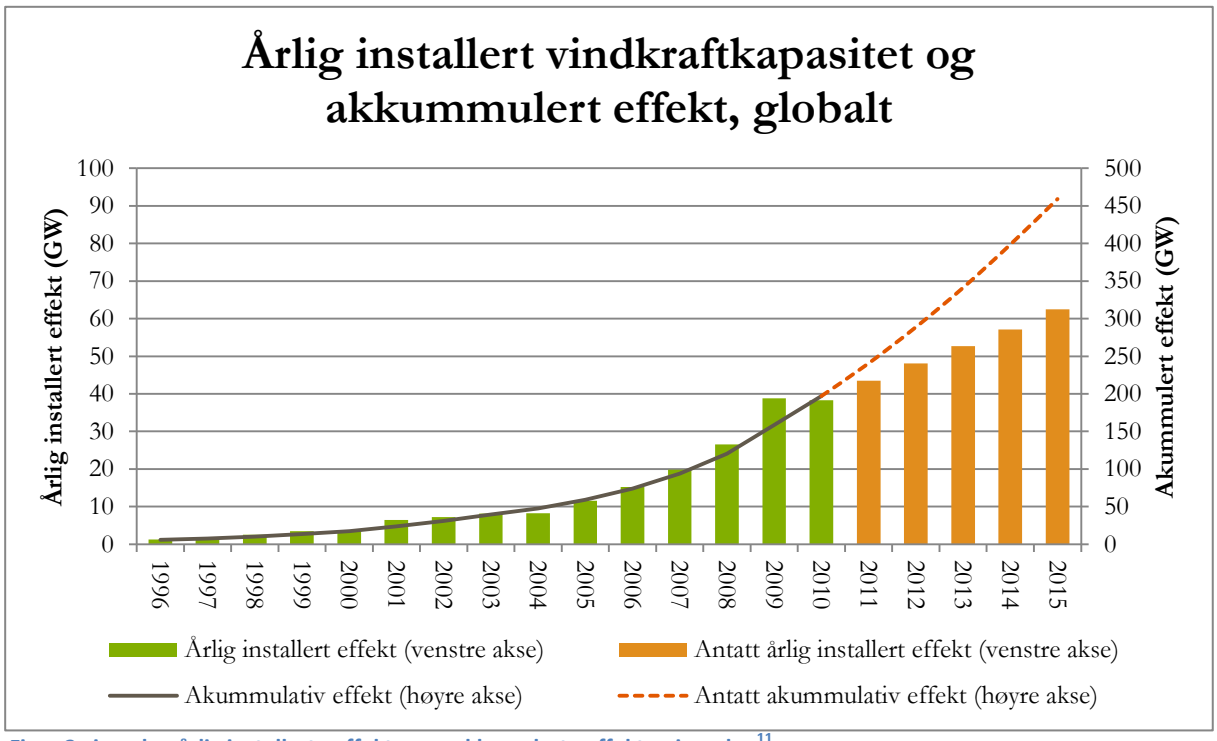

Figur 3 viser den årlig installerte effekten og akkumulerte effekten i verden[11].

[10] IEA World Energy Outlook 2012, side 216

[11] GWEC – *Global wind report – annual market update 2011* – http://gwec.net/wp-content/uploads/2012/06/Annual_report_2011_lowres.pdf, besøkt 04.12.2012

3.1. Vindkraft i Europa

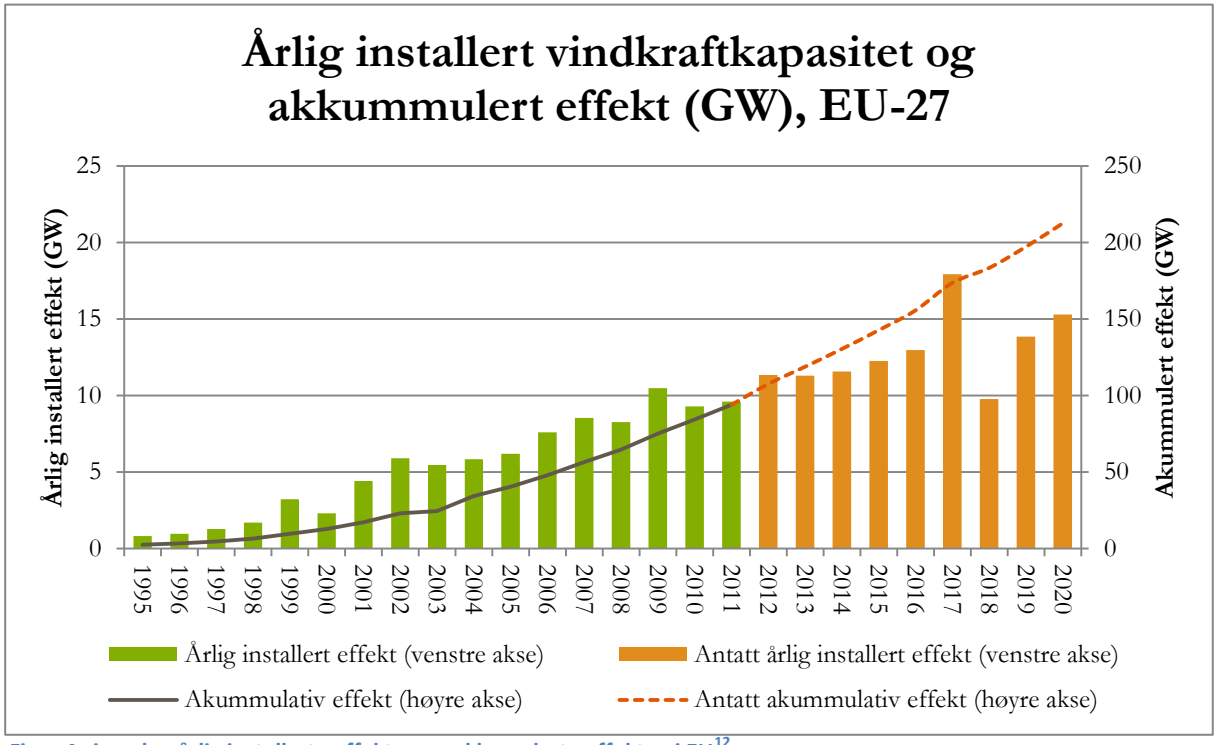

Figur 4 viser den årlig installerte effekten og akkumulerte effekten i EU[12].

Gjennom Kyotoprotokollen har EU[13] forpliktet seg til å redusere sine samlede klimagassutslipp til åtte prosent under 1990-nivå i perioden 2008-2012. I 2007 satte de daværende medlemslandene seg et mål om 20 prosent utslippsreduksjon innen 2020. EU har også sagt seg villig til å øke målet til 30 prosent dersom det kan bidra til en forpliktende internasjonal klimaavtale, og at andre land også forplikter seg til mer.

For å nå målet om 20 prosent reduksjon er bl.a. *Fornybardirektivet* blitt implementert, hvor målet er at EU samlet sett skal øke sin fornybarandel til 20 prosent innen 2020. Gjennom direktivet har alle medlemslandene forhandlet frem nasjonale mål, som til sammen oppfyller det overordnede målet.

Utviklingen av vindkraft har skutt fart i en rekke europeiske land de siste årene. Vindkraftens andel av kraftproduksjonen i EU har gått fra å være en marginal energikilde til å bli en betydelig en. Bare fra 2010 til 2011 økte andelen vindenergi fra 5,3 til 6,3 prosent[14]. Størst i Europa er Tyskland, som har gått fra 11 994 MW installert effekt ved utgangen av 2002[15] til 29 060 MW ved årsskiftet 2011/2012. Til sammenlikning hadde Norge ifølge NVE 512 MW ved utgangen av 2011[16]. Det tilsvarer en prosentvis andel på omlag en halv prosent av installert effekt med vind i

[12] Global Wind Energy Council, Annual market update 2011, http://gwec.net/wp-content/uploads/2012/06/2Cumulative_market_forecast_region_2012-16.jpg besøkt 04.12.2012
[13] Landene som på daværende tidspunkt (1997) utgjorde medlemslandene (EU-15).
[14] EWEA – *Wind in Power: 2011 European statistics*, finnes her: http://www.ewea.org/fileadmin/files/library/publications/statistics/Wind_in_power_2011_European_statistics.pdf (besøkt 20.11.2012)
[15] EWEA – *Eurioean Wind Capacity Map (2003)* - http://www.ewea.org/fileadmin/ewea_documents/documents/publications/statistics/capacity_map_2003.pdf (besøkt 20.11.2012)
[16] NVE – *Vindkraftproduksjon 2011*. Publisert 15.02.2012, finnes her: http://www.nve.no/no/Energi1/Fornybar-energi/Vindkraft/Vindkraftproduksjon-2011/ (besøkt 20.11.2012)

Europa, og drøyt 0,2 prosent globalt. Europa er den verdensdelen som produserer mest vindkraft, med 94 GW installert effekt av totalt 238 GW, fulgt av Asia med 82 GW ved utgangen av 2011[17]. I Asia dominerer Kina, med 62 GW, tilsvarende drøyt 76 prosent av den installerte effekten med vindkraft i Asia.

3.2. Naturinngrep ved utbygging av vindkraft

Det er ikke bare klimakrisen som er et omfattende og påtrengende miljøproblem i dag. Tapet av naturmangfold går i et rasende tempo, og økosystemer blir stadig mer sårbare etter hvert som arter forsvinner. Bellona mener det er avgjørende at vi løser klimakrisen samtidig som vi tar vare på naturmangfoldet i Norge. Naturmangfoldet er menneskenes livsgrunnlag. Det bidrar til ren luft, rent vann, mat og medisiner, men har også en egenverdi. Denne egenverdien har også den rødgrønne regjeringen selv slått fast i sin første regjeringserklæring fra 2005[18].

Utbygging av vindkraft medfører inngrep i naturen. I tillegg til selve møllene er det nødvendig med en infrastruktur i form av veier for transport og vedlikehold av vindmøllene, samt et kraftnett i vindparken og ut til nærliggende høyspentnett. Kartlegging av vindressurser medfører også noe inngrep i form av vindmålemaster. Både selve utbyggingen og driften av parken vil påvirke naturmangfoldet negativt. Det er derimot svært ulikt hvordan hver enkelt vindkraftutbygging påvirker naturmangfoldet, det avhenger i stor grad av naturverdiene i og rundt området der parken er plassert.

Norge ratifiserte konvensjonen om biologisk mangfold (CBD)[19] i 1993, samme år som den trådte i kraft. Gjennom konvensjonen var Norge, under verdenstoppmøtet om bærekraftig utvikling i Johannesburg i 2002 med på å etablere det globale målet om å stanse tapet av naturmangfold innen 2010. Dette har kanskje vært det viktigste målet Norge har satt seg når det gjelder biologisk mangfold. Den rødgrønne regjeringen befestet også målet i regjeringserklæringen fra 2005, hvor de skriver at de vil *stanse tapet av norsk naturmangfold innen 2010 og legge fram et forslag til ny Naturmangfoldlov*[20]. I 2009 ble naturmangfoldloven utarbeidet og vedtatt, men målet om at tapet av biologisk mangfold skulle stanses er fremdeles ikke nådd.

Tapet av mangfold i verden pågår fortsatt. Under CBD-toppmøtet i Nagoya høsten 2010 ble landene derfor enige om et nytt mål: Tapet av biologisk mangfold skal stanses og verdens økosystemer skal være robuste innen 2020. For å nå dette målet ble 20 punkter vedtatt, bl.a. at landene minimum må halvere tapet av naturtyper, inkludert skog.[21]

Norge har i tillegg til konvensjonen om biologisk mangfold ratifisert Bernkonvensjonen som har som formål å verne om europeiske ville dyr og planter og deres levesteder og Bonnkonvensjonen

---

[17] Global Wind Energy Council, Annual market update 2011, http://gwec.net/wp-content/uploads/2012/06/Annual_report_2011_lowres.pdf, besøkt 04.12.2012

[18] Regjeringen: *Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-09*, også kjent som Soria Moria-erklæringen. Offentliggjort 13.10.2005. Finnes her: http://www.regjeringen.no/upload/SMK/Vedlegg/2005/regjeringsplatform_SoriaMoria.pdf (besøkt 11.01.2012)

[19] Convention on Biological Diversity (CBD): http://www.cbd.int/ + landside for Norge under konvensjonen: http://www.cbd.int/countries/profile.shtml?country=no#status (besøkt 12.01.2012)

[20] *Plattform for regjeringssamarbeid mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-09*. publisert 13.10.2005, se fotnote 17

[21] Miljøverndepartementet: *Naturtoppmøtet i Nagoya en suksess* (nyhetssak). Publisert 03.11.2010, finnes her: http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/aktuelt/nyheter/2010/Naturtoppmotet-i-Nagoya-en-suksess.html?id=622566 (besøkt 11.12.2012)

som er en global avtale om beskyttelse av trekkende arter av ville dyr som regelmessig krysser nasjonale grenser. Begge avtalene trådte i kraft i 1979.

3.2.1. Naturmangfoldet i Norge

I arbeidet med å stanse tapet av naturmangfoldet i Norge, ble tilgjengelig kunnskap om norsk naturmangfold samlet, og presentert i den første *Naturindeks for Norge*[22]. En indeks som har til hensikt å måle tempoet på tap av biologisk mangfold. Direktoratet for naturforvaltning presenterte naturindeksen 23. september 2010.

Naturindeks for Norge måler tilstanden i de store økosystemene, basert på en rekke indikatorer. Deretter rangerer den tilstanden et sted mellom null og en, hvor en er god, mens null betyr svært dårlig tilstand. Naturindeksen viste at tilstanden i *kystvann*, *hav*, *ferskvann* og *fjell* er relativt god, men peker på en nasjonalt gjennomgående økende trussel i fjell – grunnet endret klima og økte utbygginger. Tilstanden er dårligst i *åpent lavland* og *skog*, med en samlet karakter på 0,43-0,44 nasjonalt.

Naturindeksen tar også for seg forventet utvikling frem mot 2020, basert på prognoser og beregninger av utviklingen til ulike indikatorer for de store økosystemene. For *havbunn* og *kystvannbunn* anslås det at en større andel av indikatorene vil vise en bedret tilstand. For de øvrige hovedøkosystemene er utviklingen anslått å være mer eller mindre negativ grovt sett. Bekymringen er størst i tilknytning til *åpent lavland*.

I tillegg til naturindeksen finnes det flere måter å følge med på utviklingen i det norske naturmangfoldet. Artsdatabankens rødlister for arter og naturtyper (kapittel 3.2.2) viser hva som er truet eller under press, og kan slik brukes for å iverksette tiltak for å ivareta arten/naturtypen før den blir truet og utryddet. Oversikten over inngrepsfrie naturområder (INON) (kapittel 3.2.4) gir et bilde av det som er igjen av uberørt natur i Norge, samt "grad av uberørthet". I tillegg kommer lokale og regionale kartlegginger og kunnskap, som i en del tilfeller kan gi et mer detaljert bilde av naturmangfoldet i et område.

Konsulentselskapet Miljøfaglig Utredning har på oppdrag fra DN skrevet en rapport om ressursbehov ved kartlegging av naturmangfoldet. [23] I rapporten betegnes kartleggingen av naturmangfoldet som mangelfull. Den nasjonale arealstatistikken er for lite rettet mot biologisk mangfold og verdifulle naturtyper. I tillegg er statistikken for grovmasket. Det er anslått at kun en firedel av alle naturtypelokaliteter er lokalisert. Man ser imidlertid en tendens til at de større og mest verdifulle områdene er kartlagt. Miljøfaglig Utredning anbefaler at det fremstilles bedre datagrunnlag og statistikk for naturtyper og verdifordeling, samt at metodikken for kvalitetssikringen av naturtyper forbedres. For en fullstendig kartlegging av naturmangfoldet vil det være nødvendig med i overkant av 500 millioner kroner.

[22] Direktoratet for naturforvaltning, *DN-utredning 3-2010 – Naturindeks for Norge 2010*, publisert september 2010. Finnes her: http://www.dirnat.no/naturindeks/hva_er_naturindeks/ (besøkt 11.12.2012)
[23] Ressursbehov ved kvalitetssikring og nykartlegging av naturtyper. Rapport 15 2007. Rapport utført av Miljøfaglig Utredning på oppdrag fra DN.

3.2.2. Rødlistede arter

På den nyeste rødlista over truede planter og dyr fra 2010, er 2 399 arter oppført som direkte truet (kritisk truet, sterkt truet og sårbar)[24]. I tillegg publiserte Artsdatabanken i 2011 en egen rødliste for naturtyper, hvor i alt 40 naturtyper er ført opp som direkte truet.[25] Ifølge Miljøverndepartementets *Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg* representerer leveområdene til arter som er direkte truet et svært stort konfliktpotensial, sammen med områder med viktige naturtyper. Graden av konflikt avhenger ifølge retningslinjene av hvilke og hvor omfattende de negative virkningene av tiltaket er for artene, samt hvor vidt det er mulig med avbøtende tiltak[26].

Endringer i arealbruk er hovedårsaken til tap av arter og naturtyper i Norge i dag. Figur 1 viser hva som har forårsaket rødlisting. Endringer i arealbruk er bakgrunnen for at nesten 82 prosent av de 3 933 artene er kommet på rødlista. Endring i areal innebærer både direkte tap, samt oppstykking/fragmentering av leveområder, som gjør økosystemene mindre robuste og mer sårbare for påvirkning. I årene som kommer vil imidlertid klimaendringenes trussel mot naturmangfoldet øke (se kapittel 3.3).

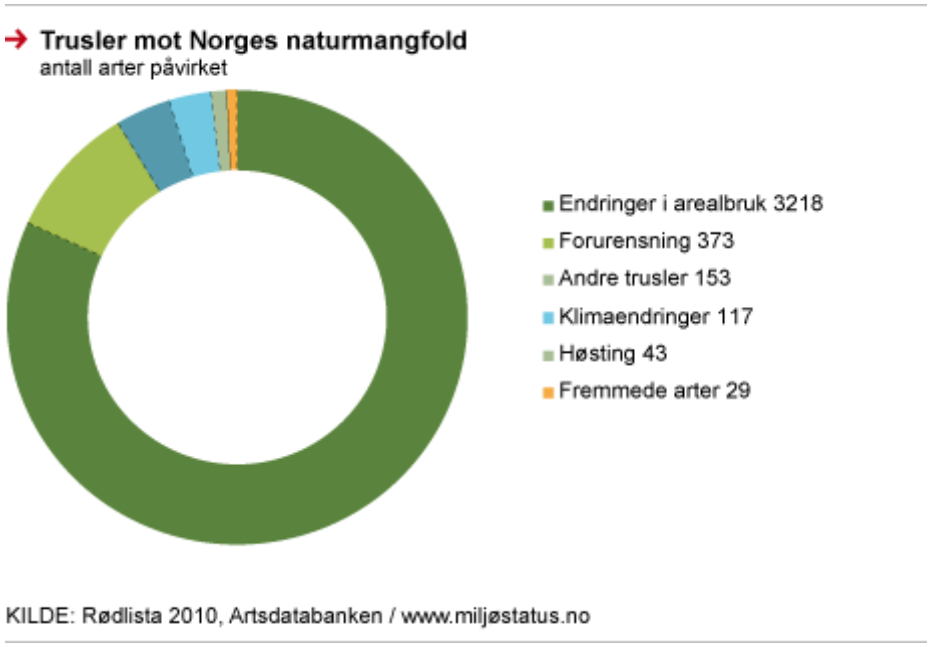

Figur 5 viser en oversikt over de ulike truslene mot naturmangfold og arter, målt i antall arter hver trussel påvirker.

3.2.3. Verneområder

Norske politikere gjorde sitt første stortingsvedtak om vern av natur i 1884. Etter dette har flere lover som gjelder vern av naturområder avløst hverandre, senest *naturmangfoldloven* fra 2009 (*LOV 2009-06-19 nr 100: Lov om forvaltning av naturens* mangfold). Loven definerer ulike former for områdevern i Norge.

[24] Artsdatabanken. *Norsk Rødliste for arter 2010* - http://www.artsportalen.artsdatabanken.no/#/Rodliste2010/Vurderinger/-/-/CR,EN,VU/-/-/-/-/-/-

[25] Artsdatabanken. *Norsk rødliste for naturtyper 2011* - http://www.artsportalen.artsdatabanken.no/#/RodlisteNaturtyper/Vurderinger/

[26] Miljøverndepartementet, *Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk* http://www.regjeringen.no/Upload/MD/Vedlegg/Retningslinjer/T-1458.pdf

For bestemmelsene om prioriterte arter og utvalgte naturtyper er naturreservater den strengeste formen for områdevern man har.[27] Områder som kan vernes som naturreservater defineres i naturmangfoldloven bl.a. som områder med truet, sjelden eller sårbar natur, som representerer en bestemt type natur som på annen måte har særlig betydning for biologisk mangfold, som utgjør en spesiell geologisk forekomst eller som har særskilt naturvitenskapelig verdi.[28] Naturmangfoldlovens paragraf 37 om naturreservat sier videre at: *I et naturreservat må ingen foreta noe som forringer verneverdiene angitt i verneformålet. Et naturreservat kan totalfredes mot all virksomhet, tiltak og ferdsel. I forskriften kan det gis bestemmelser om vern av kulturminner i reservatet.*

Andre former for områdevern er nasjonalparker, landskapsvernområder, biotopvern, marine verneområder og andre underliggende verneformer.[29] Av totalt 54 402 km^2 vernet natur i Norge (eksklusive Svalbard), er 5 645 km^2 vernet i til sammen 2 048 naturreservat pr 31.12.2011.[30]

Miljøverndepartementets *Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk* lister opp en rekke ulike former for verneområder hvor planlegging og etablering av vindkraftverk kan komme i konflikt med verneverdiene i området, samt formålet med vernet.[31] Retningslinjene slår fast at konfliktpotensialet må vurderes konkret for hvert enkelt prosjekt.

3.2.4. Uberørt natur i Norge

Norge opererer med inngrepsfrie områder (INON). Disse er delt i tre klasser:

Type 1	1-3 km fra tyngre tekniske inngrep
Type 2	3-5 km fra tyngre tekniske inngrep
Type 3 (Villmarkspregede områder)	>5 km fra tyngre tekniske inngrep

Tabell 1. Oversikt over inndelingen av inngrepsfire områder.

INON har bidratt til bevisstgjøring rundt tapet av inngrepsfri natur i Norge. Siden 90-tallet har det vært en politisk målsetting å bevare så mye som mulig av den inngrepsfrie naturen for fremtiden, et mål som er nedfelt i flere stortingsmeldinger. Miljøverndepartementet har et eget arbeidsmål som sier at Norge skal *"(…) sikre at attværande naturområde med urørt preg blir tekne vare på."*[32] Miljøverndepartementets retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk peker på flere INON-områder med stort konfliktpotensial – blant annet store sammenhengende, villmarkspregede områder, områder som går fra fjord til fjell, samt regioner med svært lite inngrepsfri natur igjen.[33]

Mengden INON i Norge er sterkt redusert de siste hundre årene, og siste kartlegging viser at utviklingen fremdeles er negativ. I perioden 2003-2008 gikk over 1 000 km^2 inngrepsfri natur tapt. Det tilsvarer en økning i bortfall på drøyt 30 prosent i forhold til forrige periode (1998-

[27] Naturmangfoldloven, paragraf 23 og 52 m.fl.
[28] Naturmangfoldloven, paragraf 37
[29] Direktoratet for naturforvaltning, artikkel *Verneformer*. http://www.dirnat.no/naturmangfold/verneomrader/verneformer/ (besøkt 8.12.2011)
[30] SSB, http://www.ssb.no/emner/01/01/20/arealvern/ (besøkt 4.12.2012)
[31] Se fotnote 26
[32] Stortingsproposisjons 1 S (2009-2010), Miljøverndepartementet
[33] Se fotnote 26

2003).[34] For hele perioden 1988-2008 har bortfallet av inngrepsfri natur i Norge vært på nesten 6 000 km^2, så bortfallet har avtatt den siste tiårsperioden. Bortfallet består i stor grad av type 1 (en-tre km fra tyngre tekniske inngrep) og type 2 (tre-fem km fra tyngre tekniske inngrep) i INON-verktøyet. Bortfallet av såkalte villmarkspregede områder har flatet ut siden 1988.[35]

Kartleggingen for perioden 2003-2008 viser at energisektoren er ansvarlig for størstedelen av det totale bortfallet, totalt cirka 40 prosent. Landbruk sto for 30 prosent, og resten skyldes andre sektorer. Finnmark, Nordland, Sør-Trøndelag og Sogn og Fjordane har mistet mest inngrepsfri natur i perioden. Flere av disse fylkene har planer om utbygging av vindkraftverk.[36]

INON er et godt verktøy for å beskrive hvilke områder som er uberørte, og i hvor stor grad de er det. Siden andelen villmarkspregede (type 3) områder i Norge er blitt veldig liten, spesielt på Østlandet, har områdene i seg selv en stor egenverdi.

3.3. Klima som trussel mot naturmangfoldet

Naturmangfoldet er så stort og omfattende at vi i dag ikke vet hvor mange arter som eksisterer på jorden. Så langt er mellom én og to millioner arter kartlagt og beskrevet, men man regner med at mellom fem og 15 millioner arter ennå ikke er oppdaget.[37] Naturmangfoldet er imidlertid under sterkt press. Globalt er det anslått at arter nå forsvinner mellom 100 og 1000 ganger raskere enn hva som er normalt.[38]

Klimaet er allerede i endring. Det påvirker naturmangfoldet. Trekkfugler kommer tidligere, man ser raskere kjønnsmodning hos dyr, tidligere utvandring hos laksefisk og endringer i gyteområder i havet. Forekomster av ulike naturtyper blir mindre, leveområder for flere arter blir innskrenket, mens for andre arter blir de større. Næringskjeder i havet endres, det er økt fare for at ferskvann gror igjen og havet forsures. Det kan få store konsekvenser for planter og dyr som er bygget opp av kalk, blant annet havets egen regnskog – korallrevene.

Et endret klima vil også kunne gi fotfeste for fremmede arter, som etter arealendringer regnes som den største trusselen mot naturmangfoldet globalt. Sammensetningen av arter i økosystemene vil kunne endres og arter vi i dag er vant med vil kunne oppleve et langt større press enn tidligere – og i verste fall forsvinne.

I følge FNs klimapanels fjerde og siste rapport som kom i 2007 vil så mye som mellom 20 og 30 prosent av alle artene være i fare for utryddelse hvis den globale gjennomsnittstemperaturen øker med to grader.

I sin tredje hovedrapport, utgitt 2001, identifiserte FNs klimapanel fem indikatorer som gir grunnlag for bekymring tilknyttet av økt global temperaturstigning.[39] En studie fra 2009 påpeker

[34] DN, artikkel *Mindre inngrepsfri natur* - http://www.dirnat.no/inon/mindre_inngrepsfri_natur/ besøkt 06.01.2012
[35] DN 2010, Statistikk inngrepsfrie områder, http://www.dirnat.no/inon/statistikk/, besøkt 20.11.2012
[36] Direktoratet for Naturforvaltning, *Energisektoren gir størst tap av inngrepsfri natur*, http://www.dirnat.no/content/489/Energisektoren-gir-storst-tap-av-inngrepsfri-natur, besøkt 04.12.2012
[37] Artsdatabanken - http://www.artsdatabanken.no/ThemePage.aspx?m=9&amid=16 13..11.2012
[38] *Millennium ecosystem assessment*, 2005
[39] IPCC 2001, *Climate Change 2001, http://www.grida.no/publications/other/ipcc_tar/*, besøkt 13.11.2012

at nyere klimaforskning avdekker større risiko ved en lavere temperaturøkning enn tidligere antatt.[40]

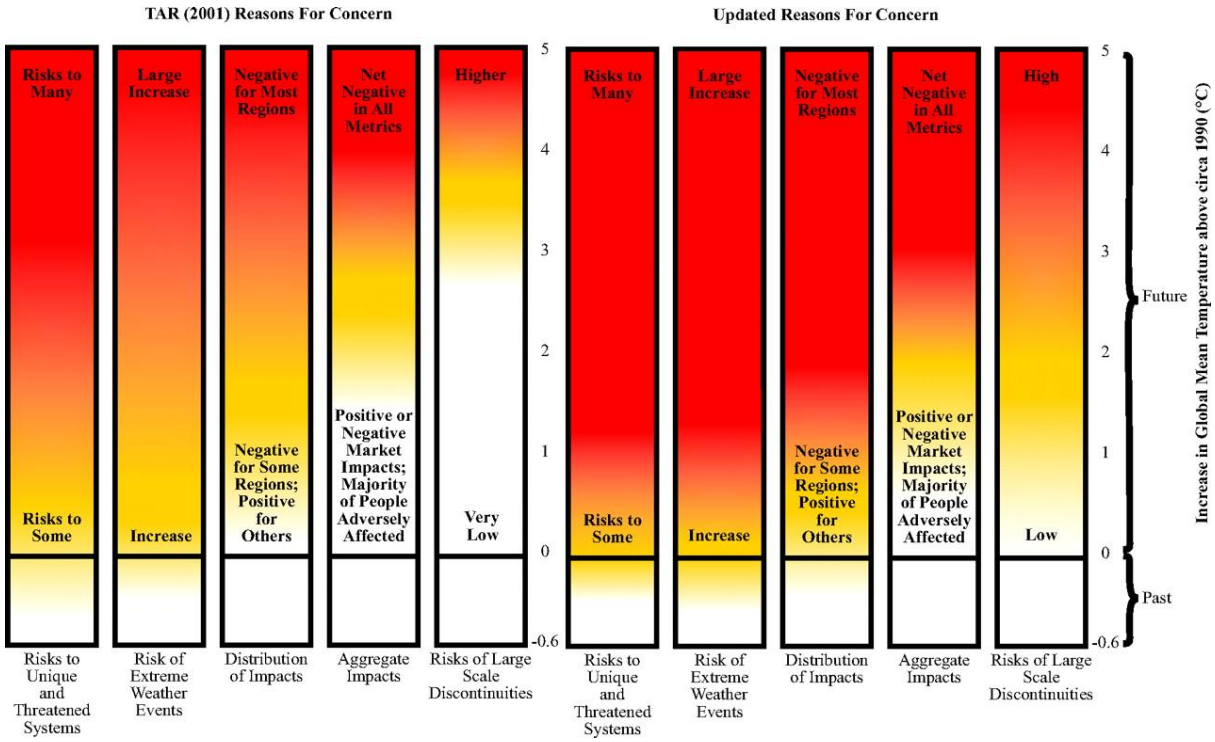

Figur 6 Oppdaterte risikoanalyser for temperaturøkning.

Klimaendringene og tapet av naturmangfold, både globalt og i Norge, henger med andre ord tett sammen, og man kan ikke løse det ene problemet uten å løse det andre. Jo lengre vi lar klimagassutslippene vokse, jo større blir trusselen mot naturmangfoldet. Samtidig er naturen et viktig vern mot et endret klima; den utgjør en naturlig beskyttelse mot naturkatastrofer og ekstremvær. Det er derfor helt avgjørende at vi klarer å redusere klimagassutslippene på en måte som ikke skader naturmangfoldet.

[40] Smith et al. (2009), "Assessing dangerous climate change through an update of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) 'reasons for concern'", http://www.pnas.org/content/106/11/4133.abstract, besøkt 13.11.2012

4. Vindkraft i Norge

I dette kapitlet vil vi gjennomgå status for vindkraft i Norge, dagens konsesjonssystem for vindkraft og el-sertifikatmarkedet.

4.1. Status for vindkraft i Norge

Norge har et stort potensial for å produsere miljøvennlig, fornybar energi – blant annet vindkraft. En studie gjennomført av Kjeller vindteknikk i 2009 viste at det teoretiske potensialet for vindkraftproduksjon ved en årsmiddelvind på 7 m/s i Norge ligger på 1 243 TWh årlig.[41] En mulighetsstudie gjennomført av Enova og NVE, der begrensinger i nettet, flaskehalser og annen kraftproduksjon er tatt med i beregningen, anslår at det er mulig å bygge ut mellom 17,4 og 21,5 TWh vindkraft i Norge frem mot 2025.[42] Norges totale produksjon fra vindkraft var på kun 1,6 TWh i 2012.[43]

Den første vindturbinen i Norge ble satt i drift i 1989 i Frøya kommune. Norges største vindpark, Smøla vindkraftverk, ble satt i drift i 2002 og 2005 (første og andre byggetrinn) med totalt 68 møller og en kapasitet på 150,4 MW.[44] Totalt i Norge var det ved utgangen av 2011 bygget 242 møller med en samlet kapasitet på 512,1 MW. En oversikt over idriftsatte parker og parker under bygging følger under. Disse hadde en produksjon som tilsvarer litt under én prosent av Norges elektrisitetsforsyning.[45] Til sammenlikning hadde Danmark ved utgangen av 2011 satt i drift 4 968 vindmøller, med en samlet kapasitet på 3 952 MW, hvorav 868 MW kommer fra vindkraftinstallasjoner til havs. Samlet vindkraftproduksjon i Danmark tilsvarte i 2011 28,1 prosent av den innenlandske elforsyningen, mot kun 1,9 prosent i 1990[46].

Parker idriftsatt (alfabetisk)	**Fylke**	**Kommune**	**Installert effekt**
Bessakerfjellet	Sør-Trøndelag	Roan	57,50 MW
Fakken	Troms	Karlsøy	54 MW
Fjeldskår	Vest-Agder	Lindesnes	3,75 MW
Harøy	Møre og Romsdal	Sandøy	3,75 MW
Havøygavlen (16),	Finnmark	Måsøy	40,00 MW
Hitra	Sør-Trøndelag	Hitra	55,20 MW

[41] NVE/Kjeller Vindteknikk: *Rapport nr 9/2009 Vindkart for Norge*. Publisert oktober 2009. Finnes her: http://www.nve.no/global/publikasjoner/publikasjoner%202009/oppdragsrapport%20a%202009/oppdragsrapporta9-09.pdf Besøkt 12.01.2012

[42] Enova 2008, *Mulighetsstudie for landbasert vindkraft 2015 og 2025*, http://www.enova.no/minas27/publicationdetails.aspx?publicationID=382, (besøkt 12.01.2012)

[43] http://www.nve.no/no/Energi1/Fornybar-energi/Vindkraft/Vindkraftproduksjon-2011// (besøkt 08.03.2013)

[44] Trinn 1 idriftsatt i 2002 (20 turbiner á 2 MW), trinn 2 idriftsatt 2005 (48 turbiner á 2,3 MW)

[45] http://www.nve.no/Global/Energi/fornybar%20energi/Vindkraft/Vindkraftproduksjon_2011_v2.pdf (besøkt 22.11.2012)

[46] Energistyrelsen, *Energistatistik 2011*. Publisert september 2012, finnes her: http://www.ens.dk/da-DK/Info/TalOgKort/Statistik_og_noegletal/Aarsstatistik/Documents/Energistatistik%202011.pdf (besøkt 12.01.2012)

Hundhammerfjellet	Nord-Trøndelag	Nærøy	49,65 MW
Hywind	Rogaland	Karmøy	2,30 MW
Høg-Jæren trinn 1	Rogaland	Time/Hå	59,80 MW
Kjøllefjord	Finnmark	Lebesby	39,10 MW
Mehuken 1+2	Sogn og Fjordane	Vågsøy	22,65 MW
Nygårdsfjellet 1 + 2	Nordland	Narvik	31,90 MW
Smøla 1+2	Møre og Romsdal	Smøla	150,00 MW
Utsira	Rogaland	Utsira	1,20 MW
Valsneset [47]	Sør-Trøndelag	Bjugn	9,00 MW
Åsen	Rogaland	Time	1,6 MW
Totalt			**581 MW**

Tabell 2. Oversikt over idriftsatte vindkraftanlegg.[48]

Park under bygging	**Fylke**	**Kommune**	**Installert effekt**
Høg-Jæren trinn 2	Rogaland	Time/Hå	13,8 MW
Lista	Vest-Agder	Farsund	71,3 MW
Midtfjellet trinn 1	Hordaland	Fitjar	50 MW
Ytre Vikna trinn 1	Nord-Trøndelag	Vikna	39 MW
Totalt			**174 MW**

Tabell 3. Oversikt over vindkraftanlegg som er under utbygging.[51]

Per 1. januar 2013 har NVE gitt konsesjon til 67 vindkraftprosjekter på totalt 5 249 MW og 14,5 TWh.[49] Det er imidlertid ikke gitt at samtlige av prosjektene som har fått konsesjon vil bli realisert. Dette avhenger av flere forhold, bl.a. hvordan den videre nettutbyggingen i Norge blir, om det blir tilstrekkelig ledig kapasitet i områdene der prosjektene er lokalisert, og om det er tilstrekkelig lønnsomhet i prosjektene. I flere tilfeller endres også prosjekter etter at de har fått konsesjon. Noen kan for eksempel bli bygget ut i mindre skala enn det tiltakshaver har konsesjon til. Figuren under viser en oversikt over meldte, konsesjonssøkte og konsesjonsgitte vindkraftverk.

[47] Valsneset har konsesjon på 16 MW, men er et testområde med varierende antall turbiner.
[48] http://www.vindportalen.no/vind-i-norge.aspx (besøkt 22.11.2012)
[49] NVE 2012, *Vindkraft konsesjoner*, http://nve.no/no/Konsesjoner/Konsesjonssaker/Vindkraft/ , besøkt 22.11.2012

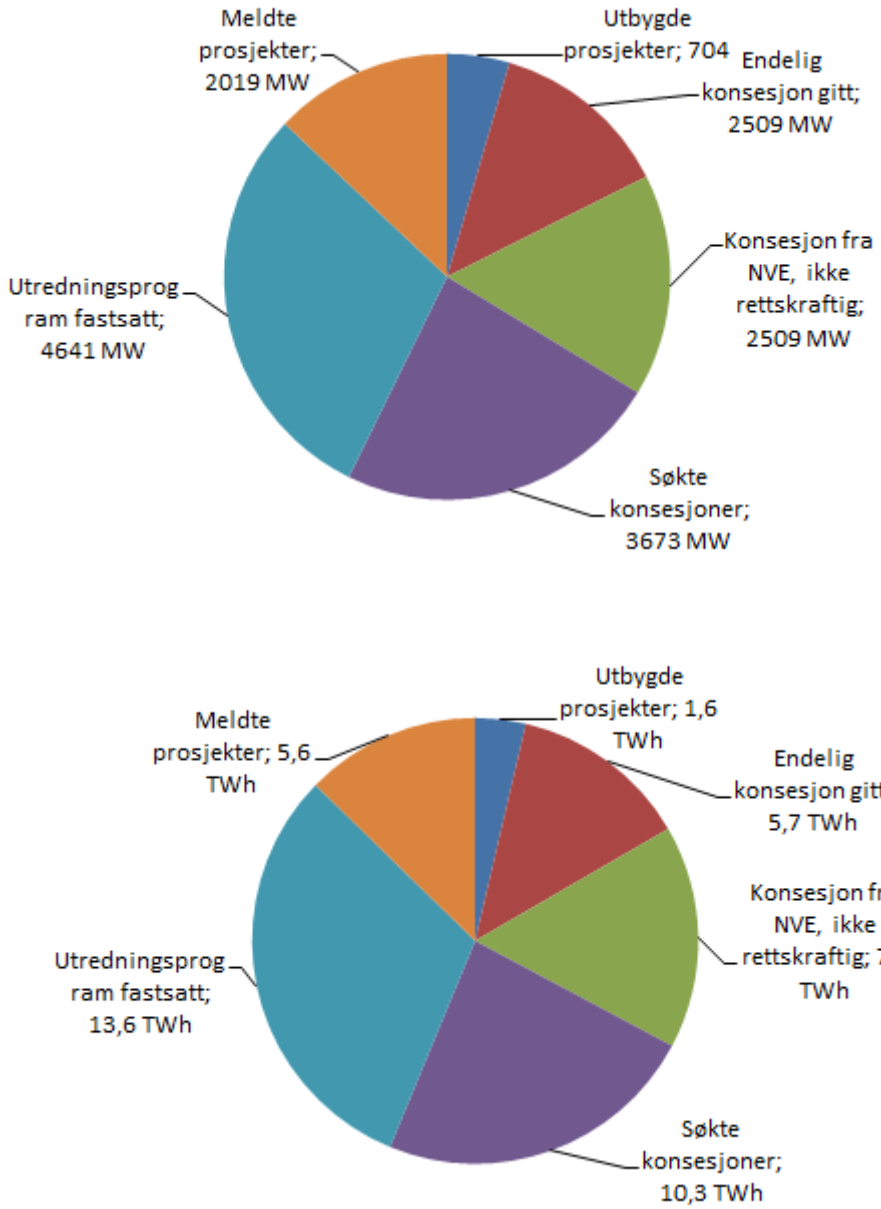

Figur 7. Statusoversikt for vindkraftprosjekter målt i effekt og energi per 1.1 2013.

Antall meldte vindkraftprosjekter økte voldsomt fra 2006 til 2008, og avtok igjen fra 2009. Dette har antakelig noe med at man regner med at de beste lokalitetene er funnet. I Figur 8. Oversikt over meldte vindkraftprosjekter i Norge for årene 1998 til 2012vises en oversikt over antall meldte vindkraftprosjekter til NVE for årene 1998 til 2012.

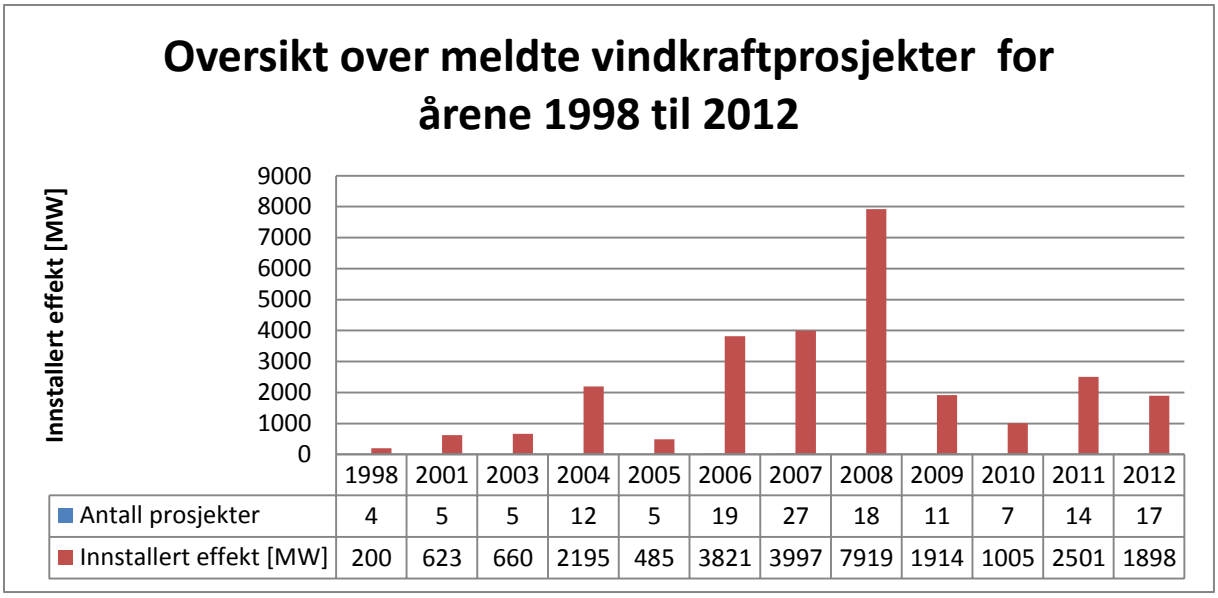

Figur 8. Oversikt over meldte vindkraftprosjekter i Norge for årene 1998 til 2012.

4.2. Dagens konsesjonsprosess

Den norske konsesjonsprosessen for vindkraftverk er i dag lang og omstendelig. Dette burde bidra til å sikre at kun de gode vindkraftprosjektene bygges ut. En rekke momenter påvirker hvor omfattende prosessen blir og hvor lang tid det tar før endelig avgjørelse for et prosjekt er tatt. Den lange prosessen, og usikkerhetsmomentene som er knyttet til den, kan medføre unødvendig forsinkelse, eller til og med at prosjektet uteblir.

En god konsesjonsprosess er viktig for å unngå unødvendige konflikter, ved å sikre at de reelle konfliktene behandles grundig og at de viktige hensynene avveies på en balansert måte. Mange av konfliktene rundt vindkraft kan unngås med en god konsesjonsprosess, gitt at alle berørte parter følger denne. Vi vil i dette kapitlet presentere dagens konsesjonsprosess, Energiutvalgets (NOU 2012:9) forslag til en mer effektiv konsesjonsbehandling, samt regjeringens forslag til en endret konsesjonsprosess for større nettutbygginger. Diskusjonen knyttet til forbedringsmuligheter for energikonsesjoner er lagt til kapittel 6.

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) deler saksgangen i konsesjonsprosessen for vindkraft inn i fem trinn:

1. Melding	Tidlig varsling av prosjekt. Gir foreløpig informasjon om prosjektet og hvilke virkninger dette kan ha for omgivelsene. Prosjekt som overstiger 10 MW utløser krav om konsekvensutredning. Meldingen skal komme med forslag til utredningsprogram. Berørte parter kan komme med innspill til dette.
2. Utredningsprogram	Med bakgrunn i innkomne uttalelser, utbyggers forslag og NVEs vurderinger fastsetter NVE utredningsprogram for tiltaket.
3. Søknad og konsekvensutredning	Når konsekvensutredning er gjennomført kan tiltakshaver lage og sende søknad for vindkraftverket. Søknaden sendes på høring til aktuelle hørings- og orienteringsinstanser.
4. Vedtak	På bakgrunn av utredningsprogram, søknad, innkomne høringer og egne vurderinger gjør NVE en helhetlig vurdering før vedtak fattes. Vedtak kan påklages til Olje- og energidepartementet (OED).
5. Klagebehandling	Klager på vedtak oversendes fra NVE til OED. NVE vurderer om klagene inneholder nye opplysninger som gir grunnlag for å oppheve eller endre vedtaket. Dersom NVE velger å opprettholde vedtaket oversendes klagene til OED. OED fatter så endelig avgjørelse i saken, som det ikke er anledning å klage på.

Tabell 4. Oversikt over de ulike trinnene i konsesjonsprosessen

Ifølge NVE kan hele prosessen fra melding til endelig vedtak ta to til tre år. Dette gjelder den interne saksbehandlingen. Inkluderer man også tiltakshavers tidsbruk på utredninger og søknad tar det mellom fire og fem år fra melding til NVEs vedtak. I tilfeller hvor sakene klages inn for OED vil saksbehandlingstiden øke ytterligere. Saksbehandlingstiden har gått vesentlig opp siden de første vindkraftanleggene ble behandlet. 2. mars 2012 presenterte regjeringen nettmeldingen: «Vi bygger Norge – om utbygging av strømnettet»[50]. I nettmeldingen skrives det at de økte saksbehandlingstidene ved konsesjonssøknader for nett skyldes: «blant annet økt allmenn og politisk oppmerksomhet rundt sakene og økte krav til utredninger». Det er all grunn til å tro at dette i stor grad er overførbart til energikonsesjoner, men den kanskje aller vesentligste grunnen til økt saksbehandlingstid er den økende mengden meldinger og søknader. NVE har de senere årene derfor fått økt saksbehandlingskapasitet.

Energiutvalget la frem sin innstilling 5. mars 2012 (NOU 2012: 9 Energiutredningen). Utvalget fremmer følgende forslag for å oppnå en mer effektiv konsesjonsbehandling:

[50] Meld. St. 14 (2011-2012) Vi bygger Norge – om utbygging av strømnettet

- Forsking og økt kunnskap om samspillet mellom energiprosjekter og natur og miljø er viktig. Det må foretas en bedre kartlegging av effekter på naturen og bedre kartlegging av arter og naturtyper. Kunnskapen om sumvirkninger må styrkes
- Køene for konsesjonsbehandling må bli vesentlig kortere. Både OED og NVE må prioritere konsesjonsbehandlingen høyere. Det bør innføres kvantitative mål og tidsfrister. DN og Fylkesmennene må sette av tilstrekkelig med ressurser for å sikre kvaliteten i saksbehandlingen.
- Lovverket må forenkles, dagens intensjoner må beholdes, men det må utvikles et lovverk der saksbehandlingstiden blir kortere, og interesseavveiningene må synliggjøres bedre.
- De politiske prioriteringene må klargjøres. De overordna politiske føringene må bli tydeligere. Dialogen mellom energi- og miljømyndighetene bør styrkes, og det bør etableres sammenfallende mål på tvers av forvaltningsorganene.
- Saksgangen for konsesjonssøknader må effektiviseres. De berørte partene bør involveres tidligere, det bør innføres en «fast track» for prioriterte infrastrukturprosjekter. Arbeidet med vilkårsrevisjoner av eldre kraftverk må forseres slik at miljøstandarden heves til dagens krav.
- Dobbel saksbehandling bør unngås. Det bør etableres en uavhengig klagenemd utenfor OED for mindre saker. For større saker bør klagebehandlingen begrenses slik at en klage ikke utløser ny faglig gjennomgang av alle forhold.

Tabell 5. Oppsummering av Energiutvalgets (NOU 2012:9 Energiutredningen) forslag for en mer effektiv konsesjonsbehandling.

Med nettmeldingen presenterte regjeringen en ny konsesjonsstrategi for store investeringer i sentral- og regionalnettet. De foreslår å endre vedtaksmyndighet slik at vedtak fattes av Kongen i statsråd. Klageadgangen faller da bort. Det foreslås også innføring av en ekstern kvalitetssikring av prosjektene, før prosjektene får starte på konsesjonsbehandlingen. For å opprettholde den politiske involveringen skal planlagte større prosjekter innom OED for høring før melding og søknad med konsekvensutredning (KU) kan sendes NVE. Prosessen følger så vanlig saksgang. NVE fatter ikke vedtak, de fremmer kun en innstilling for OED som forbereder saken for regjeringen. Endelig vedtak fattes av Kongen i statsråd.

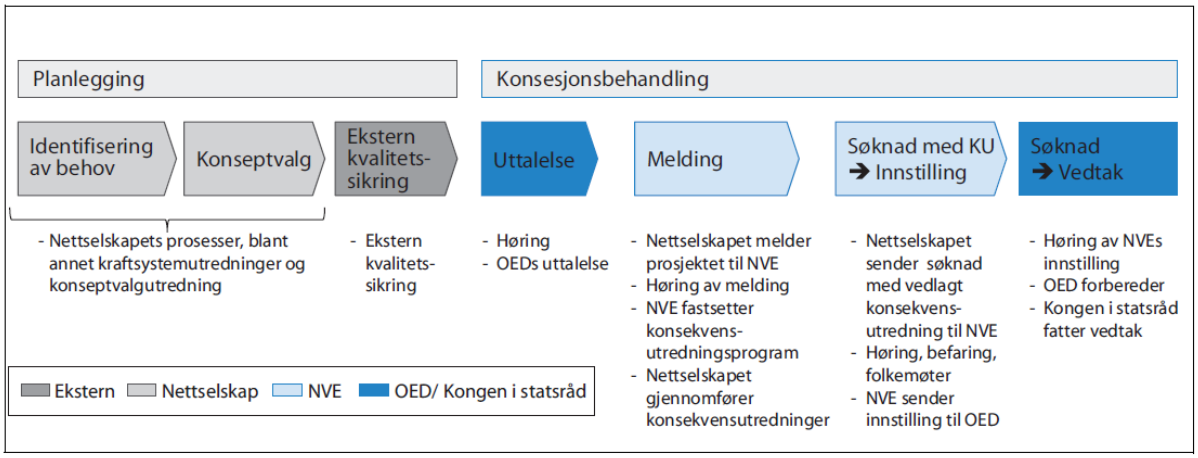

Figur 9. Planleggings- og konsesjonssystemet med de foreslåtte endringene i nettmeldingen.[51]

30. november samme år la regjeringen frem en proposisjon[52] for Stortinget med forslag til endringer i energiloven med bakgrunn i de varslede endringene i nettmeldingen. Kriterier for hvordan den eksterne kvalitetssikringen skal være og definisjonen for hva en større kraftledning er, varsles fastsatt i forskrift. Forslag til lovendringer vil bli behandlet i Stortinget våren 2013.

4.3. El-sertifikatmarkedet

Bellona var blant initiativtakerne til å etablere en norsk sertifikatordning for fornybar energi allerede på slutten av nittitallet. Det norsk-svenske el-sertifikatmarkedet ble en realitet første januar 2012. Samlet skal sertifikatmarkedet finansiere utbyggingen av totalt 26,4 TWh ny fornybar energi i Sverige og Norge. Loven fastsetter ikke fordeling av produksjonskapasiteten, kun hvordan kostnadene skal fordeles. Hvert land skal finansiere utbygging av 13,2 TWh, men kapasiteten bygges ut fra markedsmessige forhold, slik at det er opp til markedet hvor utbyggingen skjer.

Den vedtatte loven om el-sertifikater har som formål å øke produksjonen av fornybar energi i Norge og Sverige. I tillegg til at dette vil bidra til å øke forsyningssikkerheten og verdiskapningen, vil det også være et viktig bidrag i Norges arbeid med å redusere klimagassutslipp. Det vil muliggjøre en omstilling fra fossil til fornybar energi i flere sektorer. Introduksjonen av el-sertifikatene er derfor et viktig element i Norges klimapolitikk.

Sertifikatmarkedet er organisert slik at det sikrer at de billigste utbyggingsprosjektene realiseres først. Produsenter av ny fornybar energiproduksjon tildeles sertifikater tilsvarende energimengden de produserer; ett sertifikat tilsvarer én MWh produsert. Kraftleverandørene pålegges av myndighetene å kjøpe en viss andel sertifikater fra produsentene. Prisen på disse sertifikatene blir fastsatt i markedet. I Sverige har prisen i gjennomsnitt ligget på 24 svenske øre per kWh[53] i perioden 2002-2010. I både Norge og Sverige er det sluttforbrukerne (med noen unntak) som finansierer utbyggingen gjennom et påslag på strømregningen. Etableringen av dette støtteregimet gir en mer stabil og forutsigbar økonomisk ramme for utbyggere av fornybar kraft, deriblant for vindkraftindustrien.

[51] Meld. St. 14 (2011-2012) Vi bygger Norge – om utbygging av strømnettet. 2. mars 2012
[52] Prop. 41 L (2012-2013) Endringer i energiloven. Godkjent i statsråd 30. november.
[53] Sertifikatprisen er per kWh produsert ny fornybar energi. Forbrukerprisen blir produksjon ny fornybar energi ganger sertifikatpris delt på summen av all kraft i markedet.

5. Konflikter ved vindkraftutbygging

Vindkraftdebatten er preget av konflikt. Selv om 70 prosent av befolkningen er positivt innstilt til vindkraft[54], arbeider det krefter mot generell utbygging av vindkraft. Det er tre hovedområder som skiller seg ut som spesielt konfliktfylte ved utbygging av vindkraft. Det ene området er knyttet til de naturødeleggelser og derigjennom tap av naturmangfold og friluftsområder som inngrepet kan medføre. Det andre er visuell "forurensing" og landskapsvern. Mange hevder at utbygging av vindkraftverk vil føre til tapte turistinntekter og at vindparker ødelegger naturen ved at landskapet endres. Vi vil omtale disse temaene samtidig, fordi meningsytrerne ofte opptrer som en samlet gruppe.

Det tredje området som skaper mye nasjonal debatt er knyttet til hensiktsmessigheten av denne type investeringer. Enkelte samfunnsdebattanter er av den oppfatning at subsidier til fornybar kraftutbygging ikke er et kostnadseffektivt virkemiddel for å nå klimamålene, og at subsidiene derfor bør avvikles. De mener at den nedbygging vi i dag ser av norsk natur ikke er rettferdiggjort, fordi vi i dag - slik de ser det - ikke har behov for mer kraft.

Etablering av nye vindkraftverk kan føre til omfattende inngrep som berører ulike interesser; naturvern, turistnæring, landbruksnæring, grunneiere og lokalbefolkning, for å nevne noen. Dette bildet vil åpenbart variere fra prosjekt til prosjekt, da utfordringene knyttet til vindkraft er svært stedegne. Likevel er det en del tydelige likhetstrekk fra prosjekt til prosjekt i dagens vindkraftdebatt. I dette kapittelet ser vi på ulike holdninger til vindkraft og hvilke temaer som fremstår som mest konfliktfylte, før vi i kapittel 6 går inn på Bellonas anbefalinger og ser på ulike konfliktreduserende tiltak.

5.1. Holdninger til vindkraft

Den generelle holdningen til landbasert vindkraft i Norge er tydelig positiv, skal man tro flere spørreundersøkelser. Ifølge en undersøkelse gjennomført av Norstat for SAE Vind i 2009, er tre av fire nordmenn hovedsakelig positive til vindkraft, mens åtte av ti mener klimakrisen krever en økt norsk satsning på vindkraft.[55] Av samme undersøkelse går det frem at i samtlige norske fylker er over 50 prosent positive, eller svært positive, til etablering av vindturbiner i nærheten av der de bor og ferierer.[56]

Entusiasmen rundt vindkraft i Norstats undersøkelse går igjen i en annen undersøkelse, som ble gjennomført av Synnovate MMI for Statkraft i juni 2007. Her ble innbyggere i vindkraftkommunene Smøla, Hitra og Lebesby spurt om deres holdninger til vindkraft. På spørsmålet om innbyggerne, ut fra sin erfaring med etablerte vindkraftverk, er for eller mot å bygge ut mer vindkraft i landet, svarer 70 prosent at de er for videre utbygging i Norge. 72 prosent har et positivt syn på vindkraftprosjektet i sin kommune.[57]

[54] *TNS Klimabarometer 2011*, http://www.tns-gallup.no/arch/_img/9100719.pdf besøkt 07.12.2012
[55] SAE Vind, Hovedfunn i klima- og vindkraftundersøkelse, juni 2009 http://www.saevind.no/saevind/multimedia/archive/00022/SAE_Vind_unders_kels_22427a.pdf
[56] Fylkene fordeler seg fra 73 prosent positive/svært positive (Østfold) ned til 57 prosent positive/svært positive (Møre og Romsdal)
[57] SAE Vind/Statkraft, *Positivt å være nabo til vindparker* http://www.saevind.no/saevind/vindkraft/article47064.ece ,besøkt 07.12.2012

I september 2009 la Enova frem en undersøkelse fra TNS Gallup, som blant annet så på holdningen til vindkraft i kommuner hvor det enten er bygget, eller planlagt bygget vindkraft.[58] Resultatene fra undersøkelsen[59] viser at lokalbefolkningen er mer positiv til vindkraft der anleggene er satt i drift, enn der de kun er i planleggingsfasen.

I kommuner der vindkraft er under planlegging, mente 16 prosent av de spurte at vindkraft på land var noe å være stolt av. For kommuner med vindkraft i drift økte prosentandelen til 31 prosent. Det viser seg også at aksepten er høyere for kommuner med vindkraft i drift, enn der vindkraft er under planlegging: 39 prosent av de spurte i kommuner med planlagte vindkraftverk svarte at vindkraft på land var akseptabelt i sitt nærmiljø, mens 51 prosent svarte det samme i kommuner med vindkraft i drift.

I førstnevnte undersøkelse, gjort for SAE Vind, ble det stilt spørsmål om hvilke bekymringer befolkningen har i forbindelse med etablering av vindkraftverk. Det viser seg at bekymringen er størst for skader på fugleliv (totalt 62 prosent viser moderat eller stor bekymring). Mange var også bekymret for endring i landskapet (52 prosent), skader på dyreliv (51 prosent), støy (50 prosent), fortrenging av turområder (46 prosent) og skjemming av utsikt (47 prosent). Bekymringen var lavere når det kom til skadelig stråling (27 prosent).[60]

TNS Gallups klimabarometer fra 2010 viser at den norske befolkningen mener at politikerne gjør for lite for å redusere klimagassutslippene i Norge. 73 prosent av de spurte mener at Norge satser for lite på fornybar energi, en økning fra 59 prosent året før. 74 prosent svarer at de har et positivt, eller svært positivt, inntrykk av vindkraft på land, en økning fra 69 prosent fra året før.[61] I TNS' klimabarometer fra 2011 fortsetter trenden med at andel av befolkningen som er positive til utbygging av vindkraft på land. Høsten 2011 melder hele 84 prosent at de er positive til utbygging på land.[62]

Det er altså stor oppslutning i den norske befolkningen om å føre en aktiv klimapolitikk i Norge, der fornybar energi – og særlig vindkraft – spiller en viktig rolle. Generelt har nordmenn et svært positivt syn på utbygging av vindkraft på land. Det er også interessant å se at holdningene til vindkraft endres etter utbygging - i fordel for vindkraften favør.

5.2. De overordnede konfliktlinjene

5.2.1. Naturinngrep og visuell forurensing versus klima

Tradisjonelt har miljøbevegelsen vært opptatt av å minimere nedbygging av naturen. De siste tiårene har trusselen om menneskeskapte klimaendringer imidlertid blitt mer og mer reell, og den blir nå ansett som den største miljøtrusselen. Store deler av miljøbevegelsen har derfor endret fokus fra det klassiske naturvernet til å jobbe for å redusere klimagassutslippene. En viktig forutsetning for å få ned klimagassutslippene er å endre sammensetningen av energiproduksjonen

[58] TNS Gallup/Enova, *Holdning til vindkraft i berørte kommuner, september 2009*, http://www.nve.no/PageFiles/7983/B1_Daniel_Rees.pdf, besøkt 07.12.2012
[59] Metoden som ble benyttet er en omregning fra skala 1-5 (1 = svært negativt og 5= svært positivt) til gjennomsnittsskår på 0-100.
[60] SAE Vind, Hovedfunn i klima- og vindkraftundersøkelse, juni 2009 http://www.saevind.no/saevind/multimedia/archive/00022/SAE_Vind_unders_kels_22427a.pdf, besøkt 07.12.2012
[61] TNS Gallup, *Klimabarometer 2010*, http://www.tns-gallup.no/arch/_img/9092927.pdf, besøkt 07.12.2012
[62] TNS Gallup, *Klimabarometer 2011*, http://www.tns-gallup.no/arch/_img/9100719.pdf besøkt 07.12.12

og -forbruket. Det er da en forutsetning at fossil energi blir erstattet av fornybar energi. Økt satsing på fornybar energi vil imidlertid kunne føre til negative konsekvenser for naturen. Siden det er ventet at klimaendringer vil gi store negative konsekvenser for arter og naturmangfold vil det å unnlate å satse på fornybar energi kunne gi enda større konsekvenser enn de negative virkningene forbundet med kraftutbyggingen.

De nærmeste årene vil vi i Norge ha en stor utbygging av både fornybar energi, regional- og sentralnettet. For å unngå en eskalering i konfliktnivået er det derfor viktig å legge strategier for hvordan man kan dempe disse konfliktene.

Konflikten mellom natur og klima handler i mange tilfeller om det visuelle hensynet, vel så mye som tapet av naturmangfold ved inngrepet. I tillegg til inngrepet knyttet til selve vindmølleparken, kommer store inngrep tilknyttet de tilhørende nettinvesteringene.

Det har vært en rådende oppfatning at sentralnettet må styrkes som følge av innføringen av de el-sertifikatene og utbyggingen av mye uregulerbar kraft. Samtidig som det allmenne kravet til forsyningssikkerhet har økt, har også Stortinget gjennom nettmeldingen[63] vedtatt at sentralnettet skal driftes med høyere grad av forsyningssikkerhet[64]. Statnett skriver videre i sin nettutviklingsplan at deres erfaringer fra drift av nettet, samt øktende krav til forsyningssikkerhet, har ført til at sårbarheten anses for å være større og marginene i nettet mindre enn tidligere antatt. Den store utbyggingen av sentralnettet som ligger foran oss skyldes derfor en kombinasjon av økt forbruk, økt produksjon og krav om økt forsyningssikkerhet, ikke bare økt utbyggingstakt for vindkraft.

Bellona mener det er nødvendig å øke produksjonen av fornybar energi for å fase ut den fossile energien. Over halvparten av energiforbruket i Norge er fossilt (se kapittel to), og det er derfor nødvendig å bygge ut mer fornybar energi. En utbygging vil føre til tap av naturmangfold, og Bellona ønsker derfor et økt fokus på hvordan utbygging av vindkraft kan gjennomføres med minst mulig skade på naturmangfoldet. Om inngrepene forringer landskapet eller ikke er av en subjektiv oppfatning. Mange vil være positive fordi de oppfatter vindmøller som en klimaløsning, mens andre er av helt motsatt mening. Bellona mener derimot det er viktig å påpeke at løsninger på klimaproblemet uunngåelig vil medføre inngrep, og at vi da må tåle å se inngrepene. Det viktigste er å unngå omfattende forringelser på naturmangfoldet.

5.2.2. Hva er effektiv klimapolitikk

Det hevdes fra mange hold at subsidiering av fornybar kraftutbygging er et dårlig valg i klimapolitikken. Det er ikke kostnadseffektivt, det vil føre til et overskudd i kraftmarkedet, samtidig som det vil redusere insentivene for energieffektivisering fordi et overskudd forventes å gi fallende priser. Sist, men ikke minst, viser skeptikerne til at det heller ikke vil ha noen klimaeffekt, fordi det ikke erstatter annen fossil energiproduksjon, da Norges elektrisitetsproduksjon allerede er fossilfri, og at fossile utslipp er regulert gjennom det europeiske kvotesystemet ETS.

[63] Meld St.14 2011-2012: Vi bygger Norge – om utbygging av strømnettet. 15.05.2012
[64] Det såkalte N-I-prinsippet skal gjelde for sentralnettet. Det innebærer at feil på en driftskomponent normalt ikke skal føre til avbrudd i forbruk.

Bellona er enig i at et mer kostnadseffektivt virkemiddel i klimakampen ville vært en global CO_2 avgift. Dessverre er vi langt unna å realisere en slik avgift i dag. EUs kvotemarked er også et meget effektivt virkemiddel for å få til en gitt utslippsreduksjon. Kvotemarkedet har imidlertid ikke avfødt den andre effekten man også forventet av markedet, nemlig insentivet til teknologisk nyvinning – som er helt nødvendig skal vi få til den teknologiske revolusjonen vi må ha for å kunne løse vår tids største utfordring. Kvoteprisene har vært for lave. Grunnene til dette er mange, men resultatet forblir det samme; insentivet til innovasjon og utvikling av nye løsninger har manglet.

Det er derfor nødvendig å jobbe på flere fronter. Dette har EU tatt inn over seg, og de har lagd målsetninger, ikke bare for hvor mye de skal redusere klimagassutslippene sine med, men også for hvor mye de skal energieffektivisere og hvor stor fornybarandel de skal ha. Alt dette virker inn på effektiviteten i kvotemarkedet. Dette ser ikke ut til å ha bekymret beslutningstakerne i EU. Et bredt angrepsfelt er åpenbart nødvendig

Etter Bellonas oppfatning fins det flere gode grunner til å subsidiere utbygging av fornybar energi, deriblant vindkraft.

1) Fossil energi er i dag ikke riktig priset. Ikke bare mottar fossil energiproduksjon seks ganger mer subsidier enn fornybare energiformer[65], produksjonen er heller ikke ilagt kostnaden knyttet til de eksterne effekter av klimaendringer. Det er derfor ikke urimelig at energiformer som er rene, og som er i direkte konkurranse med fossil energi kompenseres for denne manglende prisingen av fossil energi.

2) I økonomisk teori vises det til nødvendigheten av offentlig støtte til FoU, da en uten offentlig deltakelse ikke vil få en optimal FoU aktivitet i samfunnet. Det samme gjelder for markedsintroduksjon av nye teknologier. Kostnadene knyttet til å introdusere nye teknologier i markedet er antatt å være så høye at vi også kan risikere for få markedsintroduksjoner, dersom det å introdusere nye teknologier kun hviler på private aktører. Det vil derfor være nødvendig og rettferdig med offentlig deltakelse i et foreløpig umodent marked.

3) Det er behov for kraften. Over halvparten av Norges innenlandske energiforbruk stammer fra fossile energikilder. Bakgrunnen for innføring av el-sertifikatene var behovet for å konvertere forbruket vårt fra fossilt til fornybart.

5.3. Konfliktlinjene i enkeltprosjektene

I arbeidet med denne rapporten har vi gjennomgått innkomne klager på NVEs konsesjonsvedtak for elleve vindkraftprosjekter. På bakgrunn av dette har vi identifisert aktuelle konflikttemaer og forsøkt å gruppere dem. Vi har forsøkt å gi en overordnet oversikt over de ulike temaene, men også å trekke frem eksempler på mer konkrete innvendinger som ulike klageinstanser har på de ulike prosjektene. En oversikt over hvilke prosjekter som er gjennomgått og resultater fra gjennomgangen er beskrevet i vedlegget.

[65] WEO 2011, IEA http://www.worldenergyoutlook.org/resources/energysubsidies/

Under følger de ulike konflikttemaene vi har identifisert.

5.3.1. Behovet for ny energiproduksjon

For samtlige av de gjennomgåtte parkene er det flere aktører som trekker hele eller deler av NVEs kunnskapsgrunnlag for konsesjonsbehandling i tvil. Hvilken del av beslutningsgrunnlaget det rettes kritikk mot er imidlertid varierende. I noen prosjekter (særlig de fire vindkraftverkene på Fosen) mener ulike aktører at behovet for ny energiproduksjon ikke er godt nok begrunnet, og de fremholder at det ikke er behov for den nye produksjonen. Skepsisen til kraftbehovet begrunnes av én av aktørene med at årsaken til kraftunderskuddet i regionen er eksport til utlandet, mens andre mener det er *skapt en kriseforståelse* av kraftsituasjonen i regionen, eller at behovet for ny produksjon ikke er godt nok begrunnet. I sin klage på Lista vindkraftverk skriver for eksempel *Norsk Ornitologisk Forening* at det ikke er behov for mer vindkraft, ettersom det på daværende tidspunkt allerede var gitt konsesjon til over 3 TWh vindkraftproduksjon, jf. regjeringens målsetting om produksjon av 3 TWh vindkraft årlig innen 2010.

5.3.2. Vindforhold

I klager fra *Vern Kysten* (tidl. *STOPP raseringa av kysten*) angående både Andmyran og Lista vindkraftverk trekkes de faktiske vindforholdene i tvil. Klagerne fremmer påstander om at beregningene som ligger til grunn for konsesjonen er feilaktige og vindressursene overvurdert. *Vern Kysten* viser bl.a. til en artikkel i tidsskriftet Cicerone som drøfter forskjellene mellom norske og danske vindforhold, hvor det hevdes at norske vindforhold er for kraftige og ha for mye turbulens, hvilket vil øke risikoen for havari på vindturbinene og dermed fordyre anleggene.

5.3.3. Feil i utredninger/Mangelfullt kunnskapsgrunnlag

For samtlige gjennomgåtte vindkraftprosjekter er det kommet innvendinger mot kunnskapsgrunnlaget for konsesjonstildelingen. Klagere mener konsekvensutredningene ikke gir et tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag. De peker på mangelfull kartlegging, for eksempel at det mangler verdivurdering av rødlistede arter i planområdet. Mangel på vurdering av summen av virkninger av en eller flere utbygginger trekkes svært ofte frem som en alvorlig brist i kunnskapsgrunnlaget. Dette gjelder særlig for negative virkninger på naturmangfold, da spesielt fugletrekk. Noen av klagene fremholder at det er problematisk at utredningen ikke ser virkningene av vindkraftverket i sammenheng med tidligere og fremtidige inngrep i samme område.

5.3.4. Økonomiske aspekt

Når det kommer til de økonomiske aspektene av en vindkraftutbygging, er det særlig tre hovedtemaer som går igjen: private økonomiske tap, økonomiske konsekvenser for kommunen og offentlig subsidiering av vindkraft.

I forbindelse med Andmyran og Lista vindkraftverk, samt prosjektene på Fosen, fremhever privatpersoner og organisasjoner – dannet med grunnlag i folkelig motstand mot vindkraftprosjekter – verditap på boliger, fritidsboliger og tomter, samt reduserte muligheter for jaktutleie som noe de mener ikke er utredet godt nok. Klagerne mener enten at verditapet ikke er tatt med i kostnadsberegninger av vindkraftverkene eller at dette er tap de ikke aksepterer.

Det pekes også på at inntektene kommunen vil få er for lave sammenliknet med de tapene som følger av inngrepet. Her trekkes det særlig frem tap i form av friluftsareal og naturmangfold, samt

de visuelle konsekvensene som oppleves som negative. En av dem som har klaget stiller seg svært skeptisk til å motta økonomisk kompensasjon for slike tap, og mener måten dette praktiseres på frarøver ulike aktører muligheten til å kreve erstatning for sine tap fra utbygger.[66]

Et av de kanskje mest gjennomgående temaene knyttet til økonomi er skepsisen til å bygge ut en energikilde som er avhengig av økonomisk støtte. Flere mener at kostnadsnivået for vindkraft er alt for høyt og at det ikke står i forhold til en energikilde som har variabel kraftproduksjon.

Noen av klagerne stiller spørsmål ved om hvorvidt utbygger har midler til å demontere og fjerne anlegget når konsesjonen utløper og vindkraftverket skal avvikles. De krever svar på dette, samt at det skal stilles en garanti fra myndigheter eller utbygger om at anlegget fjernes, og at området blir restaurert slik at forholdene blir de samme som før byggingen.

5.3.5. Naturmangfold

Det mest gjennomgående momentet tilknyttet naturmangfold er selve tapet av natur, herunder urørt natur (INON[67]) og områder med ulike naturtyper. Klagerne uttrykker bekymring for rødlistede arter som vil påvirkes av at det etableres et vindkraftverk, herunder særlig fuglearter og deres trekkruter og hekkeområder. *Norsk Ornitologisk Forening (NOF)* viser i et flertall av klagene sine til ulike avtaler og konvensjoner Norge har sluttet seg til, bl.a. Ramsarkonvensjonen, Bernkonvensjonen, Bonnkonvensjonen og Biodiversitetskonvensjonen, og mener at NVEs vedtak er i strid med disse.

Mange aktører uttrykker bekymring og fortvilelse over at det bygges vindkraft i, eller nært, både vernede områder og det de anser som verneverdige områder, i tillegg til såkalt utvalgte naturtyper under naturmangfoldloven. Klagerne peker også på at etablering av vindparker vil redusere jaktterrenget og kunne endre vannbalansen i et område gjennom drenering og dermed gi endring i floraen i området.

I flere av klagene[68] vises det til den norske naturmangfoldloven, bl.a. paragraf 8, 9 og 10. Paragraf 8 tar for seg tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag og sier blant annet at *"offentlige beslutninger skal bygges på vitenskapelig kunnskap om arters bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand, samt effekten av påvirkninger."* Paragraf 9 tar for seg *føre-var-prinsippet*, og sier at *"dersom det ikke foreligger tilstrekkelig kunnskap ved en offentlig beslutning skal det tas sikte på å unngå mulig vesentlig skade på naturmangfoldet."* Paragraf 10 handler om økosystembasert tilnærming og samlet belastning og sier at *"En påvirkning av et økosystem skal vurderes ut fra den samlede belastning som økosystemet er eller vil bli utsatt for."*[69] Flere av de innsendte klagene mener NVEs vedtak strider mot en eller flere av disse paragrafene, og at tildelt konsesjon derfor bør trekkes tilbake.

I klager på Fosen-prosjektene og Andmyran vindkraftverk er klagerne også svært uenig i påstanden om at vindkraft er et reversibelt inngrep. Klagerne mener vindkraft er irreversibelt på grunn av infrastrukturen som krever anleggsveier, endring av landskap osv.

---

[66] Landsorganisasjonen STOPP rasering av Kysten påpeker at ordningen med kompensasjon som et privatrettslig forhold som må løses gjennom minnelige ordninger mellom grunneiere og utbyggere eller gjennom et skjønn som følge av en ekspropriasjonssak, frarøver grunneiere, beboere, fritidshuseiere, næringsbyggeiere osv. muligheten for å kreve erstatning for sine tap fra utbygger.

[67] Inngrepsfrie naturområder defineres av Direktoratet for Naturforvaltning

[68] Prosjektene i Rogaland og på Fosen, disse kom etter 2009, da naturmangfoldloven ble innført.

[69] Lovdata – *LOV 2009-06-19 nr 100: Lov om forvaltning av naturens mangfold.* http://www.lovdata.no/all/hl-20090619-100.html

5.3.6. Reindrift

De påklagede vindkraftprosjektene på Fosen er lokalisert i nærheten av reindriftsområder, og det fremgår tydelig av klagene at reindriftsnæringa ser på etablering av vindkraft som problematisk for sin virksomhet – blant annet på grunn av det fysiske tapet av beiteområder, enten det er på grunn av selve vindparken eller nødvendig infrastruktur. Dette kan, ifølge klagerne, resultere i lavere reintall og færre reineiere.

Reindriftsnæringen er også bekymret for virkningene det fysiske inngrepet vil ha for driftsmønsteret. De mener det kan resultere i at reinen blant annet må drives fra område til område i større grad enn tidligere, hvilket vil kunne medføre ekstra utgifter for reineierne.

Reindriftsnæringen setter også spørsmålstegn ved NVEs fremstilling av faktagrunnlag. En klager mener NVE har manglende grunnlag for å ta stilling til om konsekvensene av utbygging vil overskride grensene som er satt for vern av samisk kultur.

5.3.7. Kulturminner

Negative virkninger av å plassere et vindkraftverk i nærheten av kulturminner er tema i flere klager. Her trekker klagerne frem at vindkraftverket ligger så nært at kulturminnet fysisk forringes, eller at vindkraftverket vil være synlig fra kulturminnet og dermed redusere dets verdi.

5.3.8. Friluftsliv

Både organisasjoner og privatpersoner er i sine klager uenige med NVE om hvordan vindkraftutbygging vil påvirke friluftslivet. Flere av klagerne stiller seg uforstående til at et område blir mer tilgjengelig ved en vindkraftutbygging, og mener snarere at friluftsopplevelsen vil forringes betydelig dersom det tillates etablering av vindkraft i området.

Flere av klagene angående prosjektene på Fosen, samt Lista, Haram og Andmyran er også kritiske til de faktiske tapene av friluftsområder til vindkraftverket, og mener disse tapene er for store til at de kan akseptere dem.

5.3.9. Landskap og synlighet

Vindturbinenes estetiske påvirkning av landskapet er et gjennomgående tema hos mange av klagene til samtlige av de gjennomgåtte parkene. Synligheten av ikke bare turbinene, men også nødvendig infrastruktur – som kraftlinjer, adkomstveier, kraftlinjer og trafostasjoner – trekkes frem som problematisk.

5.3.10. Støy

Støy fra vindturbinene er årsak til bekymring hos flere av klagerne. De hevder at dagens grenseverdier for hva som er akseptabelt støynivå er for høye. Det samme gjelder refleksblink og skyggekast, der flere av klagerne er engstelige for konsekvensene dette kan få for fastboende eller de som har fritidsboliger i nærheten av vindkraftverket. Beregningene av soltimer trekkes i noen av klagene (særlig på Andmyran) frem som for lave, slik at antall timer med skyggekast vil bli høyere enn det som kommer frem av konsekvensutredningen.

5.3.11. Helsemessige konsekvenser

Flere klagere er engstelige for havari og giftutslipp fra turbinene. De viser blant annet til de mulige konsekvensene et vindturbinhavari vil ha for drikkevannet i området. Videre er noen

klagere bekymret for kreftfare og andre negative helsekonsekvenser av elektromagnetisk stråling fra kraftlinjer tilknyttet de vindkraftverkene.

5.3.12. Alternativene til vindkraftverket

Klagerne trekker i hovedsak frem to alternativer til vindkraftprosjektene. Det ene er utbygging av vindkraft til havs. Bakgrunnen er at vindturbinene da vil trekkes vekk fra folk, være mindre synlige og ikke beslaglegge viktige friluftsliv- og naturområder. Det andre alternativet er gjennomføring av energieffektiviseringstiltak, slik at ny produksjon blir unødvendig.

5.3.13. Manglende tillit til NVE som saksbehandler

Samtlige påklagede prosjekter viser at svært mange av klagerne mangler tillit til NVE som konsesjonsmyndighet. I forbindelse med prosjektene på Fosen anklages NVE for å være pådriver for prosjektene, og at klagerne frykter at saksbehandlingen er farget deretter.

Flere av de innsendte klagene mener NVE brutalt overkjører vedtak i kommunestyrer, grunneiere som er mot utbygging og innsigelser fra ulike instanser. De trekker også frem at NVE ikke legger til rette for en høringsprosess som ivaretar medvirkning fra alle berørte parter.

Måten NVE har vektet hensyn på, og hvilke vurderinger de har gjort, kritiseres i en rekke av klagene. Flere trekker blant annet frem at NVE overdriver de positive konsekvensene av utbygging, samtidig som de dysser ned de negative virkningene. Andre mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert, eller selvmotsigende når man ser på tidligere publikasjoner NVE eller andre myndigheter har kommet med. NVE kritiseres også for å gi konsesjon til vindkraftprosjekter som klagerne mener ikke er skikkelig konsekvensutredet, samt til prosjekter som er blitt endret etter at behandlingen tok til – uten at endringene er blitt godt nok utredet.

NVEs vektlegging av ulike hensyn er også et tema i klagene. Noen mener at NVE favoriserer energiloven over plan- og bygningsloven, ikke tar hensyn til viktige forpliktelser og konvensjoner Norge har underskrevet, ikke lytter til Riksantikvaren, ikke ivaretar hensyn til naturmangfold, eiendomsverdier, kulturminner, reiseliv og friluftsliv.

6. Anbefalinger og konfliktreduserende tiltak

I dette kapittelet ser vi på ulike tiltak som kan gjennomføres for å redusere konfliktnivået knyttet til utbygging av landbasert vindkraft i Norge. Vi vil gå igjennom behovet for en klima- og energipolitikk som tar innover seg det internasjonale 2-gradersmålet. De viktigste temaene som vil bli behandlet er hva som er egnede lokaliteter for vindkraft og et forslag til metodikk for valg av områder, samt å presentere forlag til en forbedret konsesjonsprosess. Vi vil også belyse dialog og informasjon, samt ulike mekanismer for overskuddsfordeling. En oppsummering av forslagene er å finne i kapittel en, sammendrag.

6.1. Helhetlig klima-, miljø- og energipolitikk

6.1.1. Klima- og energipolitikk med kurs mot 2050

Stortinget sluttet seg i 2007 til det internasjonale to-gradersmålet for bekjempelse av klimaendringer. to-gradersmålet tilsier at vi i 2050 må ned på et maksimum utslipp per hode på ett til to tonn. I dag er utslippene i Norge på elleve tonn per hode. Store utslippsreduksjoner er nødvendig i alle deler av samfunnet, spesielt i petroleumssektoren, industrien og transportsektoren. Det må baseres på rene energibærere, ren produksjon og et energieffektivt forbruk. For at det skal bli mulig, er det nødvendig med en større samordning mellom energi- og klimapolitikken.

Tiden vi har for omstilling er knapp. Fra forrige forlik til en ny klimamelding ble lagt frem tok det fire år. Dette sier noe om hvor lang tid det tar å utforme og vedta tiltak og virkemidler. Skal verdenssamfunnet lykkes med å nå to-gradersmålet, må blikket heves og planleggingen for hvordan man skal få et utslipp ned mot ett til to tonn per capita i 2050 starte raskt.

6.1.2. Klima og naturmangfold

Det er en stadig pågående debatt i ulike fagmiljøer og media om naturmangfold versus energi og klima. Frontene er tidvis steile. Dette vitner om at det er helt nødvendig at også ivaretakelsen av biologisk mangfold i større grad samordnes med energi- og klimapolitikken. I flere utredninger slås det fast at arealendringer, og tapet av habitater de forårsaker, er hovedårsaken til tap av naturmangfold. Etablering av vindkraft og annen ny fornybar energi beslaglegger store arealer, som kan true viktige naturområder og bidra til å øke presset på allerede sårbare og utsatte arter og biotoper. Det er derfor avgjørende at områder som i stor grad er uberørt og har en stor mengde truede arter blir skånet for utbygging, og at det legges til rette for at ny utbygging skjer i tilknytning til allerede berørte områder, men egnede.

Klimaendringene er en stadig voksende trussel for det biologiske mangfoldet (jamfør kapittel 3.3). Det er i så måte ingen strategi å redusere nettopp de ambisjonene for utbygging av fornybar energi som kan bringe oss over mot nullutslippssamfunnet. For i større grad å kunne bidra til å oppfylle begge målene, er det viktig med bedre samordning mellom offentlige forvaltere og organer. Det er nødvendig for å skape en felles forståelse av hvordan man skal forene målene om mer fornybar energi og for å stanse tapet av naturmangfold. Systemene må utformes slik at det er de mest skånsomme kraftutbyggingene med potensial for lønnsomhet som får konsesjon.

6.1.3. Fra fossil til fornybar energibruk

Halvparten av energibruken i Norge er fossil[70]. Selv om kraftproduksjonen i Norge er utslippsfri, er det fortsatt et stort forbruk av fossil energi i petroleum-, transport- og industrisektoren. I tillegg er det utslipp fra om lag en million tonn eller fem TWh årlig med oljefyring i boliger og næringsbygg[71]. Økt tilgang på fornybar energi er en forutsetning for å kunne konvertere fossile utslippskilder.

Elektrifisering av petroleumssektoren og innfasing av en stor andel elektriske og ladbare hybridbiler medfører økt bruk av fornybar elektrisitet. I klimaforliket ble det vedtatt en målsetning om utfasing av oljefyring i fjernvarme og bygg innen 2020. Alternativene er i mange tilfeller varmepumper, elektrisitet og fjernvarme, som vil medføre økt bruk av elektrisitet. I industrien stammer omtrent en tredel av utslippene[72] fra produksjon av varme. Økt tilgang på fornybart karbon (biobrensel/-karbon) som reduksjonsmidler og til varme er utredede klimatiltak[73]. I tillegg er økt tilgang på fjernvarme og elektrisitet til større varmepumper til lavtemperatur varme (<140 grader) svært aktuelle tiltak. Økt bruk av fornybar elektrisitet i industrien vil være en konsekvens av dette.

6.1.4. Økt fornybarandel i Europa

Fornybarandelen i Europa var per 2010 på 12,5 prosent, og 19,9 prosent av elektrisitetsforbruket var fornybart. Målsetningen er 20 prosent fornybarandel i 2020. Det investeres for tiden mer i fornybar energi enn i fossil energi. De store investeringene i solceller (PV) og vind gjør behovet for balansekraft større. Norsk regulerbar vannkraft kan i så måte bidra til økt forsyningssikkerhet i Europa. Tilgangen på fornybar energi, spesielt fornybar effekt, er lavere i Europa enn i Norge, og norsk eksport av elektrisitet til europa kan bidra til å nå Europeiske målsetninger raskere og billigere.

6.1.5. Videre fornybarsatsing for å fase ut fossil energi

Fornybarsatsingen i Norge er båret frem av Enova og el-sertifikatmarkedet. El-sertifikatmarkedet vil gi 26,4 TWh ny fornybar elektrisitet i Norge og Sverige frem mot 2020. I 2015 er det en kontrollpost for el-sertifikatsystemet. Det vil da være nødvendig å evaluere behovet for - og hvordan man eventuelt best utformer - støtteordninger for tidsrommet etter 2020. På sikt er det en målsetting at det må være lønnsomt å investere i fornybar energi uten subsidier. Men så lenge karbonutslipp ikke er riktig priset kan det forsvare subsidier til fornybar energi. Behovet for mer fornybar energi vil også være der etter 2020. Et større bidrag til Europa vil da også være enda mer aktuelt. Med økende behov, er det også vesentig at verdien av norsk regulerbar kraft økes, noe som gjør at verdien av fornybar energi vil øke.

6.1.6. Energieffektivisering eller ny kraft?

Vindkraft medfører store inngrep i naturen. Det blir derfor ofte påpekt at energieffektivisering kan erstatte nedbygging av ytterligere natur. Bellona mener energieffektivisering er en viktig del

[70] Regjeringen, *Meld. St. 1 (2010-2011) Nasjonalbudsjettet 2011*, http://www.regjeringen.no/mobil/en/dep/fin/dok/andre/brev/brev_stortinget/2010/nasjonalbudsjettet-2011-trykkfeil.html?id=621903, besøkt 13.11.2012

[71] Klimakur 2020 Energibruk i bygg. Foredrag av Karen Lindberg og Ingrid Magnussen. http://www.klimakur.no/Global/energi_bygg_nve_lindberg_og_magnussen.pdf 17.01.2013

[72] Klimakur 2020 Tiltak og virkemidler for å nå norske klimamål mot 2020, side 129. http://www.klimakur.no

[73] Klimakur 2020 Tiltak og virkemidler for å nå norske klimamål mot 2020, side 130. http://www.klimakur.no

av løsningen for å nå et nullutslippssamfunn, og at både energieffektivisering og ny produksjon av fornybar energi er nødvendig for store utslippsreduksjoner i Norge og Europa. Det vil være nødvendig med mye elektrisitet for å fjerne utslippene fra oljeplattformer offshore, veitrafikken, oljeforbruk til oppvarming i boliger, bygg og i industrien. Potensialet for energieffektivisering i Norge er stort. Det regjeringsoppnevnte Arnstadutvalget gjennomførte i 2010 en top-down-analyse for energieffektivisering av bygningsmassen, der de kom fram til et potensial på 40 TWh innen 2040. Enova utførte i 2012 en bottom-up-analyse der de konkluderte med et økonomisk lønnsomt potensial på 13,4 TWh, forutsatt kun passive tiltak i boligsektoren. Potensialet ligger nok et sted i mellom. Det viser at det er betydelige muligheter. Enovas barrierestudie for energieffektivisering i industrien viser til et teknisk potensial på 29 TWh, inkludert full utnyttelse av spillvarme. Det bedriftsøkonomiske potensialet vurderes til 22 TWh innen 2020. Fra Bellonas ståsted mener vi dette er et urealistisk høyt anslag. Men det understreker likevel at det er store muligheter for energieffektivisering i industrien.

6.1.7. Klimaproblemet, behov for kommunikasjon til befolkningen

Informasjon om klimaproblemet og hva som er nødvendige tiltak og løsninger er, og har alltid vært, mangelfullt kommunisert ut til befolkningen. For hver hovedrapport fra FNs klimapanel som er gitt ut, har det graden av usikkerhet rundt hvordan menneskeskapt oppvarming og nedkjøling påvirker klimaet gått ned.[74] Lekkasjer fra IPCCs rapport « The Physical Science Basis», som legges frem i september 2013 forteller at forståelsen har økt ytterligere. Klimapanelet vil trolig konkludere med at det er 95 prosent sannsynlighet for at den menneskeskapte aktiviteten har ført til en netto oppvarming[75]. Mens forskningsfronten konkluderer med at menneskeskapt aktivitet med svært stor sannsynlighet har ført til en temperaturøkning, har ikke den erkjennelsen festet seg i befolkningen. I TNS Gallups klimabarometer for 2012 rapporterer rundt to tredeler at de er enige i at klimaendringene er menneskeskapte[76]. Mens debatten hos klimaforskerne dreier seg om i hvor stor grad den menneskeskapte aktiviteten påvirker klimaet, kan man få inntrykk av at debatten i media og hos befolkningen i stor grad gå på hvorvidt klimaendringene er menneskeskapte.

Resultatene fra TNS Gallup klimabarometer 2012[77] viser at andelen som tror klimaendringer er menneskeskapte varierer i takt med viktige internasjonale begivenheter som fredsprisen til Al Gore og klimatoppmøtet i København. Manglende politisk vilje til å gjennomføre nødvendige tiltak fører til at folk i mindre grad tror problemet er altomfattende og farlig. Det har på mange måter oppstått et «høna eller egget»-problem. Skal man vente på aksept i befolkningen, eller skal man gjøre tiltak uten å få politisk gevinst for det. Problemet med å vente er at det kan bli umulig og nå to-gradersmålet.

Det er også nødvendig å kommunisere hvorfor det bør bygges ut landbasert vindkraft i Norge. For mange kan det virke meningsløst å bygge ut en visuelt meget synlig energikilde med til dels store naturinngrep i Norge, når vi allerede har mye vannkraft, og en høy fornybarandel i norske

[74] Delrapport 1: Den vitenskapelige forståelsen av klimaendringer. Teknisk sammendrag. Bjerknessenteret, 2007, http://www.bjerknes.uib.no/filer/705.pdf (besøkt 04.01.2013)
[75] http://stopgreensuicide.com/ (besøkt 04.01.2013)
[76] TNS Klimabarometer 2012, http://www.tns-gallup.no/?aid=9075372&archive=true&nid=9100587 (besøkt 04.01.2013)
[77] TNS Klimabarometer 2012, http://www.tns-gallup.no/?aid=9075372&archive=true&nid=9100587 (besøkt 04.01.2013)

husstanders el-forbruk. Når vindkraft i tillegg er avhengig av økonomisk støtte for å være lønnsom, kan motstanden bli enda større. Det er derfor nødvendig med en helhetlig energipolitikk som viser hvorfor vi har behov for denne kraften, at den er helt sentral for å oppnå videre klimagassreduksjoner. Dette er i liten grad blitt gjort frem til i dag, men denne forståelsen vil bare bli viktigere og viktigere etter hvert som flere vindkraftprosjekter blir bygget.

6.2. Områder for vindkraftutbygging

Det er fremmet vindkraftsøknader med en energiproduksjon på til sammen 70 TWh. Til nå er rundt 7 TWh fått endelig konsesjon, mens det fortsatt ligger 23 TWh til behandling hos myndighetene og i tillegg har 14 TWh fått godkjent utredningsprogrammet for konsekvensutredningen til konsesjonssøknaden. Dette utgjør til sammen 44 TWh med vindkraftprosjekter. Bellona er av den oppfatning av at den manglende utbyggingen per dags dato ikke skyldes for få gitte konsesjoner. Med mengden prosjekter, sammenlignet med en forventet utbygging, gjør dette det mulig for NVE å prioritere de beste vindprosjektene. Vi vil derfor drøfte hvilke kriterier Bellona mener bør være avgjørende for hvor et vindkraftanlegg bør anlegges. Etter dette vil vi drøfte hvordan de overordnede føringene for hvilke områder som bør avsettes til vindkraftproduksjon bør være. Målet med drøftingen er å si noe generelt om hvilke områder som bør prioriteres for utbygging og hvilke områder som bør skånes. De mer detaljerte føringene for hvilke prosjekter som bør velges og hvordan dette skal ivaretas i konsesjonsprosessen vil bli behandlet i delkapittel 6.3 og 6.4.

6.2.1. Dagens praksis for utvelgelse av områder til vindkraft.

Alle landbaserte vindkraftprosjekter som har fått konsesjon eller er satt i drift i Norge er prosjekter langs kysten. I tillegg er et klart flertall av de prosjektene som er meldt inn eller konsesjonssøkt lokalisert langs kysten. I begynnelsen av vindkraftutbyggingen i Norge gikk man åpenbart etter de områdene der man trodde det var mest vind. Kystnære områder er valgt ut på bakgrunn av dette. Det har imidlertid vist seg at vinddataene ikke har vært gode nok, og at flere innlandsområder vil kunne konkurrere med kystnære områder hva gjelder vindkvalitet. Samtidig har det vist seg at det fins andre kystnære områder som er bedre enn dem som først ble søkt utbygd. Bellona tror dette, kombinert med konsesjonssystemet og dagens praksis med "fri forhåndsmelding", har gitt et inntrykk av «en mølle på hvert nes» og av at norsk vindkraft utelukkende vil komme langs kysten. Vi tror dette inntrykket i stor grad har bidratt til økt skepsis mot vindkraftutbygging i Norge.

Flere parker er under planlegging eller forhåndsmeldt i Oppland, Hedmark, Østfold, Trøndelag. For oppdatert informasjon, se http://www.nve.no/no/Konsesjoner/Konsesjonssaker/Vindkraft/).

6.2.2. Konsesjonsbehandling må legge til rette for trinnvis utbygging

Det er gitt endelig konsesjon til 7 TWh vindkraft, mens bare rundt 1,5 TWh er bygd ut. Utbygging av vindkraft er avhengig av subsidier for å være lønnsomt. I følge en rapport utarbeidet av de svenske energimyndighetene i forkant av innføringen av sertifikatmarkedet, vil dagens el-sertifikatordning trolig føre til utbygging av rundt 7 TWh vindkraft[78] i Norge. Til

[78]Gemensamt elcertifikatsystem med Norge http://energimyndigheten.se/Global/Press/ER2010_28.pdf (besøkt 04.01.2012)

sammen fremmes det vindkraftprosjekter som vil gi ytterligere 41 TWh. En forutsetning for et velfungerende sertifikatmarked er at det er konkurranse mellom prosjektene. I så måte er det viktig å sikre tilgang på en andel vindkraft større enn 7 TWh.

En hver utbygging av vindkraft medfører naturinngrep. Antallet prosjekter overstiger langt både hva som vil gis støtte gjennom sertifikatmarkedet og også hva som antas å være lønnsomt å bygge ut. Det bør være mulig å unngå at områder med høy naturverdi eller andre svært viktige samfunnsverdier bygges ut. Flere prosjekter på det nåværende tidspunkt bør gis avslag, og det bær i tidsrommet mot 2020 stilles strengere krav til naturverdier enn det som er blitt gjort til nå. Om ti til femten år kan vi sitte med ny kunnskap om naturmangfold og vindmøllers påvirkning på dette, med erfaringer tilegnet fra dagens utbygginger. Dette vil kunne danne grunnlag for ytterligere forbedringer i konsesjonsbehandlingen.

Bellona tar derfor til orde for at konsesjonsprosessen strammes inn og at naturmangfoldet tillegges større vekt ved konsesjonsvurdering.

6.2.3. Områder må settes av til vindkraft

Konsesjoner for vindkraft gis for 25 år av gangen. Da skal vindturbinene demonteres, og det må søkes ny konsesjon for eventuell videre drift. Idet en hver utbygging av vindkraft medfører naturødeleggelser, er det viktig at de områdene som får konsesjon første gang også er de områdene man planlegger at skal produsere vindkraft for mange generasjoner fremover. Selv om det visuelle inntrykket av vindkraften blir fjernet som følge av at turbinene er borte, vil det ta lengre tid før veier og sår i naturen gror igjen. Det er viktig å bevare uberørt natur. Det vil derfor ofte være mer hensiktsmessig å videreføre en vindpark der områder, biotoper og arter allerede er berørt enn å avvikle en eksisterende park og i stedet åpne et helt nytt område. Dette fordrer blant annet at parken i sine 25 år ikke har påført området så store og uventede belastninger at man derfor ønsker å fjerne installasjonene. Det er derfor all grunn til å tenke langsiktig og ta sikte på at områdene som gis konsesjon skal benyttes til vindkraftproduksjon for all fremtid.

6.2.4. Prosjektene Bellona mener må prioriteres

Hva legger man i et godt vindkraftprosjekt? Bellona vil her presentere de sentrale elementene som gjør prosjektene gode, og som vi derfor mener bør søkes oppfylt for å fremme et prosjekt. Disse bør også prioriteres i saksbehandlingen. I tillegg til kraftbehov, nettkapasitet, erstatting av fossil energi og gjennomføringsevne, bør prosjektene ha mindre konsekvenser for naturmangfoldet. Hva vi mener om naturmangfold omtales senere i kapitlet.

KRAFTBEHOV

Etter utbyggingen av Hydro Aluminium Sunndal, Ormen Lange og utvidelsen på Hustadmarmor på Møre-kysten har Midt-Norge-regionen fått et stort kraftunderskudd, som har resultert i en anstrengt kraftsituasjon flere vintre på rad. Forsyningssikkerheten vil være akseptabel først i 2015, når kraftledningen Ørskog-Fardal er ferdig utbygd. Utbygging av vindkraft og energieffektivisering i regionen ville bedret energibalansen betraktelig og bidratt til en langt bedre forsyningssikkerhet. Ingen ekstra virkemidler er blitt tatt i bruk for å få fortgang i dette. I stedet har man valgt en løsning som innebærer tillatelse til å bygge to mobile gasskraftverk på Nyhamna og Tjeldbergodden med en prislapp på 2,1 milliarder kroner. Med en samlet kapasitet på 300 MW skal disse kunne settes i gang dersom situasjonen blir så anstrengt at det er fare for rasjonering i

regionen. Så langt har de ikke vært benyttet. Bruk av de mobile gasskraftverkene er svært forurensende, med langt høyere CO_2- og NO_X-utslipp enn konvensjonelle gasskraftverk.

For fremtiden mener Bellona det er viktig å prioritere fortgang i saksbehandlingen knyttet til vindkraftverk som er planlagt i områder som har behov for mer kraft. Trøndelagsregionen er et godt eksempel på et slikt område.

NETTKAPASITET

Flere regioner i Norge er avhengig av at nettkapasiteten styrkes for at det skal kunne bygges ut mer vindkraft. Dette gjelder blant annet i Trøndelag, hvor 420 kV-linjene Namsos-Roan-Storheia og Storheia-Orkdal/Trollheim må komme på plass. Det samme gjelder for Nord-Norge, der man er avhengig av valg av nettløsning i Øst-Finnmark og at en ny 420 kV-linje mellom Ofoten og Hammerfest bygges ut. Statnett skriver i sin nettutviklingsplan[79] fra 2011 at de vil prioritere å legge til rette for vindkraft i Trøndelag for å bedre kraftbalansen i området. For Nord-Norge vil utbyggingen av nettet primært styres av forbruksvekst. Den planlagte utbyggingen vil gi rom for vindkraftutbygging. Statnett skriver videre at det på Sør-Vestlandet, hvor det er betydelige vindressurser, er ledig kapasitet i nettet for å kunne ta imot ny vindkraft.

ERSTATTE FOSSIL ENERGI

Som beskrevet tidligere i kapitlet er det nødvendig å elektrifisere både oljeplattformer og transportsektoren samt å konvertere oljefyring i bygg og industri til varmepumper eller bioenergi, for å redusere klimagassutslippene. Mye av det økte kraftforbruket vil finne sted over hele landet, mens store forbrukskilder som industri og petroleum i stor grad ligger lokalisert lang kysten. Det er derfor avgjørende at det lokaliseres ny kraftproduksjon eller forsterket nett ved de nye forbrukspunktene.

GJENNOMFØRINGSEVNE

Verken tilhengere eller motstandere er tjent med at det fremmes prosjekter som aldri vil kunne la seg gjennomføre. Motstanden mot vindkraft øker dess flere prosjekter som kommer. Samtidig kan de økonomiske konsekvensene av å fremme dårlige prosjekter være store. Et eksempel på dette er Havsul-prosjektet som ble skrinlagt desember 2012 og medførte et tap på 200 millioner til 7 kraftselskaper på Vestlandet. I tillegg vil prosjekter som kan omtales som unødvendige også medføre at konsesjonskøene blir unødig lange. NVE bør derfor prioritere de prosjektene de ser har evne til å la seg gjennomføre.

6.2.5. Andregangs konsesjonsprosess

For å drive et vindkraftverk videre i et område etter konsesjonens utløp, må det innvilges ny konsesjon. Som nevnt i kapittel 6.2.6 mener Bellona at intensjonen knyttet til et vedtak bør være at området avsettes for vindkraft for lang tid. Andre generasjons konsesjonsprosesser bør derfor være lettere, og fokusere på påviste negative konsekvenser og ny kunnskap oppnådd gjennom forskning og drift av anlegget. Begrensninger bør vurderes for ny konsesjon i tilfeller der det oppdages mer drastiske artsreduksjoner av truede arter enn antatt, forutsatt at det er gode sjanser for at artsbestanden kan tas opp igjen. Landskapsvern kan derimot i større grad være et argument for ikke å fornye en konsesjon, dersom spesielle landskapshensyn skulle tilsi det. Det må

[79] Statnetts nettutviklingsplan 2011.

imidlertid veies opp mot tap av naturmangfold ved at nye områder bygges ut som erstatning til de gamle som legges ned.

Bellona er av den oppfatning at det ofte vil være hensiktsmessig å videreføre vindparker hvor inngrepene allerede har skjedd og at det kun unntaksvis, der hvor det er påvist drastiske konsekvenser for naturmangfoldet, bør vurderes å ikke fornye utløpte konsesjoner. Samtidig forfordeler el-sertifikatene en utbygging av helt nye områder, fordi man ikke får støtte til eksisterende produksjon. Dette er et relativt lite problem, det eneste prosjektet dette gjelder frem til 2020 er Smøla-prosjektet. Ved en videreføring av sertifikatmarkedet vil dette likevel bli en sentral problemstilling.

6.2.6. Samordnet konsesjonsbehandling av områder. Sumvirkninger

I flere tilfeller har NVE samordnet konsesjonsbehandlingen i områder hvor det er søkt om konsesjon og meldt vindkraftverk. Bellona mener dette er en fornuftig tilnærming, da det gir bedre mulighet for å fatte vedtak som i større grad tar høyde for summen av potensielle konsekvenser. Bellona mener at man i tiden som kommer er nødt til, så langt det er mulig, å fortsette å samordne konsesjonsbehandlinger for større og mindre områder. Dette særlig for å kunne se samlede konsekvenser av inngrepene knyttet til naturmangfold, og sammenhengen mellom ny fornybar energiproduksjon og nødvendig ny infrastruktur.

Eksempler på dette er Fosenhalvøya og Snillfjordområdet i Trøndelag. Gjennom denne samordningen har NVE vært inne helt fra starten av, sett på meldinger og bedt flere potensielle tiltakshavere om å trekke sine meldinger, da det på ingen måte var realistisk å bygge ut alle de foreslåtte prosjektene. Med en slik prosess ble man sittende igjen med noen utvalgte prosjekter, som ble konsekvensutredet og realitetsbehandlet hos NVE/OED. Bellona mener dette er en god løsning for å luke ut de dårlige prosjektene og samtidig få en behandling som bedre ivaretar naturhensynet. Mye tyder også på at det er bedre å behandle trekkfuglproblematikk og hensyn til landskap i et større bilde.

Det er samtidig viktig å understreke at det i mange tilfeller kan være bra å bygge ut mange parker i et område og få i et annet.. Hva angår fugler, spesielt fugletrekk, er det usikkert hvorvidt en spredt eller en mer konsentrert utbygging vil være mest formålstjenlig. Det finnes i dag lite forskning på temaet. Dette bør være et fremtidig forskningstema knyttet til vindkraft.

Et annet problem som oppstår som følge av praksisen med "fri forhåndsmelding" av nye vindkraftprosjekter, er at det har blitt skapt et inntrykk av "en mølle på hvert nes og hver fjelltopp" – at det skal bygges vindmøller langs hele norskekysten. Bellona er redd for at denne oppfatningen til dels har forplantet seg i den norske befolkningen, også i områder hvor det ikke er planlagt vindkraftprosjekter. Med en bedre samordning kan man luke ut flere prosjekter tidlig, hvilket kan bidra til at dette inntrykket bedres.

6.3. Prioritering av hensyn

Det er en rekke hensyn som skal ivaretas i konsesjonsprosessen. For hvert prosjekt utføres omfattende kartlegging av de ulike aspektene, basert på utredningsprogrammer som NVE fastsetter.

Det er noe varierende hvilke aspekter som utredes for hvert enkelt prosjekt. Overordnet sett går de fleste temaer igjen i fagrapportene tilknyttet konsekvensutredningen, om enn med ulike betegnelser.

Tema	**Herunder inngår**
Naturmiljø	Biologisk mangfold – forekomster fugl, pattedyr, naturtyper, naturlokaliteter, verneområder, uberørt natur m.m. i influens- og planområdet.
Landskap	Tiltakets påvirkning i landskapet, herunder visuelle konsekvenser
Visualiseringer	Grafiske visualiseringer av tiltaket
Kulturminner og kulturmiljø	Lokaliteter med kulturminner, tiltakets påvirkning av disse, og av kulturmiljøet i påvirket område
Friluftsliv, turisme og ferdsel	Konsekvenser tiltaket vil ha for friluftsliv i området, analyse av hvordan tiltaket kan påvirke turisme og ferdsel i påvirket område.
Skyggekast og refleksblink	Hvordan vindkraftverket vil påvirke området rundt i form av skyggekast og refleksblink fra turbiner, samt hvilke konsekvenser dette vil ha og hvor stort område som vil påvirkes.
Støy	Støy i forbindelse med anleggs- og driftsfasen, og i hvilket område og i hvor stor grad dette vil påvirke nærmiljøet
Landbruk	Tiltakets konsekvenser for jord- og landbruk, i form av bl.a. tap av areal, konsekvenser for husdyrhold (beite), drenering osv.
Reindrift	Tiltakets konsekvenser for reindriften i området
Samfunnsmessige konsekvenser/virkninger	Konsekvenser for samfunnet i nærheten av tiltaket gjennom bl.a. arbeidsplasser, økonomi osv.
Diverse temaer	Temaer som ikke er tatt opp i øvrige fagrapporter

Tabell 6. Tabellen inneholder en oversikt over de fleste temaene som går igjen i fagrapportene tilknyttet konsekvensutredningen.

NVE skal vekte alle hensynene som er beskrevet ovenfor, og sette fordelene ved prosjektet opp mot ulempene det medfører. I et notat fra 2009 beskriver NVE selv hvordan de vurderer og vekter ulike kriterier i konsesjonsbehandlingen.[80] De overordnede temaene NVE lister opp er vindressurser, forsyningssikkerhet/regional kraftbalanse, nærhet til nett med ledig kapasitet, miljøvirkninger, fylkesdelsplaner og virkning for andre næringer. I tillegg skriver NVE at de vil vektlegge lokalsamfunnets syn på det enkelte prosjekt. NVE gjorde også en prioritering våren

[80] NVE, notat: *Prioriteringskriterier for konsesjonsbehandling av vindkraftprosjekter*. Finnes her: http://nve.no/Global/Konsesjoner/Vindkraft/Rapporter%20og%20veiledere/Prioriteringskriterier%20vindkraft.pdf (besøkt 06.01.2012)

2008, hvor de vektla forsyningssikkerhet, nettkapasitet og rask realisering av prosjekter i konsesjonsbehandlingen.

Det er etter hvert kommet på plass en rekke forvaltningsprosesser for vindkraftutbygging utover konsesjonsbehandlingen: tematiske konfliktvurderinger, retningslinjer for vindkraft og regionale planer. Felles for disse er at de vurderer en rekke verdier og hensyn, men at en vekting og prioritering mellom disse har uteblitt. Slik har man endt opp med en liste over alle motforestillinger mot vindkraft, mens fordelene ved vindkraft kommer dårligere frem.

Den omfattende listen med viktige hensyn, viser at det neppe finnes konfliktfrie områder for vindkraftutbygging. Dersom punktene ikke prioriteres, vil forvaltningen virke lite veiledende, og det vil være vanskelig å vite hva som til slutt blir vektlagt i saksbehandlingen. Det er vanskelig å se at denne konfliktorienterte tilnærmingen er i tråd med premissene bak forvaltningsprosessen – nemlig å fremme utbygging av vindkraft og gjøre saksbehandlingen mer effektiv og forutsigbar.

Som beskrevet tidligere mener Bellona at vindkraft er en del av løsningen på klimaproblemet, samtidig som hensynet til naturmangfoldet må settes høyt i de konkrete utbyggingssakene. For Bellona er det viktig at naturverdiene ivaretas på en best mulig måte når det er vedtatt at et nytt vindkraftverk skal etableres. Med naturverdier mener vi verdifull natur og truede arter. Hensyn til kulturminner og visuelle hensyn er, etter Bellonas oppfatning, av mer underordnet karakter. I arbeidet med denne rapporten har vi gått gjennom klagebehandlingen i elleve vindkraftprosjekter. Etter denne gjennomgangen er vi enda sikrere på at klare, overordnende prioriteringer, som er godt kommunisert, vil bidra til en bedre konsesjonsprosess.

En slik prioritering må løftes opp på nasjonalt politisk nivå, gjenspeile viktige miljø- og energimål og involvere brede samfunnsinteresser. Det er naturlig at en slik prioritering gjøres gjeldene for besluttende myndigheter og forvaltningsorgan. Dersom NVE er konsekvente når de vekter ulike hensyn, vil det kunne fungere som et effektivt og forutsigbart styringsverktøy for aktørene. Samtidig må grunnlaget for konsesjon eller avslag skrives i vedtaket, og det er viktig at det går klart frem av vedtaket hva som er grunnlaget for dette, også når det er naturmangfold som ligger til grunn for beslutningen.

6.4. Endringer i konsesjonsprosessen

Dagens prosess fra idé til realisert vindkraftverk er beskrevet i kapittel 4. I det følgende delkapitlet vil vi se på hvilke muligheter man har til å få en bedre konsesjonsprosess, med økt forutsigbarhet for utbygger og samfunnet for øvrig og bedre ivaretakelse av hensynet til naturmangfoldet. Vi tror at mer forutsigbarhet og hensyn til naturmangfold vil bidra til et bedre debattklima og redusert konfliktnivå.

De tematiske konfliktvurderingene som ble opprettet i 2005 har siden vært en del av saksbehandlingen av vindkraftsaker. Vi vil se på hvordan disse kan brukes bedre og endres for å bedre ivareta naturmangfoldet. Bellona har tidligere i kapitlet tatt til orde for å luke ut de dårligste prosjektene som trolig vil gjøre stor skade på naturmangfoldet. Vi vil her presentere en metode for hvordan dette kan gjøres.

For å sikre en mer transparent prosess som i større grad prioriterer mellom de ulike hensynene i konsesjonsprosessen, er det viktig at utredningsprogrammet som fastsettes av NVE gir et

tilstrekkelig kunnskapsgrunnlag for konsesjonsbehandlingen. Vi vil drøfte praksisen for konsesjonsvedtak og åpenheten rundt beslutningene. Til sammen danner dette et grunnlag for at vi til slutt i dette kapitlet kan drøfte fordeler og ulemper ved en endring av klageadgang og klageinstans for vindkraftprosjekter.

6.4.1. Bedre kartlegging av naturmangfoldet

Gode beslutninger krever god kunnskap. Kartlegging av naturmangfoldet i Norge blir bedre og bedre, men anses fortsatt som mangelfull. Som omtalt i kapittel 3.2.1 er det anslått at kun en firedel av alle naturtypelokaliteter er kartlagt. For en raskere og mer effektiv saksbehandling for konsesjonssaker, spesielt vindkraft, er det nødvendig med en bedre kartlegging av naturmangfoldet. Da kan både utbyggere og konsesjonsmyndigheter raskere finne korrekt og faglig god informasjon om naturmangfoldet i omsøkt område, og konsesjonsprosessen kan bli bedre og mer effektiv. De samlede ressursene som samfunnet bruker på utredninger og fremdrift for prosjekter, legitimerer en bedre kartlegging av naturmangfoldet. Bellona foreslår at det settes av 500 millioner kroner over en tiårs periode til en styrket kartlegging av naturmangfoldet. Miljøfagelig Utredning[81], på oppdrag av Direktoratet for naturforvaltning, har anslått at 500 millioner som nødvendig for å utføre en god kartlegging av naturmangfoldet i hele Norge. Dette vil komme alle utbyggingssaker som behandles etter Plan- og Bygningsloven til gode.

6.4.2. Tematiske konfliktvurdering

De tematiske konfliktvurderingene ble besluttet opprettet av Stortinget gjennom behandlingen av St.mld. nr. 11 (2004-2005), Sametingets virksomhet i 2003. NVE fikk i oppdrag å koordinere arbeidet med konfliktvurderingene. Temaene som inngår er reindrift, forsvar, miljø og kulturminner. Reindriftsforvaltningen og Forsvarsbygg foretar konfliktvurderingene for henholdsvis reindrift og forsvar, mens for miljø og kulturminner utarbeider Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren i felleskap vurderingene. Vurderingene for miljø og kulturminner utarbeides på bakgrunn av underkategoriene landskap, kulturmiljø og naturmiljø. De ulike prosjektene vurderes etter følgende karakterskala:

Kategori A: Ingen konflikt
Kategori B: Mindre konflikt
Kategori C: Middels konflikt, men mulig å redusere konflikt ved avbøtende tiltak som for eksempel mindre justeringer av parken som flytting/fjerning av et mindre antall vindturbiner. Eventuelt et område med stor verdi men stor usikkerhet om konfliktgrad, men hvor sektormyndighet tror konfliktgraden vil være stor (”føre var”).
Kategori D: Stor konflikt, men mulig å redusere konflikt ved avbøtende tiltak som for eksempel omfattende justeringer av parken som flytting/fjerning av et større antall vindturbiner.
Kategori E: Svært stor konflikt. Avbøtende tiltak vil ikke kunne redusere konflikt.

Bellona vil i den videre analysen bare omtale miljø og kulturminner. Det første problemet med de tematiske konfliktvurderingene er at kulturminner og naturmiljø har én felles vurdering. Som skrevet i kapittel 6.3 mener vi at naturmangfold må prioriteres opp og i større grad vektlegges, i tillegg til at de dårligste parkene med hensyn til naturmangfold må lukes ut. Med dagens praksis

[81] Ressursbehov ved kvalitetssikring og nykartlegging av naturtyper. Rapport 15 2007. Rapport utført av Miljøfaglig Utredning på oppdrag fra DN.

for kulturminner får vindkraftanlegg som er synlige fra kulturminner dårlige karakterer i kategorien kulturminner, og dermed også for den totale "miljø"-karakteren.

På bakgrunn av dette foreslår Bellona at Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren leverer hver sin tematiske konfliktvurdering.

Det andre problemet med de tematiske konfliktvurderingene er at karakterskalaen ikke har et like stort spenn for konfliktområdene. Ved å definere kategori A til å ha ingen konsekvenser, vil det aldri kunne gis karakter A i kategorien naturmangfold. Samtidig kan kategorien A fint oppnås ved en konfliktvurdering knyttet til forsvaret. Dette kommer av at en hver utbygging alltid vil ha konsekvenser for naturmangfoldet. Det blir svært sjelden gitt karakteren B i kategorien naturmangfold. For at det skal bli lettere å skille mellom de gode og de dårlige, prosjektene anbefaler Bellona at skalaen for naturmangfold endres, slik at hele karakterskalaen kan tas i bruk. Vi tror dette er en bedre tilnærming, og at det gir et bedre grunnlag for å skille mellom de parkene som har små konsekvenser for naturmangfoldet og de som har store konsekvenser.

6.4.3. De dårligste prosjektene må lukes ut

For bedre å ivareta naturmangfoldet og samtidig forbedre holdningene til vindkraft, mener Bellona det vil være en god løsning å luke ut de prosjektene som har størst konsekvenser for naturmangfoldet, tidlig. Vi tar til orde for at NVE henstiller om at prosjekter med store konsekvenser for naturmangfoldet stilles i ro og trekkes. Dette skjer i dag med prosjekter som ikke er forenelige med forsvaret. Verken naturmangfoldet eller vindkraftsaken er tjent med at prosjekter som åpenbart har svært store negative konsekvenser bruker mange år for å komme igjennom konsesjonssystemet. Alle aktører vil dra nytte av økt forutsigbarhet, og det vil derfor være hensiktsmessig at prosjekter som åpenbart har for store konsekvenser lukes ut tidlig. Det kan selvsagt komme situasjoner der det er tvil om hvilke prosjekter som skal falle inn under denne vurderingen. Som beskrevet tidligere i kapittel 6.2 og 6.3, mener Bellona det må stilles strengere krav til naturmangfold. Med en trinnvis konsesjonsgiving med tanke på naturmangfold, bør også alle de som ligger i tvilsonen få avslag i den endelige konsesjonsgivingen. Målet med å luke ut de dårligste prosjektene må være økt forutsigbarhet, raskere saksgang og å skape mindre konflikt rundt vindkraftutbygging.

For at en prosess med å luke ut de dårligste prosjektene skal være forutsigbart og rettferdig, vil en forbedring av dagens tematiske konfliktvurderinger være viktig. Med en bedre skala for naturmangfold, som Bellona tar til orde for, vil de dårligste prosjektene i større grad skille seg ut. Da vil de åpenbart dårlige prosjektene være enklere å definere. Bellona tror en faglig gjennomgang fra Direktoratet for Naturforvaltning, med en påfølgende vurdering fra NVE, kan sikre en gjennomsiktig og konsekvent saksbehandling på området.

6.4.4. Konkretisering og forbedring av utredningsprogrammet

Når melding om et prosjekt er sendt NVE, fastsetter NVE et utredningsprogram, som omtalt over i kapittel 6.3. Bellona har inntrykk av at dette utredningsprogrammet er for generelt for vindprosjekter, og grunnet saksmengden ikke tilpasses de enkelte prosessene. Samtidig kan dette føre til merarbeid senere i prosessen, at det blir behov for tilleggsutredninger. Det stilles for få prosjektspesifikke krav til utredning av skader på naturmangfoldet. Noe som kan hjelpe er at

NVE kan søke å få inn bedre høringssvar på meldingene. Videre vil vi her presentere forslag til andre forbedringer i utredningene og til utredningsprogrammet.

6.4.4.1. Kunnskapsgrunnlag for beslutninger

Vår gjennomgang av klager på vindkraftprosjekter viser at skepsis til kunnskapsgrunnlaget er en gjenganger. I parkene vi har sett på (se vedlegg) er skepsisen knyttet til ulike sider ved kunnskapsgrunnlaget – blant annet befaringer i felt, der avsender ofte er kritisk til at det kun er gjort én befaring i én sesong. Mangel på utredning av summen av konsekvenser går igjen i klagene, i likhet med påstander om feil i utredninger.

For å fatte gode beslutninger med legitimitet i samfunnet, er det helt avgjørende at kunnskapsgrunnlaget er av høy kvalitet. Dette gjelder ikke minst for å kunne ivareta hensynet til naturmangfoldet og ulike miljømål innenfor dette området. Naturmangfoldlovens paragraf 8 slår fast at "Kravet til kunnskapsgrunnlaget skal stå i et rimelig forhold til sakens karakter og risiko for skade på naturmangfoldet."[82] Kravene til kunnskapsgrunnlaget bør derfor være høye, slik at man ut fra denne kunnskapen kan finne løsninger som begrenser de verste skadene, og avslår prosjekter dersom skadene på naturmangfoldet er for store.

Naturmangfoldlovens paragraf 10 om økosystemtilnærming og samlet belastning sier at "En påvirkning av et økosystem skal vurderes ut fra den samlede belastning som økosystemet er eller vil bli utsatt for."[83] Dette stiller konsesjonssystemet overfor utfordringer hva gjelder metodikk og prosess. NVE har sammen med flere andre aktører arbeidet med å utvikle en metode for å kunne vurdere summen av konsekvenser for fugl ved vindkraftutbygginger i et eller flere områder. Arbeidet resulterte i en rapport fra Norsk institutt for naturforskning (NINA). Bellona mener en slik metode er helt nødvendig, da det allerede foreligger mange planer om utbygging i områder som ligger nært hverandre, og som samlet utgjør et geografisk leveområde for én eller flere arter.

Naturmangfoldloven trådte i kraft 1. juli 2009, og er et svært omfattende lovverk. Flere paragrafer som er viktige også for utbygging av vindkraft er mer overordnede og åpner for ulik tolkning. Dette gjelder bl.a. paragrafene 8, 9 og 10, om henholdsvis kunnskapsgrunnlag, føre-var-prinsippet og økosystemtilnærming/samlet belastning. For å sikre at disse blir overholdt på best mulig måte er det viktig at ulike fagmiljøer og fagmyndigheter er enige om, og innforstått med, hva disse paragrafene betyr og hvordan de skal tolkes. For å oppnå dette mener Bellona det må settes ned en gruppe med representanter fra NVE, DN, MD og OED, som sammen lager klare retningslinjer for hvordan paragrafene konkret skal tolkes i utredningsarbeidet, og i behandlingen av konsesjonsspørsmålet. En omforent oppfatning av hvordan loven skal tolkes i myndighets- og forvaltningsapparatet vil kunne bidra til raskere og mer legitime konsesjonsprosesser.

6.4.4.2. Feltbefaringer

Bellona mener det er viktig og nødvendig med befaring i felt i utredningsarbeidet, for å innhente best mulig kunnskap om hva som finnes av arter, naturtyper, habitater og lignende. Et flertall av utredningsprogrammene vi har sett på stiller ikke spesifikke krav til dette, men har vage formuleringer om at det eventuelt skal gjøres feltbefaringer.[84] Bellona mener det må stilles

---

82 LOV 2009-06-19 nr 100: Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) § 8

83 LOV 2009-06-19 nr 100: Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) § 10

84 Etter å ha gått gjennom følgende vindparkers utredningsprogram under biologisk mangfold: Andmyran, Eikeland-Steinsland, Gravdal, Haram, Kvenndalsgjellet, Lista, Moi-/Laksesvelafjellet, Roan, Haraheia, Skinnansfjellet, Storheia.

spesifikke krav til befaring i felt, med mindre tiltakshaver kan dokumentere at det ikke er behov for dette. Med andre ord må bevisbyrden ligge hos tiltakshaver for hvorfor det ikke skulle være nødvendig med feltbefaringer. Det kan være gode grunner for at dette ikke er nødvendig (området kan være godt kartlagt fra før), men etter Bellonas mening burde tiltakshaver sannsynliggjøre dette i forhåndsmeldingen, eller på et senere tidspunkt, før NVE fastsetter utredningsprogrammet.

Man må også stille krav til hvem som gjør slike kartlegginger, slik at man er sikker på at kvaliteten er god nok. Bellona mener NVE må pålegge utbygger å benytte biologer som har erfaring med feltarbeid til å gjøre disse befaringene. Videre er det viktig å legge befaringene til de sesongene man får best oversikt over hvilke naturverdier som finnes i området. Det kan også være nødvendig å ha flere befaringer i ulike sesonger, for å få best mulig oversikt over hvordan området benyttes av ulike arter gjennom året. Dette må NVE vurdere fra prosjekt til prosjekt og stille eventuelle krav når utredningsprogrammene fastsettes. Feltbefaringene må dekke konsekvensene for fugl i både plan- og influensområdet. Størrelsen på influensområdet vil avhenge av hvilke fuglearter som holder til i området.

6.4.4.3. Felles metodikk for vurdering av usikkerhet

Det vil alltid være usikkerhetsmomenter knyttet til kunnskapsgrunnlaget for naturverdiene hva gjelder forekomster og verdisetting. Grunnet begrenset erfaring med utbygginger i Norge og dermed med faktiske virkninger av et vindkraftverk, samt mangler i dagens kunnskapsgrunnlag, er det vanskelig å si helt sikkert hvilke konsekvenser en ny etablering vil ha for naturmangfoldet. Bellona mener disse usikkerhetsmomentene må komme tydelig frem i fagutredningen for biologisk mangfold, og også i den helhetlige konsekvensutredningen. Utredningen må beskrive hva det er knyttet usikkerhet til, hvor stor usikkerheten er, og hvilke utslag denne usikkerheten kan ha for beslutningene. For lettere å kunne forholde seg til det vi ikke vet, og å kunne sammenligne prosjekter, mener Bellona at det må utvikles og tas i bruk en felles metode for å beskrive usikkerheten.

Per i dag beskrives usikkerhetsmomenter kun veldig kort og spredt i konsekvensutredningene.[85] Bellona mener det må stilles krav om en mer helhetlig analytisk tilnærming til usikkerhet rundt de ulike temaene som utredes, da særlig naturmangfold. I Statens Vegvesens håndbok om konsekvensanalyser[86] beskrives mulig usikkerhet av ikke-prissatte konsekvenser i fem ledd; registreringsusikkerhet, vurdering av verdi, vurdering av omfang, vurdering av enkeltkonsekvenser og vurdering av samlet konsekvens. Bellona mener en slik tilnærming til usikkerhet i utredninger vil gi et langt bedre bilde av usikkerheter enn i dag. Selv om de ulike typene usikkerhet beskrives fortløpende i utredningen, må det gjøres en oppsummerende analyse av usikkerhetsmomentene. Slik oppnår man en fullverdig oversikt over den samlede usikkerheten, og man kan dermed gjøre en bedre vurdering av konsekvensene ved utbygging.

6.4.4.4. Bedre kartfesting av tap av inngrepsfrie områder (INON)

Tap av inngrepsfrie områder er en av flere indikatorer for å vurdere konsekvensene av nye vindkraftetableringer i norsk natur. Det er viktig ikke kun å beregne hvor store områder som blir

[85] Basert på gjennomgang av konsekvensutredninger på følgende parker: Andmyran, Lista, Haram, Eikeland-Steinsland, Gravdal, Moi-/Laksesvelafjellet, Skinnansfjellet, Sørmarksfjellet, Roan, Kvenndalsfjellet, Storheia

[86] Statens Vegvesen, *Håndbok 140 Konsekvensanalyser*, utgitt 2006. Finnes her: http://www.vegvesen.no/_attachment/61437/binary/14144 (besøkt 14.01.2013)

berørt (se kapittel 5.3.5), men også å kartlegge hvor stor andel dette er av gjenværende inngrepsfrie områder i kommune og i fylke. Et lite område med inngrepsfri natur kan ha stor betydning for et fylke, dersom den totale mengden inngrepsfri natur i dette fylket er liten fra før av. Likeledes kan et større areal inngrepsfri natur ha mindre betydning dersom det forsvinner i et fylke som har mye inngrepsfri natur igjen. Bellona mener derfor at det i utredningsprogrammene skal stilles krav til at utbygger utreder tapet av inngrepsfrie områder og at disse tapene kartfestes for berørte kommuner og fylket som helhet. Det må beskrives hvilken kategori inngrepsfri natur som forsvinner (beskrevet i kapittel 3.2.4), og eventuell endring i kategorisering for områder som påvirkes.

INON har også en rekke svakheter som verktøy. Det er et godt verktøy for å peke på hva som er villmarkspregede og urørte områder, men det sier ingen ting om den biologiske kvaliteten i området. Bellona mener det er verdifullt å bevare områder som har mer villmarkspreg (type 3) fordi man ønsker å bevare urørt natur av hensynet til både naturmangfold og naturopplevelser, samt at det er svært lite igjen av villmarkspregede områder i store deler av landet. Verktøyet egner seg derimot dårlig for å bevare truede arter og naturmangfoldet i sin helhet, siden det ikke gir noe informasjon om den biologiske kvaliteten til området. Andre områder kan være mye viktigere å bevare av hensyn til naturmangfoldet. Vektleggingen av tapet av INON av type 1 og 2 bør derfor dempes. Verktøyet mangler i tillegg informasjon om topografi for å beregne avstander, dette burde vært oppdatert med dagens kartverktøy.

6.4.5. Ny konsesjonspraksis. Konsesjonen som gis må bli mer detaljert.

For å sikre at nye vindkraftverk bygges ut mest mulig skånsomt for naturmangfoldet, mener Bellona at NVE må stille mer spesifikke krav i konsesjonene som gis. Det innebærer at det stilles krav om at avbøtende tiltak, for å skåne naturmangfoldet, gjennomføres av utbygger. Dette kan være flytting eller fjerning av turbiner eller trafostasjoner, endring av adkomstveier og annen nødvendig infrastruktur. Det menes ikke at det skal detaljplanlegges en utforming, men at deler av influensområdet som man mener bør skånes må fjernes fra konsesjonen. Slike tiltak avgjøres som regel i detaljplanleggingen av vindkraftverket, men mange av de tildelte konsesjonene har tydelige føringer for dette i vedlegget til konsesjonen: «begrunnelsen for vedtaket». I mange av prosjektene fatter NVE gode beslutninger i detaljplanleggingen, men Bellona ser ingen grunn til at disse viktige føringene ikke blir gitt som en del av konsesjonen. Bellona mener tiltakshaver også må pålegges å benytte eksterne biologer i detaljplanleggingen. De kan gi gode faglige vurderinger av hvordan den endelige utbyggingen skal se ut.

Ved mindre utbygginger, der det samlede volumet gjør det mulig å stille krav om at anleggsarbeid kan unngås i perioder med fugle- og reinsdyrtrekk, hekkeperioder og reinsdyrkalving, bør dette innlemmes i konsesjonene. Dette vil trolig gi mindre skader på fugl og reindyr. Er derimot utbyggingene av større art, og pågår utbyggingen over ett år, vil det være vanskelig å be tiltakshaver stoppe en planlagt utbygging på grunn av dette forholdet.

6.4.6. Krav om for- og etterundersøkelser

Det er fortsatt begrenset kunnskap om faktiske virkninger av vindkraftverk. Dette skyldes i hovedsak at Norge ikke har bygget ut store mengder vindkraft. Dessuten har utbyggingen i

hovedsak skjedd de siste ti årene[87], hvilket gir begrensede muligheter for å se faktiske og gjennomgående virkninger. Bellona mener det er helt nødvendig at man i fremtiden stiller strengere krav til for- og etterundersøkelser av naturmangfold ved etablering av nye vindkraftverk. Samtidig må det stilles krav om at det defineres en *baseline* før utbyggingen. Styrkede krav til for- og etterundersøkelser er viktig for å samle kunnskap etter hvert som utbyggingene skjer. Gjennom ytterligere styrket kunnskap om konsekvenser vil myndighetene ha et bedre grunnlag for å fatte beslutninger. Slik vil det i fremtiden være lettere å avgjøre hvilke prosjekter som burde få tillatelse til å bygges ut. Bellona tror også slike skjerpede krav til for- og etterundersøkelser vil bidra til en mer faglig begrunnet debatt rundt vindkraftutbygginger, etter hvert som ny kunnskap produseres. Slike krav til for- og etterundersøkelser og fastsettelse av en baseline bør bli en del av konsesjonen.

For- og etterundersøkelser er spesielt viktig for å øke kunnskapen om hvilke konsekvenser vindkraftverk har for fugl i et område. Forskningsprosjektet på Smøla har for eksempel gitt ny kunnskap om konsekvensene vindkraft har for spesielt havørn, og viser at slike prosjekter er nyttige.[88] Med bakgrunn i arbeidet med å finne en metode for å beregne summen av konsekvensene for fugl, har Norsk institutt for naturforskning (NINA) utarbeidet en rapport[89] som ser på vilkår for for- og etterundersøkelser av effekter på fugl. Bellona mener en slik tilnærming til for- og etterundersøkelser, som NINA beskriver, vil være fornuftig for å få en bedre oversikt over summen av konsekvenser, og for å styrke det generelle kunnskapsgrunnlaget om effekter på fugl. Bellona støtter også NINAs forslag om å etablere en nasjonal VindVilt-database, hvor kunnskapen kan samles.

6.4.7. Drøfting av endring av klageadgang og nytt klageorgan

Konsesjonsprosessen for vindkraft er beskrevet i kapittel 4.2. Behandlingstiden for samlet saksbehandling hos NVE er to og et halvt til tre år. Tar man med tiltakshavers tidsbruk på utredning og søknad er den totale tiden fra melding er sendt, til vedtak er fattet av NVE ca fire til fem år.[90] Nesten samtlige vindkraftprosjekter er klaget inn for OED, noe som gjør at behandlingstiden for nesten samtlige prosjekter blir lang.

Påklaging av konsesjoner utløser automatisk full saksbehandling i OED, noe som fører til dobbel saksbehandling. Dette medfører til unødig lang behandlingstid for vindkraftsaker. Et forslag er derfor å snevre inn klageadgangen. I første omgang kan dette gjøres ved å kreve at påklaging av vedtak må grunngis, slik at en klage ikke automatisk fører til full gjennomgang av saken. Dette vil trolig lette klagebehandlingsprosessen selv i de tilfellene der klagen rettes mot flere punkter i saksbehandlingen, da klagene blir mer konkrete.

Politiske signaler og prioriteringer bør innarbeides i NVEs saksbehandling og tydeliggjøres gjennom de avveininger de foretar i konsesjonssaker. En innsnevret klageadgang vil derfor ikke automatisk redusere den demokratiske prosessen. Dersom konsesjonsbetingelsene er klare og vedtakene grunngis, kan klager velge å rette en klage mot ett eller flere elementer i vedtaket.

---

87 Smøla I (20 turbiner) og Havøygavlen (16 turbiner) ble idriftsatt i 2002.

88 BirdWind: Pre- and post-construction studies of conlicts between birds and wind turbines in coastal Norway: http://www.cedren.no/Projects/BirdWind.aspx (besøkt 10.01.2012)

89 NINA Rapport 623, *Samlet belastning av vindkraftutbygging på fugl – standardvilkår for for- og etterundersøkelser*, publisert desember 2010

90 NOU 2012:9 Energiutredningen side 110

Relevant informasjon knyttet til prosjektet bør være innhentet i førstegangs behandling. Skulle ny informasjon fremkomme vil det kunne danne grunnlag for en klage.

Bellona har tidligere i rapporten (kapittel 6.3) tatt til orde for sterkere politiske signaler for hva som i størst grad skal vektlegges i konsesjonsbehandlingen. Det vil gjøre en klagebehandling raskere, da det blir klarere hvilke hensyn som skal tas når en konsesjon gis.

For å få ned saksbehandlingstiden og få en mer ensrettet behandling av vindkraftsaker vil en opprettelse av en egen klagenemd for vindkraftsaker kunne være en løsning. Hensikten med å legge klagebehandlingen til et eget, separat klageorgan, er å fjerne beslutningen fra den direkte politiske styringen. Dette kan ha både fordeler og ulemper. Fordelen med å fjerne klagebehandlingen fra departementet er at en vil kunne få en mer profesjonalisert behandling av klagene. En ulempe vil være at vindkraftsaker tas vekk fra direkte politisk styring og vurdering. Dette kan avhjelpes ved at klare politiske signaler gis til klagemyndigheter. Et annet alternativ er at man skiller mellom store og små saker og kun legger de mindre sakene til et slikt organ.

6.5. Dialog og informasjonsspredning

6.5.1. Informasjonsflyt i konsesjonsprosessen

Tilnærmingen til berørte lokalsamfunn er viktig ved oppstarten av prosessen rundt å bygge nye vindkraftverk. Det er svært viktig at innbyggere i vertskommuner gjennom hele prosessen har enkel og tilstrekkelig tilgang på informasjon om alle aspekter ved prosjektet. Informasjon om vindkraftprosjekter i ulike deler av konsesjonsprosessen må derfor bli lettere tilgjengelig og kommuniseres på en enklere måte. Bellona tror ikke at folk flest har kapasitet til eller ønsker å prioritere å gå inn på NVEs hjemmesider for å lese nye og oppdaterte forhåndsmeldinger, fagrapporter og konsekvensutredninger. Det er trolig også kun spesielt interesserte som sjekker kommunens eller NVEs nettsider for å se på eventuell fremdrift og utvikling i et prosjekt. Å sette en standard for jevn informasjonsflyt og oppdatering rundt et prosjekt kan være et viktig virkemiddel for at lokalbefolkningen skal vite hva som skjer, og hvordan de kan være med å påvirke et planlagt vindkraftprosjekt.

Sett i sammenheng med NVEs fem trinn for konsesjonsprosessen, kan en mulig standard for informasjonssystem se slik ut:

Når et område er funnet, i det melding sendes	Informere om hvorfor området er valgt, om mulige konsekvenser, om hvordan prosessen helt frem til vedtak vil være, og hvordan lokalbefolkningen kan påvirke prosjektet. I tillegg bør selve forhåndsmeldingen ligge vedlagt, i tillegg til informasjon om selskapet, behovet for mer fornybar energi og vindkraft generelt.
1. Melding	
Når melding er mottatt	Informere om når høringsfristen for utredningsprogrammet er, og at folk kan sende inn sine innspill. Gi tidspunkt og sted for

	folkemøte.
2. Utredningsprogram	
Når utredningsprogrammet er bestemt av NVE	Informere om hva utredningsprogrammet omfatter, og hva som skal undersøkes.
3. Søknad og konsekvensutredning	
Når søknad med konsekvensutredning er mottatt	Informere om hvor på internett dette ligger. I tillegg bør det alle fagrapporter og selve konsekvensutredningen oppsummeres kort, på en måte som er lett forståelig. Oppsummeringen gjøres lett tilgjengelig for berørte parter. Til sist må det opplyses om høringssystemet – når høringsfristen er og hvor høringer skal sendes.
Når høringsfristen har gått ut	Sende ut, samt legge ut på nett, en kort sammenfatning av alle innkomne høringsuttalelser.
Dersom det bes om tilleggsutredninger	Sende ut informasjon om hvilke tilleggsutredninger det bes om, og bakgrunnen for dette. Når utredningene er gjort, må det informeres om dette, og resultatet må gjøres lett tilgjengelig for lokalbefolkningen. Endringer i prosjekter underveis, og effekten av disse endringene, er svært viktig å få frem.
4. Vedtak	
Når vedtak er fattet	Sende ut informasjon om vedtaket, som omfatter begrunnelsen.
5. Klagebehandling	
Dersom det blir klagebehandling	Informere om dette, og gi en kort oppsummering av bakgrunnen for innkomne klager.
Når vedtak i OED er fattet	Informere om og gi en oppsummering av bakgrunnen for vedtaket.

Tabell 7. Tabellen viser et forslag til mulig informasjonsflyt rundt et vindprosjekt, sett i sammenheng med NVEs saksgang.

Som tidligere beskrevet er det ingen tvil om at et vindkraftverk er et stort og synlig inngrep. Dette er i seg selv vanskelig å gjøre noe med, men Bellona tror et viktig moment for å få ned den lokale konflikten er måten det enkelte prosjekt presenteres for de berørte partene. Vi mener at man bør etterstrebe en prosess i prosjektutviklingen som bidrar til bedre dialog med, og deltakelse fra, berørte parter allerede før prosjektet blir forhåndsmeldt. Vi tror det vil være viktig å kommunisere hvorfor forholdene i akkurat dette området er godt egnet, både ut fra vindforhold, eventuell ledig nettkapasitet og andre gunstige forhold. Dette for tydelig å vise at det ligger gode faglige grunner bak ønsket om å etablere vindkraftverket akkurat her. Sammen med en økt

forståelse av hvorfor vi skal bygge vindkraft i Norge, vil en bedre tilnærming til lokalsamfunn forhåpentligvis kunne bidra til en bedret og mer faglig begrunnet dialog og diskusjon rundt etableringen av et nytt prosjekt.

6.5.2. Lokal deltakelse

Ved i større grad å involvere kommuner og interesseorganisasjoner tidlig i prosessen med å planlegge et vindkraftverk, kan man både få verdifulle innspill, og bidra til å dempe eventuell konflikt. At kommunen, innbyggere og ulike interessenter føler eierskap til prosjektet vil kunne bidra til lokal aksept. Ved å legge opp til inkluderende prosesser som gir større lokal innflytelse enn kun et vedtak i kommunestyret, vil man kunne redusere eventuell skepsis hos lokale innbyggere.

En måte som skaper bedre lokal aksept, som benyttes i mange konsesjonssaker i dag, er å opprette en form for referansegruppe som gis mulighet til å komme med innspill hele veien i prosessen. En god sammensetning vil være representanter fra kommune, fylkesmannens miljøvernavdeling, utbygger og interesseorganisasjoner.

6.6. Verditapsordning

Danmark har gjennom sin lov om fornybar energi etablert en ordning for verditap[91]. Gjennom denne ordningen har innbyggere i nærheten av planlagte vindkraftanlegg rett til å søke om kompensasjon for tap på eiendom. Verditapsordningen administreres av energinet.dk, men det legges til rette for at utbygger selv kan forhandle seg frem til erstatningsbeløp med de ulike kompensasjonssøkerne. Dersom dette ikke går i orden, behandler en egen takseringsmyndighet innkomne søknader. Alle som bor innenfor en radius tilsvarende seks ganger høyden på vindturbinene kan søke om erstatning fra tiltakshaver. Husstander som bor utenfor denne radiusen har også anledning til å søke om erstatning, men for disse påløper det et gebyr på fire tusen danske kroner til saksbehandlingen. Dette tilbakebetales dersom husstanden tilkjennes erstatning, eller hvis prosjektet ikke realiseres.[92] Man tilkjennes kun erstatning dersom eiendommen faller med mer enn en prosent i verdi.

Danske myndigheter har fyldig og god informasjon om verditapsordningen liggende tilgjengelig på nett – for hvordan hele prosessen skal foregå, med annonsering, møter osv. Det er også laget maler for informasjon som skal gå ut fra tiltakshaver til berørte innbyggere, samt maler for dem som ønsker å søke kompensasjon.

6.7. Mekanismer for overskuddsfordeling

Enkle tiltak kan benyttes for å forebygge konflikt ved konkrete prosjekter. Mekanismer for å fordele overskuddet fra vindkraftprosjekter, kan gjøre det mer attraktivt med vindkraftutbygging i lokalsamfunn. Kommuner kan gjennom dette få insentiver til selv å tilby områder til vindkraft, og invitere utbyggerselskapene til å sette i gang prosjekter i sine egnede områder. Flere av

---

91 Energinet.dk: informasjon om *Værditabsordning* - http://energinet.dk/DA/El/Vindmoeller/For-vindmoelleejere/Vaerditabsordning/Sider/Vaerditabsordning.aspx (besøkt 03.01.12)

92 Energinet.dk: *Skema til anmeldelse af krav om erstatning for værditab*. Finnes her: http://energinet.dk/DA/El/Vindmoeller/For-naboer-til-vindmoeller/Vaerditabsordning/Sider/Vaerditabsordning.aspx (besøkt 06.01.2012)

mekanismene kan benyttes sammen, og det finnes ulike måter å implementere dem på. I denne delen presenteres forskjellige konkrete mekanismer som kan brukes for å oppnå dette målet.

6.7.1. Kommunale fond og kompensasjonsordninger

Kommune og utbygger inngår en avtale om at en viss prosentandel av overskuddet fra vindkraftverket skal gå inn i et fond som kommunen selv forvalter. Størrelsen på andelen som går inn i fondet kan avgjøres i forhandlinger mellom utbygger og kommune, og kommunen bør selv lage retningslinjer for hvordan pengene skal forvaltes – om de går inn i det ordinære budsjettet for kommunen, eller om de øremerkes spesifikke prosjekter eller tiltak.

Mekanismen gir en tydelig økonomisk fordel til berørte kommuner, hvilket kan gjøre innbyggerne mer positive til vindkraftprosjektet. Økonomiske egeninteresser må likevel ikke overskygge behov for å bevare biologisk mangfold og kvaliteten på konsesjonsbehandlingen.

Denne typen ordninger har vært benyttet i flere vannkraftsaker. Ordningen har medført mye konflikt, fordi det blir en forhandlingssak som ender som advoktmat. I stedet for å bidra til noe positivt, blir det skapt mer konflikt rundt utbyggingsakene.

6.7.2. Lokalt eierskap

Et annet positivt virkemiddel kan være å legge til rette for lokalt eierskap, ved at lokale innbyggere, bedrifter eller vertskommuner kan kjøpe andeler i enten vindparken som helhet eller i enkeltturbiner.

Lokalt eierskap kan bidra til økt lokal støtte til prosjekter. Med lokale deleiere på laget får prosjektet en lokal forankring og vil bedre innstillingen i lokalbefolkningen til en utbygging. Dette er også en måte for utbygger å invitere lokalbefolkningen med og gjøre prosessen mer åpen og inkluderende for lokale innbyggere, – noe som igjen kan redusere motstanden.

I Danmark er det etablert en kjøperettsordning som pålegger utbygger å legge ut minst 20 prosent av vindkraftprosjektet sitt som andeler til lokale innbyggere[93]. Gjennom ordningen gis alle innbyggere innenfor en grense på 4,5 km fra vindkraftverket førsterett på andeler, før resterende innbyggere i vertskommunen kan kjøpe eventuelle gjenværende andeler. Ordningen har klare føringer for hvordan annonsering og hele handelsforløpet skal skje, og administreres av energinet.dk.

Et eksempel på privat investering i vindmøller finnes på øya Samsø i Danmark, som har ulike eierformer for bl.a. offshore vindturbiner. Tre av turbinene eies av private investorer, hvor bønder på øya har gått sammen og kjøpt disse. Samsø kommune eier selv fem turbiner og har øremerket alt overskudd herfra til fremtidige energiprosjekter, mens to turbiner er delt i andeler som er solgt til private investorer[94].

6.7.3. Skatteregimer

På samme måte som for vannkraftanlegg er det mulig å innføre ulike skatteregimer slik at kommunene mottar avkastning/inntekter fra vindkraftverk i sin kommune.

---

93 Energinet.dk, artikkel om *Køberetsordning*: http://energinet.dk/DA/El/Vindmoeller/For-vindmoelleejere/Koeberetsordning/Sider/Koeberetsordning.aspx (besøkt 03.01.12)

94 Nettsider om *Vedvarende Energi-Ø*: http://energiakademiet.dk/vedvarende-energi-o/#historie (besøkt 06.01.12)

Landssammenslutningen av norske vindkraftkommuner (LNVK) trekker frem eiendomsskatt som et mulig alternativ i kommunene, slik som det bl.a. er på Smøla, hvor kommunen mottar syv promille av den opprinnelige investeringsverdien til vindmølleparken i året. LNVK ønsker også en konsesjonsavgift som gjelder først når et vindkraftanlegg er blitt lønnsomt.

Vindkraft er, i motsetning til en stor andel av norsk vannkraft, ikke per i dag en lønnsom teknologi. Den er avhengig av subsidiering for å kunne bygges ut. Ved å belaste enten utbygger eller stat ytterligere med skattebetaling til vertskommunen, vil prosjektet kunne bli mindre lønnsomt, og man risikerer at flere utbyggere skrinlegger sine planer. Man kan derfor legge inn en forutsetning om en viss andel av avkastningen, eller en bestemmelse om at man starter skattleggingen i det prosjektet er blitt lønnsomt, og går med overskudd.

6.7.4. Anbefaling og drøfting

Vi har presentert tre ulike metoder for en lokal overskuddsfordeling. Bellona mener at en regelstyrt ordning bestemt av Stortinget vil være mest konfliktdempende og bidra til bedre lokal aksept. Noe lignende kan med fordel utarbeides for vindkraft. Kompensasjon som skal forhandles har derimot ført til mer konflikt ved utbygginger, og bør derfor unngås. I tillegg kan det da komme tilfeller hvor det er tvil om de lokale folkevalgte har latt seg kjøpe. Bellona anbefaler på bakgrunn av dette en statlig utredning av en lokal overskuddsfordeling.

7. Vedlegg

7.1. Ulike meninger i natur- og miljøvernorganisasjoner

I arbeidet med rapporten har vi gått gjennom ulike natur- og miljøvernorganisasjoners grunndokumenter, artikler og uttalelser, samt kontaktet dem der vi har hatt behov for supplerende informasjon, for å få en oversikt over hva organisasjonene mener om utbygging av landbasert vindkraft i Norge.

Miljøstiftelsen Bellona har som formål å arbeide for økt økologisk forståelse og vern av natur, miljø og helse. Bellona er opptatt av å bygge ut mer fornybar energi for å erstatte bruken av fossil energi i samfunnet, for å unngå klimakollaps. Flere elbiler, elektrifisering av sokkelen og mer industriproduksjon basert på fornybar energi er alle tiltak som kutter utslipp, men som krever mer fornybar energi. Bellona mener at det må tas større hensyn til naturmangfold ved utbygging av fornybar energi og at vi må tåle å se inngrep i naturen som er nødvendig for å unngå klimakollaps.

Norges Naturvernforbund (NNV) har i sitt prinsipprogram følgende punkt: "*Ny fornybar energi må verke til å redusere forbruket av fossil energi. Norge må satse på ny fornybar energi slik som bio- og solenergi, bølgje- og vindkraft samstundes med energisparing. Ved all utbygging må det tas særskilt hensyn til naturmangfold, landskap og folkehelse*".[95] NNV er svært aktive lokalt i vindkraftdebatten, og engasjerer seg i flere enkeltprosjekter. Organisasjonen har ved flere anledninger klaget inn prosjekter som har fått konsesjon til NVE, hvor argumentasjonen ofte dreier seg om tap av naturmangfold, friluftsområder, inngrep i landskapet m.m. Eksempler på dette er vindkraftprosjektene på Fosen, Andmyran vindkraftverk i Nordland og Høg-Jæren vindkraftverk i Rogaland. Organisasjonen har også stilt seg positiv til flere vindkraftutbygginger, men disse prosjektene er ikke blant dem vi har sett på i denne rapporten.

Natur og Ungdom (NU) vedtok i 2009 et mål om 20 TWh vindkraft innen 2020[96], og skriver i sin miljøpolitiske plattform at "*Produksjonen av ny fornybar energi må økes for å erstatte vårt fossile energiforbruk og for å eksportere ren, fornybar energi,* og videre at *Myndighetene må sørge for en storsatsning på utbygging av vindkraft i Norge. Utbyggingen må være skånsom mot naturmangfoldet.*"[97] NU arbeider for økt utbygging av vindkraft både fra sentralt hold og i lokal- og fylkeslag, men har også klaget inn prosjekter til OED der deres viktigste innspill ikke er blitt tatt hensyn til. Dette gjelder for eksempel flere av vindkraftverkene på Fosen.

Den Norske Turistforening (DNT) skriver på sine nettsider at DNT arbeider for å "*hindre vannkraftutbygging, kraftlinjer og vindkraftverk i intakt/sårbar natur og i viktige friluftsområder eller begrense skadevirkninger ved utbygging"* og mener "*lokalisering av slike prosjekter vurderes grundig opp mot natur- og friluftslivskvaliteter i området (…)og det må stilles større krav til at viktige naturområder ikke skal belastes."*[98]

[95] Norges Naturvernforbund, *Prinsipprogram*, vedtatt under landsmøte på Hamar august 2011, under kapittel *Energi* - http://naturvernforbundet.no/getfile.php/-%20LM2011/DOKUMENTER%20LM2011/vedtatte%20dokument/Naturvernforbundets%20prinsipprogram%20vedteke%202011.pdf

[96] Natur og Ungdom. *Bygg mer vindkraft*, uttalelse vedtatt på landsmøte i 2009. http://www.nu.no/oss/arrangement/lm/09/uttalelser/art-090121bygg_mer_vindkraft.html

[97] Natur og Ungdom – *Miljøpolitisk plattform*. Vedtatt på Natur og Ungdoms landsmøte, januar 2011.

[98] Den Norske Turistforening, http://www.turistforeningen.no/index.php?fo_id=8550, besøkt 22.11.2011

Framtiden i Våre Hender (FIVH) skriver i sin politiske plattform at *"I Norge er oljevirksomheten en av de største hindringene for at vi kan redusere våre utslipp"*, og at FIVH vil jobbe for "*flytting av investeringer fra fossile energikilder til bølge-, vind- og solenergi."*

Miljøstiftelsen ZERO arbeider for utbygging av mer fornybar energi, blant annet vindkraft. Miljøstiftelsen har vurdert flere forskjellige vindkraftprosjekter, og satt som krav at tiltakene ikke skal ha for store konsekvenser for natur og biologisk mangfold. Miljøstiftelsen er mindre opptatt av estetiske hensyn.[99]

World Wildlife Fund (WWF) skriver, med bakgrunn i rapporten *The Energy Report,* at *"WWF er opptatt av at vi skal øke vår produksjon av fornybar energi, uten at det går på bekostning av naturen. Vi bør ha store ambisjoner, men det er den totale kostnaden for naturen som må bestemme hvor og hvor mye ny energiproduksjon vi kan bygge ut. Med helhetlig planlegging i energipolitikken er det mulig å oppnå begge deler."* Videre skriver de *at "Norge må bidra til at fremtiden blir 100% fornybar. Da må utbyggingen av fornybar energi komme i stedet for, ikke i tillegg til, fossile energikilder."*[100]

Norges Miljøvernforbund (NMF) skrev på sine nettsider i januar 2011 at "*NMF har jobbet imot landbaserte vindturbiner i lang tid, fordi vi mener at Norge har, og bør fortsatt få sin hovedkraftforsyning av allerede utbygd vannkraft."* [101]Organisasjonen er overordnet negativ til utbygging av landbasert vindkraft i Norge, og gir tydelig uttrykk for dette i konkrete saker, både gjennom høringsinnspill og medieutspill.

Vern Kysten (Stopp rasering av Kysten) skriver på sine nettsider[102] at "*Norge ikke har behov for kystbaserte vindturbiner, verken av klima- eller energihensyn. Det gir ingen dokumentert klimaeffekt, vil rasere noe av verdens vakreste natur, grunnlaget for reiselivsnæringen i kystfylkene. Vindkraft er en økonomisk katastrofe som gir langt dyrere strøm til næringsliv og det norske folk."* Organisasjonen er opprettet med det formål å jobbe aktivt mot etablering av vindkraft, med fokus utbygging langs kysten. Organisasjonen har 24 lokale grupper i kystfylkene fra Troms i nord til Vest-Agder i sør.

[99] Skriftlig korrespondanse med Einar Wilhelmsen, Zero (november 2011)
[100] Korrespondanse med Ingrid Lomelde, WWF (september/oktober 2011). Rapporten det refereres til; http://assets.wwf.no.wwf-web-1.bluegecko.net/downloads/energy_report.pdf , besøkt 22.11.2011
[101] Det Norske Miljøvernforbund, artikkel *Bombarderes med planlagte vindturbinanlegg,* http://www.nmf.no/default.aspx?pageId=155&articleId=2732&news=1 , besøkt 22.11.2011
[102] I skrivende stund er nettsidene vernkysten.org ikke lenger tilgjengelig.

7.2. Gjennomgang av konsesjoner

Følgende vindkraftprosjekter ble gjennomgått:

Fylke Kommune	Prosjekt	Gitt konsesjon	Antall klagere	Oversendt OED	Vedtak fra OED (pr. 01.01.2013)	Ny effekt (MW)
Vest-Agder						
Farsund	Lista vindkraftverk	20.12.2006	17	10.07.2007	Stadfestet 12.05.2009	102
Rogaland[103]						
Hå	Skinansfjellet vindkraftverk	18.12.2009	6	16.09.2010	Stadfestet 05.07.2012	90
Bjerkreim	Eikeland-Steinsland vindkraftverk	18.12.2009	6	16.09.2010	Stadfestet 05.07.2012	150
Bjerkreim	Gravdal vindkraftverk	18.12.2009	6	16.09.2010	Stadfestet 05.07.2012	90
Bjerkreim	Moi-/Laksesvelafjellet vindkraftverk	18.12.2009	6 + 1	16.09.2010	Avslått 05.07.2012	150
Møre og Romsdal						
Haram	Haram vindkraftverk	24.06.2008	7	22.12.2008	Stadfestet 14.12.2009	66
Fosen[104]						
Bjugn (+)	Storheia vindkraftverk	07.06.2010	7 + 3	mars 2011	Behandles	220
Åfjord	Kvenndalsfjellet vindkraftverk	07.06.2010	7	mars 2011	Behandles	100
Roan	Roan vindkraftverk	07.06.2010	7 + 1 + 2	mars 2011	Behandles	300
Roan (+)	Sørmarkfjellet vindkraftverk	07.06.2010	7 + 1 + 5	mars 2011	Behandles	150

[103] Rogalandsprosjektene hadde samordnet behandling hos NVE. 6 av klagene er på alle fire parker, i tillegg kommer en klage på Moi-/Laksesvelafjellet vindkraftverk. Vi har valgt å regne klager som tar for seg flere parker som én klage. Totalt antall klager på prosjektene i Rogaland blir derfor 7.

[104] Prosjektene på Fosen har blitt behandlet samlet. 7 av de innsendte klagene tar for seg alle fire prosjekter, en klage tar for seg to (Roan og Sørmarkfjellet), og hhv 3, 2 og 5 klager tar for seg kun en park (Storheia, Roan og Sørmarkfjellet). Vi har valgt å regne klager som tar for seg flere parker som én klage. Totalt antall klager på Fosen blir derfor 18.

Nordland						
Andøy	Andmyran vindkraftverk	20.12.2006	6	21.09 .2007	Stadfestet 02.03.2010	160

Overordnet tema	Spesifisert tema	Prosjekt	Klager	Spesifikke klagemoment
Bakgrunn for vedtak	Behov for kraftproduksjon	Fosen	Trondheim Turistforening	Mener det er skapt en kriseforståelse av kraftsituasjonen i regionen
Bakgrunn for vedtak	Behov for kraftproduksjon	Fosen	Vern Fosenhalvøya	Kraftbehovet er ikke godt nok argumentert
Bakgrunn for vedtak	Behov for kraftproduksjon	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag[1]	Mener det skyldes eksport til utlandet
Bakgrunn for vedtak	Behov for kraftproduksjon	Fosen	Fosen Naturvernforening	Mener det er gitt feilaktig informasjon
Bakgrunn for vedtak	Behov for kraftproduksjon	Lista	Norsk Ornitologisk forening (NOF)	Ikke nødvendig med mer, ettersom det allerede er konsesjonsgitt over 3 TWh vindkraft.
Bakgrunn for vedtak	Feilaktige tall på faktiske vindforhold	Andmyran og Lista	Vern Kysten[2]	Viser til artikkel i tidsskrift, hevder norsk vind er for ustabil til tilstrekkelig produksjon.
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Rogaland	Fylkesmannen i Rogaland	
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Rogaland	NOF Rogaland	Mener det er for dårlige utredninger på fugl, for lite feltbefaring (kun én sesong), og at tidligere kartlegginger er for dårlige.
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Fosen	Trondheim Turistforening	
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Fosen	Natur og Ungdom	Manglende utredning av sumvirkninger
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Fosen	Vern Fosenhalvøya	
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Fosen	Fosen Naturvernforening	Dårlige utredninger på reindrift og naturmangfold
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Fosen	Driftsgruppe sør i Fosen reinbeitedistrikt	Mangler sumvirkningsutredning
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Fosen	Mørreaunet Utmarkslag	Sumvirkninger
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Andmyran	Den Norske Turistforening (DNT)	Mener det er gjort dårlige vurderinger, manglende sumvirkningsutredninger, feil i utredninger om nedbør, støy og skyggekast)
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Andmyran	Bevar Andmyran	Feil i støyutredninger
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Andmyran	Privatperson/grunneier	Feil i støyutredninger, meteorologiske data er feil, mistillit til utrederselskapene.
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Lista	Privatperson/grunneier	Manglende utredninger på kulturminner og kulturmiljø

Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Lista	NOF	Dårlig grunnlag på fugl
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Lista	NOF, Lista lokallag	Manglende utredet sumvirkninger, dårlige utredninger på fugl
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Lista	Privatperson/grunneier	
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Lista	Uddal Sameie	
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Haram	NOF	
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Haram	Ope landskap	Dårlige og manglende utredninger
Bakgrunn for vedtak	Misvisende visualiseringer	Andmyran	Bevar Andmyran	Misvisende, gir bilde av at fjellvegg vil dempe inntrykk av turbinene
Bakgrunn for vedtak	Misvisende visualiseringer	Lista	Uddal Sameie	Mangler visualisering av visse områder
Bakgrunn for vedtak	Misvisende visualiseringer	Lista	Privatperson/grunneier	
Økonomi	Verditap på bolig/fritidsbolig/eiendom m.m.	Fosen	Privatperson/grunneier	Tre ulike klager fra privatpersoner/grunneiere tar opp dette temaet ifm Fosenprosjektene.
Økonomi	Verditap på bolig/fritidsbolig/eiendom m.m.	Andmyran	Privatperson/grunneier	
Økonomi	Verditap på bolig/fritidsbolig/eiendom m.m.	Lista	Privatperson/grunneier	Fire ulike klager fra privatpersoner/grunneiere berører dette aspektet ifm. Lista.
Økonomi	Tapte inntekter for kommunen (grunnet bl.a. naturmangfold, friluftsareal, turisme osv)	Fosen	Flatanger Kommune	
Økonomi	Tapte inntekter for kommunen (grunnet bl.a. naturmangfold, friluftsareal, turisme osv)	Fosen	Forum for Flatanger	
Økonomi	Tapte inntekter for kommunen (grunnet bl.a. naturmangfold, friluftsareal, turisme osv)	Andmyran	Privatperson/grunneier	
Økonomi	Tapte inntekter for kommunen (grunnet bl.a. naturmangfold, friluftsareal, turisme osv)	Lista	Ulgjell skogsameie	Mener inntekten er for liten sammenliknet med verditapene kommunen vil lide
Økonomi	Tapte inntekter for kommunen (grunnet bl.a. naturmangfold, friluftsareal, turisme osv)	Haram	Ope landskap	
Økonomi	Tiltakshavers økonomiske forutsetning for å ta anlegget ned igjen ved utløpt konsesjon/endt drift	Fosen	Naturvernforbundet (NNV) i Namdalen	

Økonomi	Tiltakshavers økonomiske forutsetning for å ta anlegget ned igjen ved utløpt konsesjon/endt drift	Lista	Uddal Sameie
Økonomi	Skepsis til å bygge ut subsidieavhengig kraft/kraft med liten grad av lønnsomhet/ustabil kraftkilde	Fosen	NNV, Namdalen
Økonomi	Skepsis til å bygge ut subsidieavhengig kraft/kraft med liten grad av lønnsomhet/ustabil kraftkilde	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag
Økonomi	Skepsis til å bygge ut subsidieavhengig kraft/kraft med liten grad av lønnsomhet/ustabil kraftkilde	Fosen	Fosen Naturvernforening
Økonomi	Skepsis til å bygge ut subsidieavhengig kraft/kraft med liten grad av lønnsomhet/ustabil kraftkilde	Lista	Vern Kysten
Økonomi	Skepsis til å bygge ut subsidieavhengig kraft/kraft med liten grad av lønnsomhet/ustabil kraftkilde	Lista	Privatperson/grunneier
Økonomi	Skepsis til å bygge ut subsidieavhengig kraft/kraft med liten grad av lønnsomhet/ustabil kraftkilde	Lista	Uddal Sameie
Økonomi	Skepsis til å bygge ut subsidieavhengig kraft/kraft med liten grad av lønnsomhet/ustabil kraftkilde	Haram	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Rogaland	Stavanger turistforening
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Fosen	NNV, Namdalen
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Fosen	Natur og Ungdom
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag

Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Fosen	Fosen Naturvernforening
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Fosen	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Fosen	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Fosen	Mørreaunet utmarkslag
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Andmyran	DNT
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Andmyran	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Lista	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Lista	NOF
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Lista	NOF, Lista lokallag
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Lista	Norges miljøvernforbund
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Lista	Vern Kysten
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Lista	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Lista	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Haram	Privatperson/grunneier

Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Rogaland	Norsk Botanisk forening
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Rogaland	NNV Rogaland
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Flatanger Kommune
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Trondheims Turistforening
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Natur og Ungdom
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Vern Fosenhalvøya
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Forum for Flatanger
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Andmyran	Den Norske Turistforening
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Andmyran	Vern Kysten
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Andmyran	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	NOF
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	NOF Lista lokallag
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	Norges Miljøvernforbund
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	Vern Kysten
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	Den Norske Turistforening
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Rogaland	Fylkesmannen i Rogaland
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Rogaland	NNV Rogaland
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Rogaland	NOF Rogaland
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Natur og Ungdom
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Vern Fosenhalvøya
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Forum for Flatanger

Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Privatperson/grunneier	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Andmyran	Vern Kysten	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Andmyran	Norges Miljøvernforbund	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Andmyran	Bevar Andmyran	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	NOF	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	NOF Lista lokallag	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	Norges Miljøvernforbund	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	Vern Kysten	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Haram	NOF	
Naturmangfold	Uenig i at vindkraft er et reversibelt inngrep	Fosen	Trondheims Turistforening	
Naturmangfold	Uenig i at vindkraft er et reversibelt inngrep	Fosen	NNV Namdalen	
Naturmangfold	Uenig i at vindkraft er et reversibelt inngrep	Andmyran	Den Norske Turistforening	
Naturmangfold	Naturmangfoldloven (bl.a. §§ 8, 9 og 10)	Rogaland	NNV Rogaland	
Naturmangfold	Naturmangfoldloven (bl.a. §§ 8, 9 og 10)	Rogaland	NOF Rogaland	
Naturmangfold	Naturmangfoldloven (bl.a. §§ 8, 9 og 10)	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag	
Naturmangfold	Naturmangfoldloven (bl.a. §§ 8, 9 og 10)	Fosen	Vern Fosenhalvøya	
Naturmangfold	Naturmangfoldloven (bl.a. §§ 8, 9 og 10)	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag	
Naturmangfold	Naturmangfoldloven (bl.a. §§ 8, 9 og 10)	Fosen	Driftsgruppe nord, Fosen reinbeitedistrikt	Føre-var-prinsippet (FINN PARAGRAF)
Reindrift	Tap av beiteområder	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag	
Reindrift	Tap av beiteområder	Fosen	Vern Fosenhalvøya	
Reindrift	Tap av beiteområder	Fosen	Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag	
Reindrift	Tap av beiteområder	Fosen	Driftsgruppe sør, Fosen reinbeitedistrikt	
Reindrift	Tap av beiteområder	Fosen	Driftsgruppe nord, Fosen reinbeitedistrikt	
Reindrift	Tap av beiteområder	Fosen	Sametinget	
Reindrift	Tap av beiteområder	Fosen	Privatperson/grunneier	
Reindrift	Endret driftsmønster m.m.	Fosen	Driftsgruppe nord, Fosen reinbeitedistrikt	
Kulturminner/kulturmiljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Fosen	NNV Sør- og Nordtrøndelag	

Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Fosen	Privatperson/grunnei er
Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Fosen	Forum for Flatanger
Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Lista	Privatperson/grunnei er
Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Lista	Vest-Agder Fylkeskommune
Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Lista	Norges Miljøvernforbund
Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Lista	Vern Kysten
Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Lista	Privatperson/grunnei er
Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Lista	Uddal Sameie
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Fosen	Privatperson/grunnei er
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Andmyran	Vern Kysten
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Lista	Norges Miljøvernforbund
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Lista	Den Norske Turistforening
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Lista	AS Lister Skoganlæg
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Lista	Privatperson/grunnei er
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Lista	Uddal Sameie
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Haram	Ope Landskap
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Haram	Nordøy Idrettslag
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Fosen	Trondheims Turistforening
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Fosen	Vern Fosenhalvøya
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Andmyran	Den Norske Turistforening
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Andmyran	Vern Kysten
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Andmyran	Privatperson/grunnei er
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Lista	Den Norske Turistforening

Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Lista	Ulgjell skogsameie
Friluftsliv	Uenighet knyttet til at område blir mer tilgjengelig ved etablering av vindkraft	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag
Friluftsliv	Uenighet knyttet til at område blir mer tilgjengelig ved etablering av vindkraft	Andmyran	Den Norske Turistforening
Friluftsliv	Uenighet knyttet til at område blir mer tilgjengelig ved etablering av vindkraft	Andmyran	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Rogaland	Norsk Botanisk Forening Rogaland
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Rogaland	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Fosen	Fosen Naturvernforening
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Fosen	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Fosen	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Fosen	Mørreaunet utmarkslag
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Fosen	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Andmyran	Vern Kysten
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Andmyran	Bevar Andmyran
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Andmyran	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	Uddal Sameie
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	Privatperson/grunneier

Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	Vern Kysten
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	Den Norske Turistforening
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	AS Lister Skoganlæg
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Haram	Ope Landskap
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Haram	Nordøy Idrettslag
Turbinene	Støy	Rogaland	Privatperson/grunneier
Turbinene	Støy	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag
Turbinene	Støy	Fosen	Fosen Naturforening
Turbinene	Støy	Fosen	Privatperson/grunneier
Turbinene	Støy	Fosen	Mørraunet Utmarkslag
Turbinene	Støy	Fosen	Privatperson/grunneier
Turbinene	Støy	Andmyran	Den Norske Turistforening
Turbinene	Støy	Andmyran	Vern Kysten
Turbinene	Støy	Andmyran	Norges Miljøvernforbund
Turbinene	Støy	Lista	Privatperson/grunneier
Turbinene	Støy	Lista	Ulgjell skogsameie
Turbinene	Støy	Lista	Norges Miljøvernforbund
Turbinene	Støy	Lista	Privatperson/grunneier
Turbinene	Støy	Lista	Den Norske Turistforening
Turbinene	Støy	Lista	Privatperson/grunneier
Turbinene	Støy	Lista	AS Lister Skoganlæg
Turbinene	Støy	Lista	Privatperson/grunneier
Turbinene	Støy	Lista	Uddal Sameie
Turbinene	Havari, giftutslipp, forurensing av drikkevann m.m.	Fosen	Privatpersoner/grunneiere

Turbinene	Havari, giftutslipp, forurensing av drikkevann m.m.	Andmyran	Vern Kysten	Bekymret for oljeutslipp ved skader på turbinene
Turbinene	Havari, giftutslipp, forurensing av drikkevann m.m.	Andmyran	Norges Miljøvernforbund	Bekymret for høye CO_2-utslipp
Turbinene	Havari, giftutslipp, forurensing av drikkevann m.m.	Andmyran	Bevar Andmyran	
Turbinene	Havari, giftutslipp, forurensing av drikkevann m.m.	Lista	Vern Kysten	
Turbinene	Helsemessige konsekvenser – stråling, kreftfare m.m.	Fosen	Fosen Naturvernforening	
Turbinene	Helsemessige konsekvenser – stråling, kreftfare m.m.	Haram	Indre Åkre Bydrelag	Bekymret for stråling fra nødvendig nettilknytning
Alternativer til utbygging	Vindkraft til havs (offshore)	Rogaland	Naturvernforbundet Rogaland	
Alternativer til utbygging	Vindkraft til havs (offshore)	Lista	Vern Kysten	
Alternativer til utbygging	Vindkraft til havs (offshore)	Haram	Haram Kommune	Ønsker utbygging av Havsul II
Alternativer til utbygging	Vindkraft til havs (offshore)	Haram	Ope Landskap	
Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Rogaland	Norsk Botanisk Forening	
Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag	
Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag	
Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Fosen	Fosen Naturvernforening	
Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Fosen	Privatperson/grunneier	
Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Fosen	Mørreaunet Utmarkslag	
Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Andmyran	Den Norske Turistforening	

Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Lista	Den Norske Turistforening	
Liten tillit til NVE	Ser på NVE som en pådriver for prosjektene	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag	
Liten tillit til NVE	Ser på NVE som en pådriver for prosjektene	Fosen	Privatperson/grunneier	
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Fosen	Privatpersoner/grunneiere	Mener NVE ikke er politisk uavhengig
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Fosen	Privatpersoner/grunneiere	Mener NVEs argumentasjon ikke er tillitsvekkende
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Andmyran	Den Norske Turistforening	Mener NVEs påstander om reiseliv, friluftsliv og landskap ikke er dokumentert
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Andmyran	Vern Kysten	Mener NVE feil- og overvurderer vindkraftressursene
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Andmyran	Bevar Andmyran	Mener NVEs kompetanse ikke er god nok, ift. tolking av resultater på skyggekast/refleksblink
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Lista	NOF Lista Lokallag	Mener NVE feilinformerer om fugl og kollisjonsfare
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Lista	Den Norske Turistforening	
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Haram	Haram kommune	
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Haram	NOF	Stiller spørsmålstegn ved NVEs kompetanse
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	NNV Namdalen	Mener NVE ikke tar hensyn til sterk lokal motstand
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag	Sterk lokal motstand
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	Vern Fosenhalvøya	Sterk lokal motstand
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag	Sterk lokal motstand
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	Forum for Flatanger	Mener berørte kommuner er negative, og at NVE overkjører dette
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	Privatpersoner/grunneiere	Føler seg neglisjert av NVE, og at de brukes som brikker i storsamfunnets spill
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	Privatpersoner/grunneiere	NVE overkjører den lokale motstanden

Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	Mørreaunet Utmarkslag	Føler seg oversett i prosessen og at det ikke har vært noen dialog mellom NVE og lokale aktører
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Lista	NOF Lista lokallag	NVE overser den sterke lokale motstanden
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Lista	Privatperson/grunneier	
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Lista	Vern Kysten	Mener NVE overser innvendinger fra høringer, og at problemområder fremstilles som positive
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Lista	Privatperson/grunneier	Grunneier, negativ til utbyggingen, mener NVE overkjører dette
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Lista	Privatperson/grunneier	Grunneier, negativ til utbyggingen, mener NVE overkjører dette
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Lista	Uddal Sameie	Skriver lokalpolitikerne i kommunen bor andre steder, og dermed ikke ivaretar de som blir direkte berørt av utbyggingen.
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Haram	Haram kommune	Kommunestyret har vedtak på at de ikke ønsker utbyggingen, hvilket NVE har oversett
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Haram	Ope landskap	Haram kommune er mot
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Haram	Privatpersoner/grunneiere	Kommunen og lokalsamfunnet er mot utbygging
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Rogaland	Fylkesmannen i Rogaland	
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Rogaland	FNF Rogaland	
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Rogaland	NNV Rogaland	
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Rogaland	Stavanger Turistforening	
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Rogaland	Privatperson/grunneier	
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Fosen	Vern Fosenhalvøya	Vil ha ny fylkesdelplan, mener den som gjelder i dag er for dårlig
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag	Mener Fosenparkene tar en stor andel av målet i planen, og ettersom det er søkt om enda mer i fylket kan ikke NVE tillate alt, da dette vil overoppfylle målet.
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Andmyran	Den Norske Turistforening	Mener NVE ikke kan gi konsesjon, da det på tidspunktet ikke fantes noen fylkesdelplan for Nordland.
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Andmyran	Norges Miljøvernforbund	Mener det først må komme på plass en plan for Nordland

Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Lista	Den Norske turistforening	Mener det må på plass en fylkesdelplan i Vest-Agder før NVE kan gi konsesjoner.
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Fosen	NNV Namdalen	Mener NVE kun prioriterer økonomi og energiproduksjon
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Fosen	Natur og Ungdom	Mener det kun er landskap og reindrift som er prioritert
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Fosen	Fosen Naturvernforening	Mener NVE favoriserer energiloven foran annet lovverk
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Fosen	Driftsgruppe Nord i Fosen reinbeitedistrikt	Mener det ikke tas hensyn til reindrifta
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Fosen	Privatperson/grunneier	NVE feiltolker eller overser sentrale tema
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Andmyran	Den Norske Turistforening	Mener NVE ikke tar hensyn til negative konsekvenser
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Andmyran	Vern Kysten	Mener NVE kun vekter energiloven
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Andmyran	Bevar Andmyran	Mener NVE kun tar økonomiske hensyn
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Lista	Privatperson/grunneier	Mener NVE tar for lite hensyn til kulturmiljø og landskap, samt at de overser høye konfliktnivå i tematisk konfliktvurdering
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Lista	Ulgjell skogsameie	Mener NVE overdriver fordelene og minimerer ulempene
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Lista	Uddal Sameie	
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Lista	Den Norske Turistforening	

Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Lista	NOF	Dårlig grunnlag på fugl
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Lista	NOF, Lista lokallag	Manglende utredet sumvirkninger, dårlige utredninger på fugl
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Lista	Privatperson/grunneier	
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Lista	Uddal Sameie	
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Haram	NOF	
Bakgrunn for vedtak	Kunnskapsgrunnlag for konsesjonstildeling	Haram	Ope landskap	Dårlige og manglende utredninger
Bakgrunn for vedtak	Misvisende visualiseringer	Andmyran	Bevar Andmyran	Misvisende, gir bilde av at fjellvegg vil dempe inntrykk av turbinene
Bakgrunn for vedtak	Misvisende visualiseringer	Lista	Uddal Sameie	Mangler visualisering av visse områder
Bakgrunn for vedtak	Misvisende visualiseringer	Lista	Privatperson/grunneier	
Økonomi	Verditap på bolig/fritidsbolig/eiendom m.m.	Fosen	Privatperson/grunneier	Tre ulike klager fra privatpersoner/grunneiere tar opp dette temaet ifm Fosenprosjektene.
Økonomi	Verditap på bolig/fritidsbolig/eiendom m.m.	Andmyran	Privatperson/grunneier	
Økonomi	Verditap på bolig/fritidsbolig/eiendom m.m.	Lista	Privatperson/grunneier	Fire ulike klager fra privatpersoner/grunneiere berører dette aspektet ifm. Lista.
Økonomi	Tapte inntekter for kommunen (grunnet bl.a. naturmangfold, friluftsareal, turisme osv)	Fosen	Flatanger Kommune	
Økonomi	Tapte inntekter for kommunen (grunnet bl.a. naturmangfold, friluftsareal, turisme osv)	Fosen	Forum for Flatanger	
Økonomi	Tapte inntekter for kommunen (grunnet bl.a. naturmangfold, friluftsareal, turisme osv)	Andmyran	Privatperson/grunneier	
Økonomi	Tapte inntekter for kommunen (grunnet bl.a. naturmangfold, friluftsareal, turisme osv)	Lista	Ulgjell skogsameie	Mener inntekten er for liten sammenliknet med verditapene kommunen vil lide
Økonomi	Tapte inntekter for kommunen (grunnet bl.a. naturmangfold, friluftsareal, turisme osv)	Haram	Ope landskap	
Økonomi	Tiltakshavers økonomiske forutsetning for å ta anlegget ned igjen ved utløpt konsesjon/endt drift	Fosen	Naturvernforbundet (NNV) i Namdalen	

Økonomi	Tiltakshavers økonomiske forutsetning for å ta anlegget ned igjen ved utløpt konsesjon/endt drift	Lista	Uddal Sameie
Økonomi	Skepsis til å bygge ut subsidieavhengig kraft/kraft med liten grad av lønnsomhet/ustabil kraftkilde	Fosen	NNV, Namdalen
Økonomi	Skepsis til å bygge ut subsidieavhengig kraft/kraft med liten grad av lønnsomhet/ustabil kraftkilde	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag
Økonomi	Skepsis til å bygge ut subsidieavhengig kraft/kraft med liten grad av lønnsomhet/ustabil kraftkilde	Fosen	Fosen Naturvernforening
Økonomi	Skepsis til å bygge ut subsidieavhengig kraft/kraft med liten grad av lønnsomhet/ustabil kraftkilde	Lista	Vern Kysten
Økonomi	Skepsis til å bygge ut subsidieavhengig kraft/kraft med liten grad av lønnsomhet/ustabil kraftkilde	Lista	Privatperson/grunneier
Økonomi	Skepsis til å bygge ut subsidieavhengig kraft/kraft med liten grad av lønnsomhet/ustabil kraftkilde	Lista	Uddal Sameie
Økonomi	Skepsis til å bygge ut subsidieavhengig kraft/kraft med liten grad av lønnsomhet/ustabil kraftkilde	Haram	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Rogaland	Stavanger turistforening
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Fosen	NNV, Namdalen
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Fosen	Natur og Ungdom
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag

Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Fosen	Fosen Naturvernforening
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Fosen	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Fosen	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Fosen	Mørreaunet utmarkslag
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Andmyran	DNT
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Andmyran	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Lista	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Lista	NOF
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Lista	NOF, Lista lokallag
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Lista	Norges miljøvernforbund
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Lista	Vern Kysten
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Lista	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Lista	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Uttrykker generell bekymring for naturmangfoldet, uten spesifisering	Haram	Privatperson/grunneier

Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Rogaland	Norsk Botanisk forening
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Rogaland	NNV Rogaland
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Flatanger Kommune
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Trondheims Turistforening
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Natur og Ungdom
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Vern Fosenhalvøya
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Forum for Flatanger
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Andmyran	Den Norske Turistforening
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Andmyran	Vern Kysten
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Andmyran	Privatperson/grunneier
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	NOF
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	NOF Lista lokallag
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	Norges Miljøvernforbund
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	Vern Kysten
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	Den Norske Turistforening
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Rogaland	Fylkesmannen i Rogaland
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Rogaland	NNV Rogaland
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Rogaland	NOF Rogaland
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Natur og Ungdom
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Vern Fosenhalvøya
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Forum for Flatanger

Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Fosen	Privatperson/grunneier	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Andmyran	Vern Kysten	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Andmyran	Norges Miljøvernforbund	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Andmyran	Bevar Andmyran	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	NOF	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	NOF Lista lokallag	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	Norges Miljøvernforbund	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Lista	Vern Kysten	
Naturmangfold	Tap av natur (inkludert INON)	Haram	NOF	
Naturmangfold	Uenig i at vindkraft er et reversibelt inngrep	Fosen	Trondheims Turistforening	
Naturmangfold	Uenig i at vindkraft er et reversibelt inngrep	Fosen	NNV Namdalen	
Naturmangfold	Uenig i at vindkraft er et reversibelt inngrep	Andmyran	Den Norske Turistforening	
Naturmangfold	Naturmangfoldloven (bl.a. §§ 8, 9 og 10)	Rogaland	NNV Rogaland	
Naturmangfold	Naturmangfoldloven (bl.a. §§ 8, 9 og 10)	Rogaland	NOF Rogaland	
Naturmangfold	Naturmangfoldloven (bl.a. §§ 8, 9 og 10)	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag	
Naturmangfold	Naturmangfoldloven (bl.a. §§ 8, 9 og 10)	Fosen	Vern Fosenhalvøya	
Naturmangfold	Naturmangfoldloven (bl.a. §§ 8, 9 og 10)	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag	
Naturmangfold	Naturmangfoldloven (bl.a. §§ 8, 9 og 10)	Fosen	Driftsgruppe nord, Fosen reinbeitedistrikt	Føre-var-prinsippet (FINN PARAGRAF)
Reindrift	Tap av beiteområder	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag	
Reindrift	Tap av beiteområder	Fosen	Vern Fosenhalvøya	
Reindrift	Tap av beiteområder	Fosen	Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag	
Reindrift	Tap av beiteområder	Fosen	Driftsgruppe sør, Fosen reinbeitedistrikt	
Reindrift	Tap av beiteområder	Fosen	Driftsgruppe nord, Fosen reinbeitedistrikt	
Reindrift	Tap av beiteområder	Fosen	Sametinget	
Reindrift	Tap av beiteområder	Fosen	Privatperson/grunneier	
Reindrift	Endret driftsmønster m.m.	Fosen	Driftsgruppe nord, Fosen reinbeitedistrikt	
Kulturminner/kulturmiljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Fosen	NNV Sør- og Nordtrøndelag	

Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Fosen	Privatperson/grunnei er
Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Fosen	Forum for Flatanger
Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Lista	Privatperson/grunnei er
Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Lista	Vest-Agder Fylkeskommune
Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Lista	Norges Miljøvernforbund
Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Lista	Vern Kysten
Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Lista	Privatperson/grunnei er
Kulturminner/kultur miljø	Nærhet til, og konflikt med kulturminner og kulturmiljø	Lista	Uddal Sameie
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Fosen	Privatperson/grunnei er
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Andmyran	Vern Kysten
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Lista	Norges Miljøvernforbund
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Lista	Den Norske Turistforening
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Lista	AS Lister Skoganlæg
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Lista	Privatperson/grunnei er
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Lista	Uddal Sameie
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Haram	Ope Landskap
Friluftsliv	Tap av friluftsområder	Haram	Nordøy Idrettslag
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Fosen	Trondheims Turistforening
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Fosen	Vern Fosenhalvøya
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Andmyran	Den Norske Turistforening
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Andmyran	Vern Kysten
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Andmyran	Privatperson/grunnei er
Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Lista	Den Norske Turistforening

Friluftsliv	Forringelse av friluftsopplevelsen	Lista	Ulgjell skogsameie
Friluftsliv	Uenighet knyttet til at område blir mer tilgjengelig ved etablering av vindkraft	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag
Friluftsliv	Uenighet knyttet til at område blir mer tilgjengelig ved etablering av vindkraft	Andmyran	Den Norske Turistforening
Friluftsliv	Uenighet knyttet til at område blir mer tilgjengelig ved etablering av vindkraft	Andmyran	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Rogaland	Norsk Botanisk Forening Rogaland
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Rogaland	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Fosen	Fosen Naturvernforening
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Fosen	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Fosen	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Fosen	Mørreaunet utmarkslag
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Fosen	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Andmyran	Vern Kysten
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Andmyran	Bevar Andmyran
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Andmyran	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	Uddal Sameie
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	Privatperson/grunneier

Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	Vern Kysten
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	Den Norske Turistforening
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	AS Lister Skoganlæg
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Lista	Privatperson/grunneier
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Haram	Ope Landskap
Turbinene	Visuelle virkninger (inkludert skyggekast og påvirkning av landskapet)	Haram	Nordøy Idrettslag
Turbinene	Støy	Rogaland	Privatperson/grunneier
Turbinene	Støy	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag
Turbinene	Støy	Fosen	Fosen Naturforening
Turbinene	Støy	Fosen	Privatperson/grunneier
Turbinene	Støy	Fosen	Mørraunet Utmarkslag
Turbinene	Støy	Fosen	Privatperson/grunneier
Turbinene	Støy	Andmyran	Den Norske Turistforening
Turbinene	Støy	Andmyran	Vern Kysten
Turbinene	Støy	Andmyran	Norges Miljøvernforbund
Turbinene	Støy	Lista	Privatperson/grunneier
Turbinene	Støy	Lista	Ulgjell skogsameie
Turbinene	Støy	Lista	Norges Miljøvernforbund
Turbinene	Støy	Lista	Privatperson/grunneier
Turbinene	Støy	Lista	Den Norske Turistforening
Turbinene	Støy	Lista	Privatperson/grunneier
Turbinene	Støy	Lista	AS Lister Skoganlæg
Turbinene	Støy	Lista	Privatperson/grunneier
Turbinene	Støy	Lista	Uddal Sameie
Turbinene	Havari, giftutslipp, forurensing av drikkevann m.m.	Fosen	Privatpersoner/grunneiere

Turbinene	Havari, giftutslipp, forurensing av drikkevann m.m.	Andmyran	Vern Kysten	Bekymret for oljeutslipp ved skader på turbinene
Turbinene	Havari, giftutslipp, forurensing av drikkevann m.m.	Andmyran	Norges Miljøvernforbund	Bekymret for høye CO_2-utslipp
Turbinene	Havari, giftutslipp, forurensing av drikkevann m.m.	Andmyran	Bevar Andmyran	
Turbinene	Havari, giftutslipp, forurensing av drikkevann m.m.	Lista	Vern Kysten	
Turbinene	Helsemessige konsekvenser – stråling, kreftfare m.m.	Fosen	Fosen Naturvernforening	
Turbinene	Helsemessige konsekvenser – stråling, kreftfare m.m.	Haram	Indre Åkre Bydrelag	Bekymret for stråling fra nødvendig nettilknytning
Alternativer til utbygging	Vindkraft til havs (offshore)	Rogaland	Naturvernforbundet Rogaland	
Alternativer til utbygging	Vindkraft til havs (offshore)	Lista	Vern Kysten	
Alternativer til utbygging	Vindkraft til havs (offshore)	Haram	Haram Kommune	Ønsker utbygging av Havsul II
Alternativer til utbygging	Vindkraft til havs (offshore)	Haram	Ope Landskap	
Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Rogaland	Norsk Botanisk Forening	
Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag	
Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag	
Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Fosen	Fosen Naturvernforening	
Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Fosen	Privatperson/grunneier	
Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Fosen	Mørreaunet Utmarkslag	
Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Andmyran	Den Norske Turistforening	

Alternativer til utbygging	Energieffektivisering m.m. (vannkraft, oppgradere vannkraft, andre fornybare energikilder)	Lista	Den Norske Turistforening	
Liten tillit til NVE	Ser på NVE som en pådriver for prosjektene	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag	
Liten tillit til NVE	Ser på NVE som en pådriver for prosjektene	Fosen	Privatperson/grunneier	
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Fosen	Privatpersoner/grunneiere	Mener NVE ikke er politisk uavhengig
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Fosen	Privatpersoner/grunneiere	Mener NVEs argumentasjon ikke er tillitsvekkende
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Andmyran	Den Norske Turistforening	Mener NVEs påstander om reiseliv, friluftsliv og landskap ikke er dokumentert
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Andmyran	Vern Kysten	Mener NVE feil- og overvurderer vindkraftressursene
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Andmyran	Bevar Andmyran	Mener NVEs kompetanse ikke er god nok, ift. tolking av resultater på skyggekast/refleksblink
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Lista	NOF Lista Lokallag	Mener NVE feilinformerer om fugl og kollisjonsfare
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Lista	Den Norske Turistforening	
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Haram	Haram kommune	
Liten tillit til NVE	Mener NVEs argumentasjon er subjektiv og lite faktabasert	Haram	NOF	Stiller spørsmålstegn ved NVEs kompetanse
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	NNV Namdalen	Mener NVE ikke tar hensyn til sterk lokal motstand
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	NNV Sør- og Nord-Trøndelag	Sterk lokal motstand
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	Vern Fosenhalvøya	Sterk lokal motstand
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag	Sterk lokal motstand
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	Forum for Flatanger	Mener berørte kommuner er negative, og at NVE overkjører dette
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	Privatpersoner/grunneiere	Føler seg neglisjert av NVE, og at de brukes som brikker i storsamfunnets spill
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	Privatpersoner/grunneiere	NVE overkjører den lokale motstanden

Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Fosen	Mørreaunet Utmarkslag	Føler seg oversett i prosessen og at det ikke har vært noen dialog mellom NVE og lokale aktører
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Lista	NOF Lista lokallag	NVE overser den sterke lokale motstanden
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Lista	Privatperson/grunneier	
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Lista	Vern Kysten	Mener NVE overser innvendinger fra høringer, og at problemområder fremstilles som positive
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Lista	Privatperson/grunneier	Grunneier, negativ til utbyggingen, mener NVE overkjører dette
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Lista	Privatperson/grunneier	Grunneier, negativ til utbyggingen, mener NVE overkjører dette
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Lista	Uddal Sameie	Skriver lokalpolitikerne i kommunen bor andre steder, og dermed ikke ivaretar de som blir direkte berørt av utbyggingen.
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Haram	Haram kommune	Kommunestyret har vedtak på at de ikke ønsker utbyggingen, hvilket NVE har oversett
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Haram	Ope landskap	Haram kommune er mot
Liten tillit til NVE	Mener NVE overkjører lokaldemokratiet	Haram	Privatpersoner/grunneiere	Kommunen og lokalsamfunnet er mot utbygging
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Rogaland	Fylkesmannen i Rogaland	
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Rogaland	FNF Rogaland	
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Rogaland	NNV Rogaland	
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Rogaland	Stavanger Turistforening	
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Rogaland	Privatperson/grunneier	
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Fosen	Vern Fosenhalvøya	Vil ha ny fylkesdelplan, mener den som gjelder i dag er for dårlig
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Fosen	FNF Sør- og Nord-Trøndelag	Mener Fosenparkene tar en stor andel av målet i planen, og ettersom det er søkt om enda mer i fylket kan ikke NVE tillate alt, da dette vil overoppfylle målet.
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Andmyran	Den Norske Turistforening	Mener NVE ikke kan gi konsesjon, da det på tidspunktet ikke fantes noen fylkesdelplan for Nordland.
Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Andmyran	Norges Miljøvernforbund	Mener det først må komme på plass en plan for Nordland

Liten tillit til NVE	NVE tar ikke hensyn til fylkesdelplanene for vindkraft	Lista	Den Norske turistforening	Mener det må på plass en fylkesdelplan i Vest-Agder før NVE kan gi konsesjoner.
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Fosen	NNV Namdalen	Mener NVE kun prioriterer økonomi og energiproduksjon
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Fosen	Natur og Ungdom	Mener det kun er landskap og reindrift som er prioritert
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Fosen	Fosen Naturvernforening	Mener NVE favoriserer energiloven foran annet lovverk
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Fosen	Driftsgruppe Nord i Fosen reinbeitedistrikt	Mener det ikke tas hensyn til reindrifta
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Fosen	Privatperson/grunneier	NVE feiltolker eller overser sentrale tema
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Andmyran	Den Norske Turistforening	Mener NVE ikke tar hensyn til negative konsekvenser
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Andmyran	Vern Kysten	Mener NVE kun vekter energiloven
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Andmyran	Bevar Andmyran	Mener NVE kun tar økonomiske hensyn
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Lista	Privatperson/grunneier	Mener NVE tar for lite hensyn til kulturmiljø og landskap, samt at de overser høye konfliktnivå i tematisk konfliktvurdering
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Lista	Ulgjell skogsameie	Mener NVE overdriver fordelene og minimerer ulempene
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Lista	Uddal Sameie	
Liten tillit til NVE	NVEs veiing av hensyn	Lista	Den Norske Turistforening	

BELLONA

Denne rapporten er støttet av:

HAVGUL clean energy

VARDAR

SAE Vind